

D O L G O Z A T O K
A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM
KÁNONJOGI SZEMINÁRIUMÁBÓL.
IGAZGATÓ: BARANYAY JUSZTIN EGYETEMI PROFESSZOR

„AD NUTUM”

kifejezés története és jogi értelme

IRTA:
KOPCSÁNYI MIKLÓS

D O L G O Z A T O K
A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM
KÁNONJOGI SZEMINÁRIUMÁBÓL
IGAZGATÓ: BARANYAY JUSZTIN EGYETEMI PROFESSZOR

8

„AD NUTUM”

kifejezés története és jogi értelme

IRTA:
KOPCSÁNYI MIKLÓS

BUDAPEST, 1940

Felelős kiadó: *Baranyay Jusztin.*

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában. Budapest, VIII., Csepregy-utca 2.

Előszó.

E dolgozat két szóval, egyetlenegy fogalommal foglalkozik. Célja volt az „ad nutum” kifejezés történeti kialakulását és mai pontos jogi értelmét meghatározni. Eredménye azonban ezen túl-megy, mert épp e kifejezés története is világos képet ad arról a jelentős változásról, mely a középkor végétől kiindulóan az egyházi alkotmányjogban bekövetkezett. A beneficiális hivataljog, megfelelően ama kor szellemének, mely létrehozta, túlon-túl telítve volt magánjogi szempontokkal. Az újkori fejlődés, min-denekelőtt az újkor állama, a hivataljogot kizárólag a közjog aspectusa alá állította és a hivatalviselő magánjogi érdekeit a hivatalnokjogban, legújabbán a hivatali pragmatikákban iparko-dott védelemben részesíteni. Az Egyház egyrészt a középkor beneficiális hivataljogából a mai napig nem bontakozott ki egé-szen, másrészt azonban megteremtette a hivatalok egész sorát, melyeknél a közjogi érdekek szinte korlátlanul érvényesülnek. Ezek mindenekelőtt ama hivatalok, melyek viselői ad nutum mozdíthatók el. Ez a kitétel a hatalomnak a hivatalnokkal szem-ben minden megszorítás nélküli jogot látszik adni, épp ezért fontos e kitétel értelmének a legpontosabb megállapítása. A dol-gozat főképp ezt akarta elérni.

A dolgozat a Pázmány Péter Tudományegyetem 1939/40. évi jutalomtétellei közt a Hittudományi Kar által kitűzött egyház-jogi pályatételre készült és a pályadíjat meg is nyerte. Méltóságos és Főtisztelendő dr. Baranyay Jusztn ny. r. t. úrnak szíves és állandó irányítása mellett dolgoztam át doktori értekezéssé. Ez-úton is hálás köszönetemet fejezem ki jóindulatú támogatásáért és vezetéséért.

Budapest, 1940 május hó.

A szerző.

Bevezetés.

„Ad nutum” nyelvi szempontból.

A nutus szó a nyelvészek egybehangzó véleménye szerint a nuo³, nuto¹, ill. annuo³ igeigyekre vezethető vissza. Jelentése elsősorban külső meghajlást, intést, bólintást, hajladozó mozgást, jeladást tartalmaz.¹ Különösen nagyszerűen jut ez kifejezésre a fejnek, ujjnak meghajtásában, ill. intőmozgásában.²

Ebben az elsődleges értelemben ismerős a nutus (jeladás) a kánoni jogban is, amikor megengedik a némáknak, írni nem tudóknak, hogy akaratukat jellel nyilvánítsák. Különös szerepe van ennek a házassági beleegyezésnél és a beszélni nem tudók végrendelkezésénél.³ XIV. Benedek „Sacramentum paenitentiae” c. constitutioja a sollicitatio elkövetésének módozatai között szintén említi a jeladással („nutibus”) történő csábítást.⁴ Ugyancsak ilyen értelemben használja a X. Pius által kiadott „Vacante Sede Apostolica” constitutio, amely megtiltja a pápaválasztáson résztvevőknek, hogy még jellel (nutu) is elárulják a conclave-ban történeteket.⁵

Már nem elsődleges értelemben használja Cicero, amikor

¹ L. Finály, Forcellini, Georges, Koch, Merguet szölexikonokat és Kahl: Lexikon Juris caes. et can.: ad nutum.

² Így használja ezt Vergilius: „(Jupiter) annuit et totum nutu tremefecit Olympum.” (Aeneis IX. 106. és X. 115.) „Aspice convexo nutantem pondere mundum.” (Eccl. IV. 50.) „Quales quercus intonsa caelo attollunt capita et sublimi vertice nutant.” (Eccl. IX. 682.) Ugyancsak Lucanus: „Tantum nutu motoque salutem Ense suos.” (L. Forcellini: ad nutum.)

A nuo-nak itt kifejtett jelentését alátámasztja a hasonló görög gyök is: neuo, amelyből alkalmasint a latin szó is származik. Így gondolja ezt Forcellini. V. ö. továbbá Schneider és Pape görög lexikonokkal. Sőt Forcellini rokonságot keres a héber nu'a és neuo gyökök között. A gyökök nemcsak hangzás, hanem jelentés szerint is egybeesnek. V. ö. Gesenius szótárral; noha ezt a véletlen játéknak is lehetne minősíteni.

³ L. Fagnani Comment. in IV. Decret. cap. 25. n. 28; Didacus I. pag. 73, n. 4.

⁴ CJC Docum. V.

⁵ CJC Docum. I. n. 40. jegyz. 1.

a föld vonzóerejének így ad kifejezést: „Terra media est eaque sua vi nutuque tenetur.”⁶

Miután a meghajlás, fejbólintás általános emberi szokás szerint beleegyezést, más akarata előtti meghajlást jelez, a nutus szót ennek a kifejezésére is használták. Így Cicero: „Interfecto enim rege regios omnes nutus tuemur.”⁷

A nyelvnek fogalomképző, elvonó ereje még egy lépéssel tovább megy, amikor a nutus szóval fejezi ki a fej-, ill. a kézintésből következtetett jóváhagyást, kívánságot, parancsot, rendelkezést, akarati megnyilvánulást. Ennél a formánál gyakran találkozunk az általunk keresett ad nutum alakkal is.⁸

A latin irodalmi művek bizonyítják, hogy a ma is használt ad nutum kifejezés ismerős volt a klasszikus rómaiak előtt, használták a szépirodalomban és törvényszéki beszédekben egyaránt. Egy különbséget azonban már előre fel kell említenünk: t. i. míg Cicero nyelvén az ad nutum eljárás — miként az összefüggés mutatja — a jogi alappal nem bíró önkényt, ill. a törvényellenes cselekvési módot jelzi, addig a kánoni jog ezzel a kifejezéssel bizonyos jogügyleteket az alaki jogszabályoktól mentesít, vagyis ilyen értelemben a jogügylet létesítését az eljáró önkényére bízta.

A szó irodalmi használatának ismertetése után vizsgáljuk meg, hogy a klasszikus latin jogi nyelv ismeri-e e szót, illetve kifejezést.

Nem volna ugyan érdektelen annak kimutatása, hogy az ad nutum egyáltalán szerepel-e a Corpus Iuris Civile-ben, vagyis a hivatalos római törvénykönyvekben és ha igen, milyen vonatkozásban? Véleményem szerint ennek kikutatása sem nem szükséges a dolgozathoz, sem újabb anyagot nem szolgáltatna, mint amire a f. id. íróknál találtunk. De felesleges is, mert a római jog a kodifikálásig voltaképpen íratlan jognak tekintendő,

⁶ Orator 45.

⁷ Epist. fam. XII. 1.

⁸ Pl. Cicero: „totumque me ad viri voluntatem nutumque convertam” (Epist. fam. III. 10.). „Ut nutu Jovis Optimi Maximi factum esse videatur” (Catil. III. 21.). „Hanc urben deorum immortalium nutu . . . administrari” (u. o.). „Jura omnia praetoris urbani nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculae gubernari” (Verr. V. 34.). „Gallia Bruti nutum ipsum secuta” (Philipp. XII.). „Ad arbitrium et nutum alicuius totum se fingere et accomodare” (Verr. III. 8.). Nisi id ad nutum tuum praesto fuerit” (Verr. actio praep. 13.). „Paratum esse ad nutum” (Philipp. VI.). „Ad nutum cuiuspiam aliquid facere” (Verr. IV. 27.). „Cum illi parati sint ad nutum futuri” (Philipp. VII. 18.).

mely szétszórta papi feljegyzésekben és jogi írók magángyűjteményében maradt fenn.⁹

Cicerónak törvényszéki beszédei, ha nem is akarnak törvénytárgyak lenni, nyugodtan tekinthetők a klasszikus római jog alapján álló legremekebb jogi termékeknek. Ezen a téren egészen nyugodtan hagyatkozhatunk rájuk és nem járunk tévúton, ha ennek alapján állapítjuk meg az *ad nutum* római jogi helyzetét.

A felhozott esetek bizonyítják, hogy nemcsak elsődleges értelemben és a mindennapi szóhasználatban ismerős a „*nutus*”, hanem jogi vonatkozásban is. Kifejezték vele az önkényes eljárást, mellyel az istenek a világot kormányozzák és a jogbitorlók törvényellenesen érvényt szereznek akaratuknak, majd a császárnak ellentmondást nem ismerő rendelkezéseivel szemben tanúsított teljes engedelmisséget.¹⁰

Az *ad nutum* fogalom tehát nem új a kánoni jogban, eredete a klasszikus római jogra vezethető vissza éppen úgy, mint jogrendszerének elindulása és néhány intézményének kialakulása.¹¹

⁹ Vécsey: A róm. j. inst. 30—31. o.

NB. A római nép jogi érzékére vall, hogy annak ellenére, hogy nem volt hiteles törvénytára, mégis minden téren érvényre tudták juttatni a jog követelményeit. Segített a helyzeten az a tény, hogy az Augusztussal elinduló harmadik korszakban az ú. n. remek írók igyekeztek a hiányt pótolni. Így születik meg Ulpianus, Paulus, Gaius, Marcellus, Mauricianus, Terencius Clemens nagy kommentársorozata a különböző részlettörvényekhez és szenátusi tanácsvégzésekhez. Igyekeztek rendszerezni a közkézenforgó törvényeket, majd a gyakorlati élet egyes eseteire alkalmazták azokat. Ugyancsak a f. e. íróktól tankönyveket is találunk. (L. Vécsey: 107. o.) A kodifikációs munka első lépését III. Valentinián intézkedésében kell keresnünk, amit hamarosan követtek a nagy kódexek. (L. Vécsey: 125—126. o.; Sohm: Institutionen 138. és 146. old.)

¹⁰ A római alkotmány, bármilyen pontos jogszabályokkal volt is kiegészítve, az önkénynek mégis helyet adott. Erre vall a királyi hatalom kiteljesedése a királyság végén, mely kirobbantotta a köztársaságot, ahol a főtisztviselők eléggé szabadon bántak hatalmukkal, különösen a hivatali esztendő letelte után, amit Cicerónak Verres elleni beszédei eléggé igazolnak; ez már a köztársaság vége esik. (Cicero Kr. e. 106—43-ig él.) A zilált helyzet magától értetődően adta a császár kezébe a teljhatalmat, amely Diocletianus és Constantinus alatt érte el kiteljesedésének tetőpontját. (V. ö. Vécsey: 28, 44—46. old.; Sohm: 123. old.) A köztársaság alatti sok visszaélést Cicero ostorozza a legjobban, különösen a Verres elleni perben. Így vádolja őt: „quod tua sponte iniussu populi sine senatus auctoritate iura provinciae Siciliae mutaveris, id reprehendo, id accuso.” Verr. III. 717. l.; Mommsen Röm. Staatsrecht III. Bd. II. Abteil. 1211. old.)

¹¹ V. ö. Sohm: 160—162. old.

„Ad nutum” a kánoni jogban.

A CJC hat esetben használja az ad nutum kifejezést. Mégpedig a püspöki általános helynök, az esperes, a szerzetes-plébános, a plébániai segédzemélyek, a templomigazgató és a püspöki szentszék elnökének elmozdításánál.

Felmerül a kérdés, vajjon az ad nutum a CJC használatában lép-e be először az egyházi jogba, vagy pedig kezdettől fogva használták-e a római jogban ismerős fogalmat. Tárgyalásunk folyamán ki fog tűnni, hogy a CJC csak hivatalosan leszögezte a decretalis jogi irodalomban sűrűn használt kifejezést, sőt alkalmazását a f. e. esetekre korlátozta. Történelmi visszapillantásunk feleletet fog adni feltett kérdésünkre, valamint arra is, hogy mit jelentett és mit jelent ma is a kérdéses ad nutum Episcopi v. Superioris kifejezés.

A püspöki általános helynök és a szentszéki elnök.¹²

1. §. A két hivatal kialakulása.

Mindkét hivatalnak közös ősgyökre vezethető vissza: az archidiaconusra; éppen ezért a tárgyalás folyamán sem választhatók el egymástól. A két hivatal ad nutum történő elmozdításáról csak a 16. sz. óta vannak pontos adataink. Ennek ellenére minden jel arra mutat, hogy e hivatalok lényeges eleme volt a püspök akaratától való teljes függés és nem korlátozott, szabad elmozdítás.

Amíg az egész egyházmegyének egyetlen plébánosa volt a pk. személyében, minden ügyet maga intézett el.¹³ Az egyház-kormányzati gondok nöttével diákonusokat vett maga mellé, akiknek feje lett az archidiaconus. Ilyen emlékeink már az első öt

¹² Vicarius generalis et officialis.

¹³ L. köv. fej.: A plebános. 1. §.

századból bőven vannak.¹⁴ Hivataluk, mely adománygyűjtésben, szegénygondozásban, a klerikusokra való felügyeletben és a püspöki szertartások fényének emelésében merült ki, a 6. sz.-tól kezdve a vidékre is kiterjedt és mind nagyobb tekintélyt kölcsönzött nekik.¹⁵ Ezt bizonyítja már a kb. 600-ból való kánon is: „ut archidiaconus post episcopum sciat se vicarium esse ejus in omnibus et omnem curam in clero ad se pertinere” és minden hivatalos ténykedése „ad vicem sui episcopi” történik.¹⁶ A 11–12 sz.-ban már mint a püspöktől független bírói fórum áll előttünk az archidiaconus hivatala és helyenkint nem is a püspök nevezte ki őket, hanem a király, ill. a káptalan választotta.¹⁷ Önmaguk függetlenítésében annyira mentek, hogy a közfelfogás ezt tartotta róluk: „archidiaconus est vicarius generalis natus, simulque perpetuus episcopi habens jurisdictionem ordinariam et perpetuam.”¹⁸ Így lett az eredetileg a püspöknek alávetett segítő tisztségből annak akaratától függetlenített és sokszor ellene dolgozó, különálló hatalom.¹⁹

Nem kell tehát azon csodálkoznunk, hogy a középkor fénykorának tetőfokán sok más egyházi visszaéléssel együtt ennek is véget vetettek. Az archidiaconus tisztségét ugyan meghagyták, de túl nagy hatalmát fokonként visszafejlesztették. Így látjuk ezt III. Sándor rendelkezésében, mely szerint az archidiaconus csak a püspök engedélyével töltheti be a lelkipásztori hivatalokat.²⁰ Ugyanott előírja azt is, hogy külön ok nélkül évente csak egyszer látogathatja végig az egyházmegyét.²¹ III. Ince pontosan körvonalazza hivatali teendőit és jogait.²² Majd a IV. lateráni zsinaton megengedi a püspököknek, hogy tetszés szerint választhatnak maguknak az archidiaconus helyébe valakit, aki helynöki minőségben teljesen tőlük függ; különösen sürgetik ezt a többnyelvű

¹⁴ Schmalz: De off. sive vic. gen. 3–5. o.; Wernz: Jus Decret. II. n. 800, 1.

¹⁵ Fagnani I. c. 7; Laymann Jus. can. I. pag. 573 sq.; Scherer I. § 91, 5; Sägmüller § 98, 1;

¹⁶ c. 1. X. 1, 23.

¹⁷ Hergenröther: Lehrbuch d. k.; Kirchenr. Generalvikar; Schmalz m. fent; Bouix: de judiciis p. II. sectio II. c. 2. § 2. q. 4; Wernz II. n. 800, 2–3; V. ö. Baranyay előadásai; Sipos: Enchiridon § 53. n. 2.

¹⁸ Badii: Instit. J. C. I. p. 244. sqq.; V. ö. Reiffenstuel: Jus univ. I. 23. n. 2. sq.

¹⁹ Toso: De off. vic. gen. n. 1; Van Espen IV. p. 3. tit. 5. c. 1. n. 17; Ferreres I. n. 670.

²⁰ c. 4. X. 1, 23.

²¹ u. o. c. 6.

²² u. o. c. 7.

egyházmegyékben: „si urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem nationibus illis conformem, provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei in omnibus sit oboediens et subjectus”.²³ Ez tehát az első egyetemes törvényes rendelkezés az általános helynökök szerepéről. Szórványosan már korábban is előfordul. Így az 1163. évi toursi zsinaton is szerepel már a neve; ez egyúttal arra is enged következtetni, hogy Franciaországban nem az első esettel állunk szemben.²⁴ Thomassinus szerint Párizsban is volt a 12. sz.-ban püspöki helynök (vic. gen.). III. Ince f. e. rendelkezése után rohamosan terjednek el. Pl. 1295. évi canterburyi és az 1423. évi kölni zsinatok már mint általános elterjedt intézményt emlegetik.²⁵ Ügyszintén említést tesznek róla az 1311. évi milánói és 1326. évi avignoni zsinatok.²⁶ Hivataluk lényeges eleme a teljes engedelmesség és alárendeltség minden téren, tehát elmozdításukban is.²⁷

Vitatkoznak ugyan azon, hogy a sok munka vagy az archidiaconus hatalmának túltengése váltotta-e ki ezt az intézkedést, a f. id. törvény azonban az előbbit látszik bizonyítani, noha nem valószínűtlen a többségi vélemény sem, mely szerint ez az intézkedés a fennálló kellemetlen helyzetnek megszüntetésére irányult. Munka u. i. ezelőtt is volt, amíg csak archidiaconusok léteztek.²⁸

2. §. A két hivatal lényege és szétválása.

Az új hivatalnokrendszer hamarosan elterjed, úgyhogy VIII. Bonifác a túlkapások kifejlődésének megakadályozására már pontosan körülírja hatalmi körét.²⁹

A tridenti zsinatig az általános helynök nemcsak a közigazgatásban, hanem a bíraskodásban is helyettesítette a püspököt. A nagyobb egyházmegyékben lassankint többet neveztek ki, nevük vagy officialis vagy vicarius generalis volt,³⁰ munkakörük a jog, ill. a püspöki előírásnak megfelelően oszlott meg és ha nem is történik erről hivatalos említés, Wernz szerint a mi fogalmainkkal

²³ c. 14. X. 1, 31.

²⁴ Van Espen X. addit. pars 1. tit. 13. c. 4.

²⁵ i. m. t. II. c. 8. és 9.

²⁶ Müller lexikon ad Generalvikar, Officialis.

²⁷ L. Badii: i. m. I. p. 218.

²⁸ L. Baranyay előadásait; Fournier vallja pl. a sok munkaelméletet. Ugyancsak: Van Espen X. addit. p. I. tit. 13. c. 5. De Thomassinus t. II. c. 20. n. 9-ben az ellenkezőjét állítja.

²⁹ c. 2. in VI. 1, 13.

³⁰ c. 3. in VI. 1, 9.

kifejezve ad nutum episcopi voltak elmozdíthatók.³¹ Így van még a Tridentinum hivatalos szövegezésében is.³² Mégis ennek a zsinatnak egyes intézkedéseire vezethető vissza a hivatalnak szétválasztása, amióta majdnem minden egyházmegyének külön officialisa és külön vicarius generalisa van. A zsinat u. i. az archidiaconusok csökevényes jogait a bíraskodás terén egészen megszünteti és a püspök kezébe teszi; ugyancsak elveszi a közigazgatásra irányuló más megőrzött jogait is, amivel végkép letűntek és csak mint káptalani méltóságok szerepelnek tovább.³³ Ekkor a francia, angol és német nagy egyházmegyék a bíraskodást külön officialisra bízzák, míg a többi ügyek intézése megmarad a vicarius generalis kezén. Az itáliai kis egyházmegyékben erre nem volt szükség és ott meg is maradt a régi állapot. Ezt a joggyakorlatot szentesítette azután a CJC.³⁴

A kanonistáknál gyakran találkozunk a két hivatal jogi helyzetének tárgyalásával. Megegyeznek abban, hogy mind a két hivatalt egybehangzóan már eredeténél fogva ad nutum episcopi függőnek nyilvánítják. A hivatalnokok választása, ill. kijelölése minden politikai hatalom befolyásától mentesen a püspök szabad belátására van bízva, aki a jog irányítása mellett jár el.³⁵

Érvelésük szerint az ad nutum elmozdítási jog a decretális jog első regulájából származik, mely így szól: „omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem destruitur seu dissolvitur”. Ez a szabály megelőzte a kánoni jogot és jól megalapozott történelmi multtal lépett be, t. i. a jus civile 35-ik regulájából következtethető le. Ez alól a szabály alól egyedüli kivételt képez az az eset, ha a jogügylet természeténél fogva, ill. isteni vagy emberi törvények rendelkezése alapján örökérvényű, amikor azt meg-

³¹ c. 1. in VI. 1, 16; i. m. II. n. 800. III.

³² sess. 24. c. 12. és 16. beszél az „officialis seu vicarius generalis” kinevezéséről. V. ö. Pignatelli VI. cons. 6. n. 6. és IX. cons. 35, 1; Laymann I. 588. o. n. 3;

³³ sess. 24. c. 12, 20. és sess. 25. c. 3. és 14; v. ö. Wernz II. n. 800, 3; Laymann: Jus. can. I. k. 573. sk. o.; Scherer I. § 91, 5.

³⁴ Bouix de Jud. p. II. s. c. 2. § 3. prop. 5; Wernz II. n. 800; Wernz—Vidal II. n. 634. A stylus curiae ebből kifolyólag így alakult: Itália, Magyarország, Dalmátia, Kréta, Epyrusban a hivatalt nem választották szét és a római hivatalos iratok itt mindig officialisról beszélnek, míg az ultramontan egyházmegyékben vic. gen.-ről szólnak. Barbosa: jus. univ. I. c. 15. n. 11. sqq.; Reiffenstuel: u. o. I. 28. § 3. n. 58—69; Schmalz 15. o.; XIV. Benedek: De syn. dioec. III. c. 3. n. 2. már mint általános szokást említi az offic. és vic. gen. szétválasztást; Laymann: Jus. can. I. 162. o. n. 3; Van Espen I. pars 1. tit. 12. c. 4. n. 1. sk. és c. 5. n. 1; Scherer I. § 91, 6; Sägmüller § 98, 2.

³⁵ Barbosa: Jus. univ. I. c. 15. n. 11. sq.; Reiffenstuel: u. o. I. 28. § 3. n. 64.

változtatni nem lehet.³⁶ Márpedig az általános helynök, ill. szentzéki elnök hivatalát a jog nem nyilvánította állandó jellegűnek: isteni törvény mégkevésbé szabályozza, sőt a hivatal megszervezésének indokolása — amint fent említettük — egyenesen ennek a szabálynak szabad alkalmazását vonja maga után.

Erre hivatkozik Barbosa, mondván: „A vikárius hivatala megszűnik először a püspök részéről történő visszahívás által, mert ha a püspöki nevezés útján nyeri el törvényesen a vikárius a rendes joghatóságot (*jurisdictio ordinaria*), — amint kimutattuk — éppen úgy a püspök ellenkező akarata folytán el is vész az és megszűnik.”³⁷ Ezután hivatkozik a fentidézett regulára, mint feltétlenül perdöntő jogi álláspontra. Ezt azután követik a nevesebb jogászok is.³⁸ Annakra biztosak ebben, hogy Reiffenstuel felhossa: ha a püspök megesküdött volna arra, hogy nem mozdítja el a vicariust és mégis megtenné, esküszegése nem érvénytelenítené a jogi intézkedést.³⁹

Az ilyen *ad nutum revocatio* mellett a jogban általánosan ismert más szabályok szerint is megszűnhetik ipso facto a hivatal.⁴⁰ Ez a különbség a *beneficiummal* összekötött és attól független hivatalok között: azok állandó, életfogytiglani jellegűek, emezek elmozdítási szabadságot (*amovibilitas*) vonnak maguk után. Miután a *vicarius generalis* hivatala a javadalomrendszer kialakulása utáni időre esik, fenntartásáról a püspök gondoskodott és javadalmat nem kapott.⁴¹ Elmozdításának érvényességéhez természetesen hozzátartozik az, hogy neki ezt tudomásul adja a püspök és nem elég az elmozdítás egyszerű publikálása. Ellenkező esetben a helynöknek minden további cselekedete jogerős.⁴²

Mit jelent tehát a kánonisták által hangoztatott *ad nutum*

³⁶ Reg. Jur. Can.: reg. I. és Reiffenstuel: Tract. de reg. juris: reg. I.; c. 1. X. 5, 41.

³⁷ Jus univ. I. c. 15. n. 44.

³⁸ Pl. Reiffenstuel u. o. I. 28. § 4. n. 108; Ferraris: Prompta. Bibl. VII. vic. gen. art. III. n. 27. sqq. stb.; Laymann: Theol. mor. IV. tr. 2. c. 8. n. 4; — Böckhn I. tit. 28. § 1. n. 17. szerint a salzburgi 1568. évi zsinat a *beneficium perpetuum* híján mondja *amovibilisnek* a vic. gen. hivatalát. — Maschat I. tit. 28. n. 2. és n. 7. — Thomassinus t. II. c. 9. n. 7. — Van Espen X. p. 3. tit. 5. c. 1; sőt kimutatja, hogy a franciák az *ad nutum* elmozdításon vitatkoztak, mire 1700-ban királyi rendelet jelent meg a vic. gen. *ad nutum* elmozdításáról (I. p. 1. tit. 12. c. 4. n. 10.).

³⁹ Jus univ. I. 28. § 4. n. 110.

⁴⁰ Reiffenstuel: u. o. n. 100—106.

⁴¹ Reiffenstuel: u. o. n. 109; Sipos § 53. n. 2.

⁴² Wernz II. n. 806.

revocabilitas az említett két hivatalnok esetében? Vannak-e ennek akadályai, vagy teljesen a püspök önkényére van-e hagyva?

Elvileg azt kell mondanunk, hogy egy ok nélküli elmozdítás (*amotio sine causa*) érvényes, miután az egyházi törvényhozás erről nem rendelkezett, a gyakorlat viszont ezt szentesítette. Védi azonban a természetjog és éppen ezért feltétlenül tilosnak mondanó az elmozdítás, ha ebből az elmozdított személyére, becsületére és jóhírnevére kár háramlik. Ezért kell minden elmozdításhoz jogos és súlyos ok (*justa gravisque causa*).⁴³ Ha ilyen ok nélkül történt az elmozdítás és az elmozdított *recursussal* él, vissza szokták helyezni.⁴⁴

A kongregációs döntések és a kánonisták véleménye alapján a következő okok elégségesek az említett két hivatal *ad nutum* elmozdításához:⁴⁵

1. sok reá a panasz — l. S. C. Epp. 1601. II. 5. döntését;
2. kormányzásában hanyag — l. S. C. Epp. 1601. XII. 3. döntését;
3. a Congregatiokkal szemben tiszteletlen — l. S. C. Epp. 1601. IX. 3. döntését;
4. Cardinalissal szemben tiszteletlen — l. S. C. Epp. 1655. XI. 19. döntését;
5. nem körültekintő hivatali teendőiben — l. S. C. Epp. 1601. IX. 11. döntését;
6. kiközösítésbe esik — l. S. C. Epp. 1649. VI. 18. döntését;
7. Congregationak nem engedelmeskedik — l. S. C. Epp. 1643. VIII. 17. döntését;
8. a püspöki városból származik, vagy szerzetes az illető — l. S. C. Epp. 1587. VII. 28. döntését.

A püspöki helynök *ad nutum* történő elmozdítását a vatikáni zsinat már mint vitázatlan tényt kezeli és megállapítását a kódex előtti idők egyetlen hivatalos megnyilvánulásának lehet tekinteni.⁴⁶ A zsinat u. i. hangoztatja, hogy a püspök minden papját lehetőleg több állásban próbálja ki, hogy azután képességeinek megfelelő helyen alkalmazhassa. A *vicarius generalis*nál ez sem elég,

⁴³ Ferraris VII. vic. gen. art. III. n. 27. sqq.; Bouix de jud. p. II. s. II. c. VI. 22; Wernz II. n. 806.

⁴⁴ Bouix u. o. bizonyítékkul felhossa a S. Congr. Epp. 1601 júl. 3. és 1849 okt. 8-án hozott ily értelmű döntését. V. ö.: Scherer I. § 91, 6.

⁴⁵ Ferraris VII. vic. gen. art. III. n. 27. sqq.; Bouix de jud. p. II. s. II. c. VI. q. 2; Schmalz: i. m. 70. o.

⁴⁶ XIV. Benedeknek f. id. műve tudományos kutatás és nem törvénykönyv.

hanem szükséges, hogy az egyházjogban járatos legyen, aminek megállapítására kinevezése előtt ilyen irányú vizsgálatnak kell alávetni. Mert — folytatja a zsinat — „si non desunt in Ecclesia munia ecclesiastica ad nutum, quibus obeundum statutum examen, videtur potiori jure id perbelle se habere Vicario generali . . .”⁴⁷

Ebből a szövegből először is az tűnik ki, hogy több ad nutum amovibilis hivatalról tud a zsinat, amelyhez kell a jogi képzettséget biztosító vizsgálat; másodszer az, hogy a püspöki helynök hivatala is ad nutum episcopi van, sőt az ilyen hivatalok közt az első helyet foglalja el. Semmit sem változtat a tekintélyén, megőrzi rendes joghatóságát, melynek alapján püspöki helyettesként végzi megfelelő megkötésekkel az egyházmegyei ügyek intézését.

Visszatekintve a fent mondottakra az archidiaconus és vicarius generalis között fennálló különbséget a legjobban így határozhatjuk meg: míg az archidiaconusnak, aki oculus episcopi,⁴⁸ vicarius natus et perpetuus volt,⁴⁹ hivatala a püspökétől az idők folyamán különvált és önálló lett, addig a vicarius generalisé a püspöknek fentemlített korlátok közt mozgó önkényétől függ, nem képez külön fórumot, hanem a püspökével egyenlő.⁵⁰ Mindenesetre meg kell engednünk, hogy igaza van Bouix-nak, amikor azt mondja, hogy az ad nutum revocabilitas nem tartozik a vicarius generalis hivatalának lényegéhez, mert éppen úgy végezhetné munkakörét a püspök helyettesítésében, ha állandó jellegű (perpetuus) lenne.⁵¹ Továbbá, amint fent kimutattuk, az ad nutum elmozdítás szervesen hozzákapcsolódik, integralis része a hivatalnak, különben teljesen felesleges lett volna az archidiaconusok tekintélyének letörése és hatalmának megszüntetése, ha ugyanazt a munkakört ugyanolyan hatalmi túltengés veszélyének tették volna ki. Ennek bizonyítása a tények bizonyossága miatt csak szószaporítás lenne.

Míg a püspöki helynök ad nutum elmozdításáról hivatalosan

⁴⁷ Coll. Lac. VII. p. 799. sqq. Acta et Decreta SS Conc. Vatic. p. II. c. III. § IV. De vic. gen.

⁴⁸ Trid. sess. 24. c. 12. de. ref. cf. c. 7. X. I, 23. alapján.

⁴⁹ L. feljebb Badii és Reiffenstuel. Fagnanus I. c. 7. n. 32. „Archidiaconus est vicarius non ab episcopo assumptus, sed datus a jure et sic non est amovibilis, sed habet vicariam perpetuam suae dignitatis annexam ex privilegio canonis, quod in totum, vel in partem a quoquam pontificum convelli vel mutari non potest.”

⁵⁰ Barbosa jus univ. I. c. 24. n. 36; Reiff.: u. o. I. 23. n. 2. sqq.; Bouix de jud. p. II. s. II. c. 2. § 2 q. 4, 5. Laymann: Jus can. I. k. 573. sk. o.; Böckhn ad vic. gen.; Pignatelli IV. cons. 37. n. 4; Maschat I. tit. 28. n. 2.

⁵¹ I. m. u. o. § 1. prop. 9.

csak a vatikáni zsinat emlékezik meg, addig a szentszéki elnök (officialis) ilyen elmozdításáról már több részleges egyházmegyei és érsektartományi zsinat tárgyal, ill. határozmányjaiban foglalkozik vele. Így az albüi 1850-es tartományi zsinat sürgeti a püspöki szentszékek felállítását; mindegyikben „legyen egy elnök (officialis) két ülnökkel, segítségét képezze egy ügyész és egy irnok, akik megbízásukat mind a püspöktől kapják, és pedig az önkényes elmozdítás fenntartásával (ad nutum eius revocabilem commissionem)”.⁵²

Ugyanabban az évben volt a bourgesi zsinat, mely, amint már egy évvel előbb az avignoni zsinat, megengedi, ill. a püspökök szabad elhatározására bízva, hogy a forradalmak által feldőlt és oly sok századon át szépen működő püspöki szentszékeket újra felállítsák, amelyekben „a századok folyamán, úgy saját maguk, mint az általuk kinevezett és önkényesen elmozdítható (ad nutum revocabiles) bírák által igazságot szolgáltatottak”.⁵³

Különben nem mellőzhető annak megemlézése, hogy a francia püspökök aggodalommal néztek az officialis tisztségnek visszaállítása elé. A nagy francia forradalom előtt u. i. az officialisok arra törekedtek, hogy a püspöktől való függésüket meglazítsák és állandó jellegüket (perpetuitas) megszilárdítsák, azaz ne legyenek kitéve a püspök önkényes elmozdító jogának. Világi vonatkozású pereket is fogadtak el és ezáltal a püspök elmozdító rendeletével szemben a világi hatóság védelmét élvezték.⁵⁴ Úgyhogy amilyen nagy kárral járt a szentszékek szünetelése, olyan nagy mértékben jóhatású is volt, mert a püspökök tanulva a múlt eseményein, régi jogaikat igyekeztek ismét érvényre juttatni. Ezért van az, hogy a fentidézett zsinatok olyan nagyon kihangsúlyozzák az officialis ad nutum elmozdítását.

3. §. A két hivatal a CJC-ben.

Majdnem 800 éves joggyakorlat előzi meg a vatikáni zsinat fentemlített sorait, melyek hivatalosan is elismerik, hogy a vicarius generalis és officialis hivatala a püspök önkényes elmozdítási joghatósága alá esik és így vette át a CJC. Míg azonban a decre-

⁵² Coll. Lac. IV. p. 397. sqq. tit. VI. § 1.

⁵³ Coll. Lac. p. 1088. sqq. tit. VI. II.

⁵⁴ Coll. Lac. IV. p. 74. Concil. prov. Paris. 1849. III.; V. ö. Thomassinus t. II. c. 9. felemlíti az 1637., 1657., 1666. évi királyi rendeleteket, melyek civil perekre jogosult officialisokat említene.

talís jog nem ismeri a kettő közti különbséget, addig a kódex a gyakorlatban jól bevált szétválasztást veszi törvényhozása alapjául. Ez áll nemcsak az északi országokra, hanem minden egyházmegyére, noha a kis egyházmegyéek továbbra is megmaradhatnak az egyesített hivatali gyakorlat mellett.⁵⁶

A kódex ezt mondja a vicarius generalisról: „Vicarius generalis libere ab Episcopi designatur, qui eum potest ad nutum remove-re.”⁵⁶

Ezzel tehát szabatosan körülírva a püspök kezébe teszi le a kinevezés és független elmozdítás jogát. Kinevezésénél kivételt képez a kódex által meg nem szüntetett, fennálló részleges jog: pl. káptalan v. államhatalom beleszólási joga.⁵⁷ Az ad nutum elmozdítási jog ellenére is be kell tartani az elmozdítás általános előírásait pl.: az elmozdítottat személyében értesíteni kell, amint a decretális jog is megkövetelte.⁵⁸

Az ad nutum elmozdítás magyarázatánál minden modern kánonista kihangsúlyozza a c. 192. § 3. rendelkezését: „si de amovibili (agatur), privatio decerni ab Ordinario potest ex qualibet justa causa, prudenti eius arbitrio, etiam citra delictum, naturali aequitate servata, sed certum procedendi modum minime sequi tenetur . . .”

Ebből kitűnik az is, hogy mit jelent voltaképen az ad nutum kifejezés.⁵⁹ Ami mármost közvetlenül a vicarius generalisra áll, azt kell mondanunk: amíg a CJC előtt a sine justa causa, vagyis jogos ok nélküli elmozdítás érvényes volt, de tilos, addig a kódexben ad nutum elmozdítást megengedő hivatalok vezetőinek jogos ok nélkül történő elmozdítása érvénytelen is, nemcsak tilos éppen a fentidézett kánon alapján. Amint a következő fejezetekből kitűnik, a kánonisták, kongregációs döntések és részleges zsinatok minden hivatali elmozdításhoz megkövetelik ugyan a justa causát, de a decretális törvényhozás ezt nem írta elő. Ezért vonható meg a fentemlített megkülönböztetés. Az elmozdításhoz szükséges jogos okok ugyanazok, mint amiket a decretális joggyakorlat alapján fent összeszedtünk. Nem változtak, mert

⁵⁶ Can. 1573. cf. Coronata: Instit. J. C. I. n. 419.

⁵⁶ C. 366. § 2.

⁵⁷ Baranyay előadásai; Bevilacqua: De episcopo ad vic. gen.; Coronata I. n. 419; Sipos § 53; Vermeersch I. n. 434.

⁵⁸ C. 371. cf. c. 192. § 3.

⁵⁹ L. bővebben külön fejezetben.

a püspöki helynök hivatala is ugyanaz maradt. A kódexben megkívánt jogos ok magyarázatát ugyanott kell keresnünk, ahol a decretalis jog azt kifejlesztette: t. i. a természetjogban, mely biztosítja mindenki számára jogos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmét, ami mindenesetre veszélyben forogna, ha a püspök élve jogával minden ok nélkül mozdíthatná el hivatalnokát. Ezt a tételt minden kánonista nagyon kihangsúlyozza és nagy körültekintésre, megfontolásra inti az Ordinariusokat.⁶⁰

A vic. gen. kinevezésénél azt mondja a CJC, hogy ha az egyházmegye érdeke úgy kívánja, a püspök kinevezhet maga mellé helytestet,⁶¹ az officialis kinevezésére pedig egyenesen kötelezi a püspököt,⁶² akit azután önkényesen elmozdíthat: „sunt amovibiles ad nutum Episcopi”.⁶³ Noha hivataluk éppen úgy, mint a vicarius generalisé, nem állandó jellegű, mégis előnyben vannak az utóbbiakkal szemben, mert a vicarius generalis a püspök joghatóságának elvesztésével elveszti hivatalát, míg az officialis megtartja és csupán csak az új püspök megerősítésére szorul, ha hivatalában meg akar maradni.⁶⁴ Ez újítás a kódexben.

Tehát a kódex a két hivatal állandó jellegében semmit sem változtatott, hanem csak törvényesítette a fennálló, régi gyakorlatot.

Az esperes.⁶⁵

1. §. A hivatal kialakulása és sajátosságai.

Mint a vicarius generalisnak és officialisnak, éppen úgy a vicarius foraneusnak is megvolt a hivatali elődje. Ennek a hivatalnak kialakulása az előbbiekhöz hasonló okokra vezethető vissza.

A plebániarendszer kialakulása szükségessé tette a vidéki papság kerületi beosztását, melyeknek élére felügyelőt, az ú. n. chorepiscopust állították. Így volt ez a 8—9. sz.-ig. Főjogaik közé tartozott a nép hitéletének legfőbb irányítása és a papságra való felügyelet.⁶⁶ A baj ugyanaz volt, mint az archidiaconusoknál:

⁶⁰ Capello: Summa J. C. I. 394. 2. sqq.; Badii II. 396. o.; Toso: Sum. de off. vic. gen. n. 17. stb. . . .

⁶¹ c. 366.

⁶² c. 1573. § 1.

⁶³ u. o. § 5.

⁶⁴ u. o. § 5. és 6.

⁶⁵ Vicarius foraneus.

⁶⁶ XIV. Benedek De Synod. III. c. 3. n. 5—7; Bouix de jud. p. II. s. II. c. II. § 1, 2.

elhatalmasodtak és veszélyeztették a püspök egyedüli jogos kormányzását. Némi nyom van arra, hogy helyenkint a kisebb rendeket is feladták, sőt vita van a fölött, hogy voltak-e köztük felszentelt püspökök vagy nem.⁶⁷ A püspökök hamarosan megtalálták az ellenszert. Minden püspöki városban volt egy archipresbyter, aki felügyelt a városi papságra és a püspököt helyettesítette a szent ténykedésekben. Neve archipresbyter urbanus; ennek mintájára a vidéki papság élére is állítottak ilyen archipresbytert, amivel egyúttal megszüntették a chorepiscopusok hivatalát. Nevük változik, sokféle: archipresbyter ruralis, decanus ruralis vagy foraneus, vicarius foraneus, curio stb.⁶⁸

Az esperes hivatalával először az 506. évi agathai zsinaton találkozunk, ahol már szerepelnek a „decani i. e. archipresbyteri parochiarum”.⁶⁹ Az igazi kialakulás azonban a 9. sz. utáni korra esik.⁷⁰ Munkakörüket a püspök határozta meg és rendesen az archidiaconus nevezte ki őket. A III. Sándor alatt megindult nagyobb mérvű plebánia-kialakulás az ő hivataluk fontosságát is emelte. III. Ince központosító törekvése ide is kihatott és elrendelte, hogy az archidiaconus a püspökkel egyetértve nevezze ki az espereseket és mozdítsa el a hivatalból.⁷¹ Ez a törekvés az archidiaconusok hatalmának aláhanyatlásával mindinkább a püspökök kezébe tett le minden jogot, úgyhogy a tridenti zsinat után ezen senki sem kételkedik, nem vitázik.⁷²

⁶⁷ L. Barbosa *jus univ.* I. c. 16; Ferraris II. p. 617. n. 38. . . .; Fuchs *Ordinationstitel* c. művében kitér a chorepiscopusokra is és ezt állapítja meg: Zakariás 747-ből származó iratából tudjuk, hogy az antiochiai zsinat úgy határozott, hogy a chorepiscopus a városi püspöknek legyen alárendelve, őt a városi püspök szentelje; ő viszont csak a kisebb rendeket adhatja fel. Joga és kötelessége a népre és papokra felügyelni. (211. o.) Ezek Nyugaton is feltűnnek és különösen a Frank Birodalomban szaporodnak el. Valószínűleg kolostorban élő felszentelt püspökök voltak, akiket azután az egyházmegye egyes részein f. e. feladattal bíznak meg (214. o.). A 9. sz. után eltűnnek (226. o.). — Így Scherer is I. § 91, 2. — Sägmüller § 100.

⁶⁸ Barbosa m. fent. c. 24. n. 37; Reiff.: u. o. I. 24. n. 5. sqq.; Gonzalez: *com. perpetua* III. 35. c. 5. n. 1; XIV. Bened. m. f.; Wernz II. n. 245. IV.; Laymann: *Jus can.* I. 579. o.; Scherer I. § 91, 9; Sägmüller § 100.

⁶⁹ Ferraris III. p. 15. sq.

⁷⁰ Cherier *Ench. J. E. I.* § 236; Wernz II. 812. sqq. bizonyítékul hozza fel a 2. toursi zsinat c. 9. és toulousi c. 3; Capello II. 480; Coronata I. n. 463; Sipos § 57; Van Espen I. p. 1. tit. 6. c. 1. Szerinte a 9. századból származó *soissoni Riculfus-féle const.* c. 20. említi az espereskerületi gyűléseket. Müller *Lex. Dechante.* — Scherer I. § 91, 2. — Sägmüller § 100. — Téved Thomassinus, amikor azt tartja, hogy az első espereseket Borromei Szent Károly milánói püspök alkalmazta egyházmegyéjében. (I. m. t. II. c. 6. n. 3.)

⁷¹ c. 7. X. I. 23. cf. c. 1. X. I. 24.

⁷² L. Reiff. *jus univ.* I. 28. § 1. n. 15; a püspök nevezi ki, meghatározza munkakörét és egyes esetekre potestas delegatát ad neki. Van Espen szerint

Elmozdíthatóságukat éppen úgy, mint a vicarius generalisnál, a regula juris I.-re vezetik vissza. XIV. Benedek ennek alapján hangoztatja, hogy: „non oportere esse perpetuum” (t. i. vicarium foraneum).⁷³ Valamivel korábban az 1699-es nápolyi zsinat nyomán az 1725-ös római zsinat sürgeti az esperesi kerületek és hivatalok felállítását e szavakkal: „ugyancsak espereseket is nevezzenek ki a püspökök a nevezett városokba, vagy ahol azt szükségesnek találják: a saját tetszésük szerint (ad sui beneplacitum).”⁷⁴ Elmozdításukról külön nem emlékezik meg, de az ad sui beneplacitum kinevezett esperes ugyanígy függ kinevezőjétől az elmozdításban is.⁷⁵

Az esperesek szabad elmozdításának kétségtelen joggyakorlatát a múlt századi zsinatok már nyíltan az „ad nutum episcopi”-val jelölik. Így az 1850-ben tartott bordeauxi zsinat ezt mondja: „Az archipresbyterek és esperesek (decani) csak a saját plebániájuk híveire bírnak joghatósággal és az archipresbyteri vagy esperesi hivatalukból kifolyólag nyert felhatalmazásukat tágítani és csökkenteni is lehet, vagy egészen megszüntetni — a püspök önkényes belátása szerint (ad nutum episcopi).”⁷⁶

Ugyanezt akarja kifejezni az 1858-as esztergomi tartományi zsinat is: „ezek az esperesek (vicearchidiaconi, azaz decani) a püspökök akaratából hivatalukból elmozdíthatók.”⁷⁷

Az 1565. évi milánói zsinat ezt így fejezi ki: az esperesek a püspök akaratából hivataluktól bármikor megfoszthatók. Ha pedig rosszul teljesítették kötelességüket, meg is büntethetők.⁷⁸

A Rota 1904-ben hagyta jóvá a cittavechiai esperesnek hivatalától való megfosztását azzal az indokolással, hogy a jus commune alapján a püspök, amikor csak jónak látja, vagyis észszerű és méltányos okból (azaz kánoni ok és eljárás híján is) elmozdíthatja és másra ruházhatja.⁷⁹ Ezt az ítéletet az esperes fel-

már a mechemi zs. p. 1. c. 3-ban ez áll: „ut archipresbyteri rurales in singulis dioecesisibus pro directione episcoporum assumantur . . . ac sint arbitrio episcoporum amovibiles”. (I. p. 1. tit. 6. c. 1.) — Laymann: ab Ordinario arbitratu deponi possunt. Jus can. I. 579. o.

⁷³ De synod. III. c. 3. n. 8.

⁷⁴ Coll. Lac. I. p. 341. sqq. tit. 7. c. 2.

⁷⁵ Ad beneplacitum, ad arbitrium és ad nutum közti összefüggést lásd külön fejezetben alább.

⁷⁶ Coll. Lac. IV. p. 537. sqq. tit. 4. c. 9. n. 3.

⁷⁷ Coll. Lac. V. p. 1. sqq. tit. c. 5. n. 8. A magyar egyházi nyelvhasználat az esperest mainapiglan vicearchidiaconus névvel illeti.

⁷⁸ Ferraris VII. vic. foraneus n. 5; Severini t. 4. p. 2. pag. 374. vic. for.

⁷⁹ Az esperes plébános is volt egyúttal és nem engedte meg a domon-

lebbezése után megismételték 1910-ben, mert „ez a hivatal ad nutum amovibilis; a püspök tetszésére van bízva az elmozdítás, csak ne történjék méltányos és észszerű ok nélkül, t. i. mindenkinek joga van a becsületéhez”.⁸⁰

Wernz, a CJC előtti kor egyik legnevesebb egyházjogásza mindezt így foglalja össze: „amittitur officium decani per mortem, resignationem, translationem, per liberam revocationem ad nutum episcopi e justa causa et salvo honore decani factam, per privationem absque ullo processu”.⁸¹

Tehát az ad nutumot itt is ugyanúgy fogja fel a decretalis jog, mint a fent tárgyalt két hivatalnál. Elmozdítási okra a hivatalban történt mulasztások adnak alapot. Ezért mondja az 1699-es nápolyi zsinat, hogy az esperes köteles hivatali teendőit lelkiismeretesen ellátni: „sub poena privationis officii, aliisque ad arbitrium Ordinarii infligendis”.⁸²

2. §. A CJC rendelkezése.

Ennek a fejlődési sornak a végén áll a kódex, mely átvette a jól bevált gyakorlatot. Az esperes kinevezése és elmozdítása a püspök kezében van, az utóbbi minden megkötés nélkül: „Vicarius foraneus ad nutum episcopi amoveri potest.”⁸³

Mint a püspöki helynöknél, úgy itt is minden kánonista a c. 192. § 3. alapján hangoztatja, hogy az elmozdítás történhetik ugyan minden eljárási forma mellőzésével, kánoni ok híján, de nem jogos ok nélkül és a természetes méltányosság (aequitas naturalis) követelményének megfelelően. Így ugyanis az elmozdított fél jogos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelme biztosítva van.⁸⁴ Blat az egészet így foglalja össze: „vicarius foraneus ad nutum episcopi prudenter agentis amoveri potest et est norma juxta Reg. 1. Juris: omnis res per quascunque causas nascitur, per eadem dissolvitur”.⁸⁵ Ezt mutatja a hivatal létrejötte, célja és történelmi fejlődése is.

kosoknak, hogy az ő plébániáján át vezessék az úrnapi körmenetet. (Decis. sub. Pio X. vol. 1. dec. 13.)

⁸⁰ Decis. sub. Pio X. vol. 2. dec. 20.

⁸¹ J. Decret. II. n. 813. IV.

⁸² Coll. Lac. I. p. 149. sqq. tit. 9. c. 2.

⁸³ c. 446. § 2.

⁸⁴ V. ö. Bevilacqua ad. vic. for.; Wernz—Vidal II. n. 716; Sipos § 57; Ferreres I. n. 727.

⁸⁵ I. m. II. 478.

A kódex elgondolásában a vicarus foraneus voltaképen lelki-
atyja a vidéki papságnak és így tekintélye, hírneve egy esetleges
indokolatlan elmozdítással nem szenvedhet kárt.⁸⁶

Az ad nutumot a jog tehát csak a 19. sz.-ban használja elő-
ször az esperes elmozdításánál, de a gyakorlatban a decretalis
jogra, sőt a korábbi időkre is visszavezethető.

A plebános.

1. §. A plebániák eredetétől a tridenti zsinatig.

Az előbbi fejezetben tárgyalt hivatalok viselői a püspököt a
kormányzásban segítik, a plebános a reá bízott nyáj kormány-
zása mellett a püspök tanítói jogát is gyakorolja. Nem érdektelen
tehát az, hogy kinek a kezén van az emberek örök üdvének köz-
vetlen irányítása, és éppen ezért nem csodálkozhatunk azon sem,
hogy a jogfejlődés a lelkipásztorok elmozdítása körül bizonyos
szabadságot adott a püspökök kezébe.

A plebánosi intézmény a mai formájában a negyedik szá-
zad óta áll fenn. Addig csak a püspöki székhelyen volt templom,
a kevésszámú vidéki hívő ide járt az istentiszteletre. Így minden
egyházmegye (paroecia) egy plebániából állt, melynek élén a
püspököt találjuk, azaz ő az egyházmegye egyetlen plebánosa. A
vidéken lassan elszaporodott hívek gondozására a püspök időn-
kint egy-egy papot küldött, aki feladata végeztével visszatért meg-
bízójához. Így lehet az eredeti pontos adatok híján történelmi
kutatással arról a korról megfelelő képet alkotni.⁸⁷

A 3. és 4. sz. fordulóján a püspökök állandó megtelepe-
dési joggal is küldtek ki papokat, akik ott templomokat építet-
tek, elváltak az anyaegyháztól (matrix ecclesia) és megalapították a
vidéki, falusi egyházakat (ecclesia ruralis). Első írott nyom a Liber
Pontificalisban található, melyet általában Dionysius pápa korára

⁸⁶ c. 446. § 1; I. Baranyay előad. a 446. canonhoz.

⁸⁷ Ferraris VI. parochus n. 7; Cherier I. 252; Bouix de par. p. I. s. I.
c. 3. sqq.; Demko J. Eccl. I. § 138; Schmalz 1—3 o.; Badii I. 248. o.; Bara-
nyay a plebános; Capello II. 487; Sipos § 58; Vermeersch I. 190; Wernz—
Vidal II. n. 721.

tesznek.⁸⁸ Majd az eliberitanai zsinat 305-ből és sardesi 347-ből szolgáltatnak ehhez adatokat.⁸⁹

Felmerül a kérdés, hogy ezeknek a falusi papoknak (sacerdos ruralis, plebanus) megbízása időhöz kötött volt-e vagy sem?

Ferraris az előtte fekvő adatok alapján százada terminológiájával így felel erre a kérdésre: „a püspök a vidéki híveit az általa szabadon küldött és önkényesen elmozdítható (per sacerdotis ad nutum amovibiles) papok útján gondozta”.⁹⁰

Ezt mi is elfogadhatjuk az alábbi megfontolások alapján:

1. Az egyházmegye egyedüli plebánosa ebben a korban még a püspök, minden más pap az ő segédpapjaként szerepel, kiknek felszenteléséről és ellátásáról maga gondoskodik, vagyis mindenben tőle függenek.

2. A hivatalok anyagi biztosítékát szolgáló javadalomrendszer (beneficium) csak a 6. sz.-ban kezd kialakulni, mely biztosította a javadalmas állandó jellegét (perpetuitas).⁹¹

3. Legfőképpen a szentelési cím (titulus) fogalma enged erre következtetni. Annyira beleélte magát a gyakorlatba az a tudat, hogy amely templomnak szolgálatára valakit felszenteltek és ahonnan eltartását nyerte, attól el nem szakadhat, mert elveszti a felszentelési címét. Úgyhogy mindaddig, míg az újonnan alakult egyházak templomainak címére nem szenteltek papokat, minden pap az anyaegyházhoz való tartozását megőrizte. A szentelési cím megőrzését több pápa hangoztatja is, pl. Nagy Szent Leó, I. Gelazius, ugyanezt mutatják a püspöki székből elűzött Cyprianus feljegyzései is.⁹²

⁸⁸ Barbosa J. Univ. I. c. 20. n. 1; Gonzalez III. tit. 10. c. 9. n. 1; Ferraris VI. paroch. n. 73; Van Espen I. p. 1. tit. 3. c. 1. n. 1. idézi az állítólag Dionysius pápától származó levelet, melyben a plebánia-alapítás első nyomaira bukkantunk. — X. addit. p. 1. tit. 3. c. 1. szerint Egyiptomban alakultak az első vidéki plebániák. — Ugyanígy Böckhn II. 433. o. — Mashat I. tit. 29. n. 1. — Müller ad Pfarrer. — Thomassinus II. c. 21–22. — Scherer I. § 92, 1. — Säg-müller § 99. — Ferreres I. 733.

⁸⁹ Staatslex. Pfarrer 372. o.

⁹⁰ I. m. VI. paroch. n. 7; Ferreres I. 733, 4.

⁹¹ L. Wernz II. n. 821, 3; Sipos § 58.

⁹² „Erat autem consentaneum, ut vel sacerdotii nomen cum re haberet, vel si non erat dignus ut altari praeesset, nec ipsa quidem episcopatus vocatione dignus haberetur.” ASS III. p. 506. Appendix. X. — A templom címére szentelt pap intitulus, additulus vagy presbyter tituli N. N. megjelölést viselhet. A titulus ordinationis egyúttal megélhetési forrást is jelentett, különösen a III. Sándor által kiadott rendelet óta; e szerint u. i. ha a püspök valakit nem valami címre szentelt, neki kellett eltartani. (Fuchs: i. m. 9. skk. o.) Az a tény, hogy a klérus megélhetése a püspök gondjai közé tartozott, nagyban hozzájárult a függőviszony legteljesebb kialakításához. (U. o. 76.) Ha valaki akár kényszerből,

Az állandó letelepülést és a lelkipásztorok megélhetését biztosította a javadalomrendszer kialakulása.

A decretalis jog a javadalomrendszer alapján kezeli a plebániákat, éppen ezért problémánk megvilágítására anyagot nem szolgáltat. Foglalkozik ugyan a plebániák betöltésével és elvesztésével, de csak a törvényes korhatár, a törvényes vagy törvénytelen úton szerzett több javadalom birtoklása és más felvetődött kérdéssel kapcsolatban, elmozdíthatóságukat különben nem érinti.⁹³

A vidéki plebániák mintájára a 10—11. században a még mindig osztatlan városi plebániákat is kezdik felosztani.⁹⁴ Ennek a mozgalomnak III. Sándor adott újabb lendületet egy püspökhöz intézett rendeletével 1170-ben.⁹⁵

2. §. A tridenti zsinattól a francia forradalomig.

A virágzó középkornak minden téren elinduló hanyatlása nemcsak a tudományt, művészetet és egyházi fegyelmet, hanem a hitéletet is aláasta és ezért volt szükség arra, hogy a tridenti zsinaton a hittani tételek mellett párhuzamosan külön is foglalkozzanak egyházi közigazgatási kérdésekkel. Így került elő a plebániák kérdése is. A vallási tudatlanság és elégedetlenség szülte forrongást és az Egyháztól való elszakadást úgy igyekeztek megakadályozni, hogy a hívek lelkipásztori gondozására nagy súlyt fektettek. Az elpusztult plebániák helyreállítását, a meglevő nagy plebániák felosztását és újak szervezését erősen sürgették.⁹⁶ Mert az atyák látták, hogy az Egyház helyzetét már hatalmi szóval nem lehet megszilárdítani, hanem csak úgy sikerülhet a reform, ha a hitéletet a néplélekben újra elmélyítik.

A zsinat kötelezi a püspököket, hogy minden plebániái egyház kerületét pontosan határolják körül: „pro tutiori animarum eis commissarum salute, ut distincto populo in certas propriasque parochias unicuique suum perpetuum peculiaremque parochum”⁹⁷

akár önszántából elhagyta felszentelési címét, elvesztette minden lelkipásztori jogát (ordóját természetesen nem). (U. o. 280. o.)

⁹³ Pl. c. 1. X. 3, 14; c. 5. X. 3, 29; c. 3. in VI. 1, 15; c. 1. in Clem. 3, 5.

⁹⁴ Demko I. § 158; Badii I. p. 248; Capello II. 487₁; Sipos § 58.

⁹⁵ c. 3. X. 3, 48. ad eppum Eboracensem.

⁹⁶ Pl. sess. 21. c. 4. de ref.

⁹⁷ A plebánosok parochus elnevezése a középkor végéről ered; talán a 14. sz. óta lesz általános (Baranyay). Elnevezésénél vegyesen használják: plebanus, parochus, rector ecclesiae, sőt néha capellanus, ha szerzetes-plebániát vezetett, pastor. (Reiff. J. univ. III. 28. n. 5; Badii I. p. 248.) Böckhn III. út.

assignent, qui eas cognoscere valeat et a quo solo licite sacramenta suscipiant, aut alio utiliori modo, prout loci qualitas exegerit, provideant . . . non obstantibus quibuscunque privilegiis et consuetudinibus etiam immemorabilibus".⁹⁸

Ennek a helynek, továbbá az alább idézendő Barbosának és több kongregációs döntésnek alapján Bouix azt bizonyítja, hogy itt van az ad nutum elmozdítható plebánosról az első törvényes intézkedés.⁹⁹

A szöveg elemzése tényleg enged ilyen irányú következtetésnek, de vigyázni kell, nehogy olyan magyarázzunk bele, ami nem egyeztethető össze a jog más előírásaival. Először is hangsúlyozza az állandó jellegű (perpetuus) plebános szükségességét, vagyis, aki a középkorban kialakult javadalomrendszer alapján csak kánoni ok alapján peres eljárás útján mozdítható el. De utat enged egy más elintézési formának is, — ha t. i. a viszonyok a rendes kereteket nem tűrnék meg — vagyis a „perpetuus”-tól eltérő módon történő intézkedésnek, amire Bouix rámondja, hogy ez csak az ad nutum elmozdítható forma lehet. Kérdés az, hogy mit jelent a f. id. szövegben az „alio utiliori modo” kifejezés. Jelentheti-e az ad nutum vagy ad tempus kinevezést, vagy pedig másra kell gondolnunk?

Az biztos, hogy a perpetuus fogalmával szemben álló ad tempus ismerős volt a zsinati atyák előtt, mert már 300 évvel korábbi adataink vannak erről. Így az 1232. évi avignoni zsinat 29. kánonja előírja, hogy a szerzetfőnökök az általuk gondozott templomok élére az egyházmegyei hívek vezetésére állandó jellegű (perpetuus) papokat nevezzenek ki. Majd az 1260. évi arlesi zsinat sürgeti, hogy az említett helyeken ideiglenes helyetteseket (vicarius ad tempus) állítsanak be.¹⁰⁰

Igaz ugyan, hogy az említett helyek szerzetházakhoz csatolt plebániákról intézkednek, de nem lehet kizárni, hogy az atyák erre gondolhattak a világi papok által vezetett plebániák betöltésénél, míg a szerzeteseknél ezt az intézkedést határozottan megtartották, amint az a következő fejezetből ki fog tűnni. Csökkenteni azonban a valószínűséget a javadalomrendszer, mely a világi

29. n. 5. — Müller ad Pfarrer. — Sägmüller § 101. hivatkozva Trid. s. 24. c. 1, 2, 7. de ref.; c. 3. X. 1, 31; c. 2. in Clem. 3, 7; c. 25. X. 1, 29.

⁹⁸ Sess. 24. c. 13. de ref. cf. c. 9. és c. 3. X. 3, 48. Ezt az intézkedést a kódex majdnem szószertint átvette c. 216. § 1.

⁹⁹ De parochia p. I. s. III c. 4.

¹⁰⁰ Bouix f. id. helyen.

plebániákat életfogytiglaninak tartotta (*perpetua beneficia*), szemben a szerzetesek javadalmaival, melyek viszont mind ideiglenesek (*benef. manuale, azaz ad natum amovibile*).¹⁰¹

Nem lehet szó szerzetes-plebániákról azért sem, mert először az ilyen plebániák igazi plebánosa a *moralis* személy (szerzet, káptalan, egyetem stb.), amely nem *amovibilis*, mert örökre hozzá van csatolva a plebánia-javadalom annak minden terhével. Továbbá a következő fejezetből ki fog tűnni, hogy az ilyen plebániák tényleges vezetői az életfogytiglani helyettesek (*vicarii perpetui*), akik ugyan bírnak a plebános minden jogával és elvégzik minden kötelességét, de nem „*parochus*”-ok és az egyes megnyilatkozások sohasem mondják őket annak. Nem lehet tehát feltenni, hogy a f. e. helyeken akár Barbosa, akár a kongregációk tévesen használták volna az elnevezést.

Már valószínűbb találgatás, ha az imént mondottak alapján arra gondolunk, hogy a zsinat megbízása alapján a püspökök az „*alio utiliori modo*” — intézkedést így értelmezték: szorgalmazzák a plebániáknak szerzetházakhoz, káptalanokhoz vagy más erkölcsi személyhez való csatolását, vagy gondoskodjanak életfogytiglani helyettes (*vicarius perpetuus*) odaküldéséről stb.¹⁰² Erre feleletet adni nem lehet, mert a gyakorlatot kikutatni szinte lehetetlen. De vajjon ezek mellett nem állhatna-e meg mégis az *ad nutum* megoldás is?

Ha mereven elzárkózunk Bouix álláspontja elől, akkor teljesen tanácstalanul állunk a következőkkel szemben.

Barbosa a trienti zsinat után alig egy századdal alkalmazkodva a zsinat f. id. szövegéhez azt mondja a plebánosokról: „*parochiales debent conferri in perpetuum et non ad nutum amovibiles, non obstante quacunq[ue] contraria consuetudine*”.¹⁰³ Másutt pedig így ír: „*parochi amovibiles absque rationabili causa removeri non possunt . . .*”¹⁰⁴ Amiből ez olvasható ki: hang-

¹⁰¹ Gonzalez III. tit. 5. c. 1. n. 10; Fagnani I. c. 5. n. 19. cf. III. c. 5. n. 8; Ferraris I. benef. art. 1—2. n. 31. és 65; ASS III. Appendix X. p. 506—10; Wernz II. n. 240. V. — A Trid. s. 24. c. 13.-hoz fűzi Pignatelli: a jus comm. alapján nem lehet a lelkipásztori javad.-ból *ad nutum* senkit sem elmozdítani. (IX. cons. 143. n. 2, 3.) V. ö. Van Espen I. p. 1. tit. 3. c. 2. n. 3. — Corradus III. c. 1. n. 1. sqq. az életfogytiglani birtoklást a *matrimonium carnale* felbonthatatlanságának mintájára a *matrimonium spirituale*-val indokolja.

¹⁰² Ilyen intézkedéseket lépten-nyomon találhatunk a zsinat rendeletei között, melyek a plebániák bekebelezéséről szólnak.

¹⁰³ S. Apost. Decis. coll. 552. n. 33.

¹⁰⁴ U. o. coll. 553. n. 8.

súlyozza, hogy a tridenti zsinat nem engedi meg az ad nutum plebánosokat, mert a fennálló, élő jog szerint minden plebános életfogytiglani (perpetuus), de a mondat másik fele, azzal, hogy védekezik az ellentétes jogszokással szemben, elismeri, hogy igenis voltak ad nutum plebánosok (parochi). Miután ez így van, a második idézet a helyzettel megalkudva legalább azt köti ki, hogy az ilyeneket ne mozdítsák el ok nélkül. Mindkét megállapítása kongregációs döntésekre hivatkozik.

Egészen pontos adatokkal dolgozik Bouix, amikor véleménye igazolására néhány kongregációs döntést hoz fel:

A S. C. Concilii 1615 márc. 14-i felelete az evorai püspöknek ezt válaszolja:¹⁰⁵ „az elmozdítható plebános (parochus amovibilis) éppen úgy helybenlakásra van kötelezve, mint az életfogytiglani (perpetuus). A lelkipásztori teendőkben u. i. semmi különbség nincs az elmozdítható és az életfogytiglani plebánosok között”. — Majd ugyanaz a kongregáció 1628 júl. 11-én és a S. Congr. Epp. 1645 máj. 24-én ilyen feleletet adott a sulmonai püspöknek: noha az elmozdítható plebánosok (parochi amovibiles), ahányszor csak szükség van rá, elmozdíthatók, vigyázni kell azonban, nehogy tényleg törvényes ok nélkül mozdíttassanak el. — A S. C. Concilii-nek egy harmadik döntése pedig így szól: „az elmozdítható plebános ugyanazokra az előjogokra jogosult, mint az életfogytiglani”.¹⁰⁶

Ad nutum elmozdítható plebániák létezéséről beszél Silvester János is. Szerinte — annak ellenére, hogy a plebániákat életfogytiglani javadalomként kellene adományozni — különösen Franciaországban és a velencei köztársaság területén voltak ilyenek; de az ő idejében (18. sz.) már ezek kivesztek.¹⁰⁷

Ilyen ad nutum plebánia létezését bizonyítja Caraffa bíborosnak, a nápolyi érseknek adott kongregációs döntés, mely így szól: semmiképen sem lehet megengedni, hogy a görögök kezén levő Szent Péter és Pál plebániatemplom plebánosát saját maguk, és pedig ad nutum elmozdítás jogával válasszák, hanem javadalomként, életfogytiglan kell adományozni (in titulum beneficii); ha akár az alapítás, akár más valamilyen jogon jogosan adományozták

¹⁰⁵ Portugáliában.

¹⁰⁶ I. m. p. I. s. III. c. 4. § 2. in eppum Comensem.

¹⁰⁷ Van Espen X. addit. p. 2. sect. 3. tit. 1. c. 1.

eddig, és pedig ad nutum, úgy ezután megtarthatják a jelölés jogát, ellenkező esetben teljesen szabadon adományozhatja.¹⁰⁸

A megoldás szerintem abban van, hogy a decretalis jog eddigi gyakorlata ellenére a tridenti zsinat f. id. szövege alapján a püspökök az „*alio utiliori modo*” — intézkedések között a gyakorlatban ad nutum amovibilis plebánosokat vagy kurátusokat is alkalmaztak;¹⁰⁹ vagy új javadalmak létesítésénél eltértek a törvényes szokástól és alapítottak önkényükre bízott és nem életfogytiglan birtokolható plebániákat is; vagy, ami egészen ideális elgondolásnak látszik: a szerzetekhez csatolt plebániák gondozása visszaszállt a püspökre, miután a reformatio pusztításaitól sújtott vidéken kipusztultak a szerzetesek és ezeken a helyeken a vicarius perpetuust parochus amovibilissal váltották fel.

Akárhogy is áll a dolog, a tényt — vagyis ilyen plebániák létezését — letagadni nem lehet. Az elindulás mindenesetre törvénytelen volt. Ezt bizonyítja Reiffenstuel meghatározása is: „*parochia est certum territorium, per papam vel episcopum determinatum habens unum rectorem stabilem*¹¹⁰ *cum potestate populum ibidem existentem regendi et iudicandi eique sacramenta aliaque divina administrandi*”. Majd meghatározását magyarázza s mondja: „*dicatur habens unum rectorem stabilem, quia amplius ut olim non ad nutum amovibilis, sed stabilis ac perpetuus praeest ac instituitur* . . .”¹¹¹

A szerző itt a hivatalos jog álláspontját közli, egyúttal — bár bizonytalanul — említi az ad nutum plebániák létezését, de ismeretlen időkbe helyezi. Tehát nem vesz tudomást a gyakorlati élet ilyen irányú fejlődéséről. Vagy pedig tévedett az idő leírásában és nem járt utána pontosan.

Ha elfogadható a fenti érvelés, úgy igaza van Bouixnak, hogy a fentemlített amovibilis plebániák elmozdítása ad nutum történt. T. i. a decretalis jog a plebánosok per útján való elmozdítását ismeri csak, más elmozdításról nem tud. Viszont a kódexben szereplő közigazgatási eljárással történő elmozdítását a X. Pius alatt megjelent „*Maxima cura*” constitutio vezette csak be.¹¹² Nem

¹⁰⁸ Corradus: *Praxis benefic.* III. c. 9. n. 41. Ebből látszik, hogy voltak ilyen plebániák, de csak mint visszaélés és azonnal siettek a megszüntetésére.

¹⁰⁹ V. ö. Pignatelli cons. 143. n. 21—23.

¹¹⁰ Ezen az alapon utasítja el a Rota 1582-ben a toledóiak keresetét, hogy egy laikus alapítású plebánia rektorát ad nutum elmozdíthassák. (Pignatelli IX. cons. 143. n. 3.) V. ö. Corradus III. c. 1. n. 3.

¹¹¹ Jus univ. III. tit. 28. n. 3—5.

¹¹² AAS 2. p. 636. sqq.

marad más hátra, mint hogy a felsorolt esetekben el kell fogadnunk az ad nutum elmozdítás tényét.

3. §. A francia forradalom hatása a plebániákra.

Az ad nutum plebániák nagymérvű elterjedése a nagy francia forradalomnak köszönhető. A nagy pusztulás szétzüllesztette az egyházmegyéket, amelyeknek rendezésére az 1801-ben kötött konkordátum adott lehetőséget. A konkordátum szerint a püspök nevezi ki a plebánosokat, de az államhatalom hagyja jóvá és fizeti őket, miután minden egyházi birtokot elvettek.¹¹³

A konkordátum mégsem volt őszinte a francia állam részéről. Az ú. n. organikus cikkelyek megkötötték a püspökök kezét. Az új egyházmegyéket több „justitia pacis”-ra (justice de paix) osztották, amelyben csak egy plebánia (paroisse) és a hívek lelki szükségletének megfelelően több „succursales” felállítását engedélyezték. Az így hivatalosan is elismert egyetlen plebánost az állam fizette, míg a „succursales” papjait (deservitores, desservents) a híveknek kellett ellátni, noha az utóbbiak is az Egyház fogalmában rendes plebánosi munkakört láttak el és jogokat élveztek. A desservents kinevezése és elmozdítása a püspököt illette és az állam nem szólt bele.¹¹⁴

Milyen jogon vezették be tehát a püspökök a desservents intézményt? A konkordátum szövege egyáltalán nem enged ilyen szabadságot, mert ahol nincs külön megjelölés, ott a decretalis jog alapján csakis életfogytiglani plebánosokról lehet szó. Az organikus cikkelyek viszont pusztán állami intézkedések, amik egyházi jóváhagyást nem nyertek, sok tekintetben az 1801. évi konkordátummal ellentétes rendelkezéseket tartalmaznak, ezért nem lehet normául tekinteni. Pedig a desservents ad nutum elmozdítása ide vezetendő vissza. A 31. art. ugyanis azt mondja, hogy a desservents-t a püspök erősíti meg és ő mozditja el, aminek alapján a püspökök ezt meg is tették. Ezért mondja Bouix: „illegitime incepit et inducta fuit revocabilitatis ad nutum disciplina”.¹¹⁵

Meg lehet azonban érteni ezt az intézkedést. A pápa a konkordátum révén a plebániák rendezésére minden jogot letett a püspökök kezébe. Miután azonban a körülmények ilyen nagy

¹¹³ Raccolta di Concordati p. 561. sqq. art. 9, 10, 14.

¹¹⁴ Org. cik. 31, 61. és 63. art. 1. Bouix p. 2. s. IV. c. 1.

¹¹⁵ M. f. c. 5.

akadályokat gördítettek útjukba, az egyedül lehetséges módot választották. Ez nem összeegyeztethetetlen az egyházjog szellemével. Előírásai, törvényei a lelkek üdvét akarják szolgálni, ha kell, még ilyen áldozatok árán is, amit az újítás a régi plebánia-rendszerrel szemben magával hozott; ezzel az előbbi századokban mégcsak szórványosan előforduló jelenség szélesebb körben is elterjedt.¹¹⁶ Onnan is következik ez, hiszen feláldozta az egész javadalomrendszert és az új rendes plebánosok is állami fizetésből és nem javadalomból éltek. Erőszakos úton ugyan, de nagy fejlődést hozott az egyházjog eme területén.

A forradalmi idők elmúltával a liègei püspök Rómába írt¹¹⁷ annak tisztázására, hogy vajjon érvényes-e a *desservents ad nutum* elmozdítása ilyen formában: ha a püspök egy *ad nutum* elmozdítható *desservent*-t elhelyez, vagy ha hivatalától megfosztja, köteles-e az illető engedelmeskedni? A megkérdezett kongregáció XVI. Gergely beleegyezésével 1845 máj. 1-én ezt válaszolta: „nulla immutatio fiat, donec aliter a Sancta Apostolica Sede statutum fuerit”. A Szentszéknek ez a hivatalos leirata mutatja, hogy tudomásul vették, sőt nem engedték a tényleges helyzet megváltoztatását külön engedély nélkül. Hasonlóan intézkedett Róma 1864 okt. 5-én egy másik püspököknek küldött válaszában is,¹¹⁸ melyben elveti éppen a f. e. döntésre hivatkozva a *desservents* állandósítására irányuló törekvéseket.¹¹⁹

Az eddig mondottak bizonyítására felsorolunk néhány jellegzetes példát a múlt század részleges zsinatainak határozományaiból.

Az 1849. évi avignoni tartományi zsinat szerint „habár azoknak, akik *desservent* néven plebániát vezetnek, jóllehet kinevezésüknél fogva a püspök önkénye alapján (*ad nutum Episcopi*) elmozdíthatók, ugyanazok a kötelességeik, mint a plebánosoké és a püspök engedélye alapján a plebánia vezetésében egyazon jogokat is élvezik.”¹²⁰

Ugyanabban az évben volt két másik zsinat is. A *toursi* azt mondja, hogy a jelenlegi egyházi fegyelem alapján az egyes templomvezetőket *ad nutum* visszavonható joghatósággal látják el. Ez

¹¹⁶ Az *ad nutum* elmozdítható plebániák Franciaország, Belgium, Hollandia, Anglia, Írország, Rajna-vidék egyházmegyéiben és az említett országok gyarmatain, különösen az akkor nagy lendülettel fejlődő északamerikai egyházmegyéikben terjednek el.³ Staatslexikon Pfarrer; Scherer I. § 92, 2.

¹¹⁷ *Leodicensis* (Lüttich—Luick).

¹¹⁸ *Eborancensis*.

¹¹⁹ L. Bouix u. o.

¹²⁰ Coll. Lac. IV. p. 315. sqq. tit. VI. c. 6, 1.

nemcsak a templomigazgatókra áll, hanem a desservents-ra is.¹²¹ A rheimsi zsinat ösztönzi a püspököket, hogy a forradalom óta fennálló helyzeten igyekezzenek változtatni. Járják ki a kormánynál, hogy egy-egy kerületben ne csak egy életfogytiglani, elmozdíthatatlan (inamovibilis) plebánus lehessen, hanem legalább 3—4. Ezzel természetesen implicite elismerik, hogy a gyakorlatban túlsúlyban vannak az elmozdíthatók.¹²²

1850-ből is felemlíthetünk három zsinatot.

A bordeauxi ezt írja: „1801 óta Franciaországban kétféle plebánus létezik: egyesek tényleges titularis, vagyis elmozdíthatatlan plebánusok, mások, noha rendes joghatóságot (jurisd. ordinaria) kapnak, azt a püspök önkénye alapján (ad nutum episcopi) elveszthetik.” Hivatkozik XVI. Gergelynek f. e. intézkedésére, mely ellenkező intézkedésig fennáll.¹²³

A másik az aixi zsinat, mely szerint: „Jóllehet a kisebb egyházaink vezetői nálunk nem élveznek címet (titulus immutabilis), hanem a püspök önkénye (ad nutum episcopi) alapján elveszthetik, mégis igazi plebánusoknak hívják őket és valóban azok is.” Ugyanez a zsinat az officialis hatáskörének megjelölésénél kiemeli, hogy az ad nutum elmozdítás alá eső plebánusok perei nem tartoznak hozzá.¹²⁴

Ugyancsak a konkordátumig viszi vissza az ad nutum elmozdítható plebánusok történetét a toulousi zsinat: „az 1801. évi konkordátum után meghonosodott Franciaországban a ma is élő szokás, hogy a succursalis egyház élére helyezett papok joghatósága a püspök önkényéből (ad nutum episcopi) visszavonható”. Ugyancsak hivatkozik a XVI. Gergely-féle intézkedésre.¹²⁵

1867-ben volt az angol-holland-dán gyarmatok nyugatindiai püspökeinek zsinata Port of Spain-ben,¹²⁶ amelynek határozatai között ezt olvassuk: „tudják meg összes papjaink, akár plebánusok, akár vikáriusok, akár tiszteletbeli kanonokok, hogy a püspök önkénye alapján elmozdíthatók (ad nutum episcopi), sem joguk arra nincs, hogy székiüresedés esetén az administrator vagy utód ügyeibe beleavatkozzanak”.¹²⁷ Ezek alapján következtethetünk

¹²¹ U. o. p. 248. sqq. X. 2.

¹²² U. o. p. 91. sqq. tit. IV. c. 1; V. ö. Scherer I. § 92, 2.

¹²³ u. o. p. 537. sqq. tit. IV. c. 10, 1.

¹²⁴ Coll. Lac. IV. p. 955. sqq. tit. V. c. 6. és acta Congr. gen. IV. pars. 1.

¹²⁵ U. o. IV. p. 1027. sqq.

¹²⁶ Puerto de España.

¹²⁷ U. o. III. p. 1113. sqq. sectio II. 1.

arra is, hogy amikor a baltimorei zsinat a püspöknek a papok elmozdítása körüli hatalmáról beszél, csak az *ad nutum* elmozdítás jogáról lehet szó; már csak azért is, mert védi a szabad elmozdítási jogot a patronusok beleszólásával szemben¹²⁸

Nem *ad nutum*, hanem *ad arbitrium episcopi* (a püspök szabadakarata, elhatározása szerint), elmozdíthatónak nyilvánítja a plebánosokat a bourgeois zsinat 1850-ben, ami legalább is egyenértékű az *ad nutum*mal.¹²⁹

A titulus különbséget hangoztatja egy másik zsinat. Az életfogytiglani címmel (*titulus perpetuus*) rendelkező plebánosoknak „*parochi titulares*” a nevük, akikkel szemben állanak a *saccursalis* egyházak vezetői, akiknek címe a püspök önkényes eljárása alapján elveszthető, noha jogaik és kötelességeik egyeznek.¹³⁰

Meg kell még említeni azt, hogy a belga püspökök a vatikáni zsinat elé vitték a kérdést. Kérik a zsinatot, hogy a XVI. Gergely fentemlített intézkedésében tudomásul vett szokást a „*succursales*” papjaira vonatkozólag engedélyezzék továbbra is Belgium számára. Így érvelnek: „ez a fegyelem, mely már 70 év óta megvan a gyakorlatban, igen hasznos volt a múltban és most is nagyon szükséges”. A jók u. i. örülnek ennek a rendelkezésnek, a kevésszámú kifogás alá esők pedig az elhelyezéstől való félelemben kényszerülnek rendet tartani.¹³¹

4. §. A „*Maxima cura*” és a CJC intézkedései.

Az *ad nutum*-ot általában önkénynek fordítottuk, de vajjon a plebánosok ilyen elmozdításánál a szó legteljesebb értelmét kimerítően jelenti-e ezt? Nincs-e valami törvényes megkötése a szabad elmozdításnak? Ezzel a kérdéssel foglalkozik a Congr. Consistorialis 1910 aug. 20-i decretuma, a „*Maxima cura*”.¹³² Megkülönböztet a régi alapokon *parochus amovibilis*-t és *perpetuus*-t. Az utóbbinak elmozdítását már rendezte a decretalis jog, azonban az előbbiekről eddig ez az első hivatalos intézkedés. Közigazgatási eljárást ír elő minden nem életfogytiglani plebános elmozdításához. Hogy kik tartoznak ide, azt így határozza meg:

¹²⁸ U. o. IV. p. 25. sqq. c. 1.

¹²⁹ U. o. IV. p. 1083. sqq. tit. 1. decr. de parochis.

¹³⁰ U. o. IV. p. 1163. sqq. tit. II. c. 6. conc. Auscitanum.

¹³¹ U. o. VII. p. 876.

¹³² AAS II. p. 636. sqq.

„qui parochiam quovis titulo, ut proprii eius rectores obtinent sive nuncupentur vicarii perpetui, sive desservents, sive alio quolibet nomine”.¹⁸³

Mindezzel azt akarja elérni a Szentszék, hogy még az ad nutum elmozdítható embereket se dobálják minduntalan és minden ok nélkül, vagyis a decretalis jognak szelleméhez hajlítja a szabadságot és lazítást kereső törekvéseket. Indokolása is ezt mutatja, amely szöges ellentétben áll a belga püspökök nézetével, mely az ad nutum elmozdítás előnyeit igyekszik kidomborítani a vatikáni zsinaton.¹⁸⁴ A „Maxima cura” ezt mondja: „hogya az egyházak vezetői nagyobb buzgalommal tudják szolgálni azt, amit a plebánia számára hasznosabbnak és szükségesebbnek ítélnék, legyenek feloldva attól a félelemtől, hogy az Ordinarius szabadon (pro lubitu) elmozdítja őket, ezért általánosságban előírjuk, hogy hivatalukban állandóan maradjanak meg”. De hozzáfűzi, hogy ez az állandóság mégsem lehet a hívek romlására, amiért elmozdításukat pontosan szabályozza.¹⁸⁵

Az említett decretum a hosszú fejlődési sor végén áll. Ehhez kapcsolódik a CJC és ennek alapján intézkedik a plebániák ezen fajtájáról. A kódex¹⁸⁶ felosztja a plebániákat elmozdíthatatlanokra és elmozdíthatókra (inamovibilis, amovibilis); az újonnan alapítottaknak, hacsak rendkívüli körülmény nem javalja az ellenkezőt, mind életfogytiglaniaknak, azaz elmozdíthatatlanoknak kell lenniök. Tehát a kódex, noha kedvez az életfogytiglani plebániák gondolatának, nem törli el a többbit, sőt elmozdítható plebániáknak nyilvánítja továbbra is és megtartja a quasi parochiákat (apostoli prefektúra, vikáriátus plebániái),¹⁸⁷ ide számíttatnak a curatiák, vicariatusok, expositurák, amelyeknek vezető papjai plebánosoknak tekinthetők,¹⁸⁸ ugyancsak az inkorporált plebániák,¹⁸⁹ amelyekről a következő fejezetben lesz szó.

Amíg azonban a világi papok kezén levő amovibilis plebániák nem ad nutum üresednek, hanem a kódex által pontosan előírt kánoni okok alapján közigazgatási eljárás útján,¹⁴⁰ addig a

¹⁸³ Can. 30. Itt nem az inamovibilis, hanem az amovibilis plebániákról van szó — Ernst (Pfarrer 76—77. o) állításával szemben.

¹⁸⁴ L. feljebb. 3. §.

¹⁸⁵ AAS II. p. 636.

¹⁸⁶ C. 454.

¹⁸⁷ C. 216.

¹⁸⁸ Noll Pfarramt. p. 566.

¹⁸⁹ Staatslexikon Pfarrer.

¹⁴⁰ C. 2157—2161.

szerzetesek vezetésére bízott plebániák (akár inkorporált, akár nem), mindig ad nutum elmozdíthatók. A bekebelezetteknel a szerzetfőnök, a nem bekebelezetteknel az Ordinárius vagy szerzetfőnök jogai közé tartozik.¹⁴¹ Ezzel az intézkedéssel az amovibilis plebániák újra két csoportba oszlanak: egyszerűen amovibilis (via administrationis az említett kánonok alapján) és ad nutum amovibilis, vagyis a szerzetesek plebániái. Ez nem új a CJC-ben, mert már a „Maxima cura” rendezte a decretális jogban nyitva maradt kérdéseket, ahol ugyanis minden plebánia életfogytiglan és elmozdíthatatlan volt; a gyakorlatban kialakult elmozdítható plebániák pedig mind ad nutum üresedtek.¹⁴² De még a szerzetesek sem mozdíthatók el egészen önkényesen, hanem, bár minden indoklás nélkül, figyelmeztetniük kell egymást az elmozdítás megtörténtéről, akár a püspök, akár a szerzetfőnök eszközli. Így tompítja a kódex az önkény látszatát a másik hatóság beavatkozásának kötelezettségével, ami tekintettel a másik fél esetleges nemtetszésére, sokszor komoly megfontolásra és szándéka megváltoztatására készítheti az elmozdítót. Ebből az is következik, hogy a másik hatóság nem értesítése a jogügyletet érvényteleníti.

A kódex tehát az ad nutum elmozdítható plebániákat a minimálisra szorítja vissza és csak ott hagyja meg, ahol amúgy is a legteljesebb engedelmesség kötelezettsége áll fenn elmozdított és elmozdító között: t. i. a szerzeteseknél.¹⁴³ A CJC után nincs többé ad nutum elmozdítható világi pap-plebános, hanem akik a „Maxima cura” előtt ilyen minőségben voltak, most egyszerűen elmozdíthatók, de csak közigazgatási eljárással. Amiből az is következik, hogy a püspökök világi papot nem nevezhetnek ki többé ad nutum, csak a törvény rosszakaratú megkerülésével (in fraudem legis).¹⁴⁴ Viszont a szerzetes elmozdíthatósága azt is maga után vonja, hogy semmi módon nem lehet hivatalához kötni; pl. nem lehet három évi időtartamra kinevezni, hogy akkor automatikusan megszűnjék a hivatala, hanem csak meghatározatlan időre szólhat a megbízása.¹⁴⁵

Ezek után kérdezzük, vajjon a plebános fogalmának lényege-

¹⁴¹ C. 454. § 5. „aequo jure”, azaz a formaságok betartásával (monito altero) a másik beleegyezése nélkül is érvényes.

¹⁴² V. ö. Wernz II. n. 821, 2.

¹⁴³ Capello II. § 488. 3; Sipos § 58, 2; Vermeersch I. § 496.

¹⁴⁴ L. Coronata I. 470; Ernst 82. o. szerint Németországban, leszámítva a szerzeteseket, nincs már amovibilis pleb.

¹⁴⁵ Coronata u. o. ad c. 454. § 5.

géhez tartozik-e az életfogytiglani, állandó jelleg (perpetuitas), vagy pedig az ideiglenesség (amovibilitas) is megegyezik-e vele. A kódex így határozza meg a plebánost: „Parochus est sacerdos, vel persona moralis cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda.”¹⁴⁶ Ezzel nem zárja ki az ideiglenesség lehetőségét, sőt a c. 454. határozottan említi és törvényesíti úgy az életfogytiglani, mint az ideiglenes plebánosokat. Állandóságukat leszámítva jogok és köteleességek terén megegyeznek, amint az a régi kongregációs döntésekből, zsinati határozmányokból és a kanonisták felfogásából látszik.¹⁴⁷

Nehézséget lehetne felhozni a plebános lelkipásztori rendeltetéséből, amit hosszabb idő alatt eredményesebben lehet kifejeteni.¹⁴⁸ Ez nem elég erős érv, mert az eredményes munka nem az időtartamtól függ egyedül, hanem a befektetett energiától is, amint a belga püspökök vatikáni felszólalásából is következtetni lehet.¹⁴⁹ Továbbá a decretalis jog javadalmi rendszerével szemben a megváltozott körviszonyokhoz alkalmazkodva az Egyház kialakított egy új plebánia-rendszert, melynek anyagi létalapja már nemcsak a klasszikus kánoni jog értelmében vett javadalom, hanem más forrásokon is nyugodhat. Ezzel együtt meglazult a plebánosok eredeti állandósága is.¹⁵⁰

Tehát sem a jog, sem a hivatal érdeke nem zárja ki az ad nutum elmozdítható plebánosok létezését. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ad nutumot sohasem magyarázták zsarnoki önkénynek, amit nagyon szépen fejeznek ki a mult század zsinatai. Pl. a toursi zsinat meghagyja a püspököknek, hogy „ne gyakran és csak okosan, atyailag éljenek” ezzel a joggal.¹⁵¹ Sőt az avignoni zsinat megígéri, hogy nemcsak atyailag fogja kezelni az ilyen plebánosokat, hanem adott esetben az életfogytiglaniakhoz hasonlóan officialis útján mozdítják el őket.¹⁵² Ugyancsak megígéri a bourgesi zsinat is, hogy atyailag jár el minden püspök.¹⁵³

¹⁴⁶ C. 451.

¹⁴⁷ V. ö. c. 461. sqq.; Barbosa J. univ. I. c. 18. n. 5. és f. id. zsinati és kongr. döntéseket.

¹⁴⁸ V. ö. Gonzalez III. tit. IV. c. 4. n. 13; Maxima cura f. id. bevezetése; Noll. i. m. p. 566.

¹⁴⁹ Coll. Lac. VII. p. 876.

¹⁵⁰ Bouix I. s. III. c. 3. § 2; Badii I. p. 250. sqq.

¹⁵¹ Coll. Lac. IV. p. 248. decr. X. 2.

¹⁵² U. o. p. 315. tit. VI. c. 6. n. 5.

¹⁵³ U. o. p. 1083. tit. I.

Az *ad nutum* élet még jobban elveszik azzal, hogy állandóan hirdetik és követelik a jogos ok szükségességét.

Az *ad nutum* plebániák létezésének bizonyítására idéztük már Barbosa sorait, melyek a „*rationabilis causa*”-t követelik,¹⁵⁴ ugyancsak Bouix alapján egy kongregációs döntést 1628-ból, mely a „*legitima causa*” mellett beszél.¹⁵⁵

Miután a tételes jog a „*Maxima cura*” megjelenéséig semmiféle elmozdítási okot nem ír elő az elmozdítható, ideiglenes plebánosok elmozdítására, minden ilyen *ad nutum* elmozdítás érvényes, ha ok nélkül is történt, de tilos; azaz a megengedettségéhez szükséges a f. e. észszerű, törvényes ok.¹⁵⁶ Ebben az értelemben hozott több döntést a Szentszék *recursusok* esetében.

Igy a Rota Romana ismételten foglalkozott a sevillei egyházmegye kurátusainak elmozdításával, akik *ad nutum* *episcopi* viselték hivatalukat, ill. vesztették el. A Rota megerősítette az érseket jogainak gyakorlásában, de megkövetelte, hogy a f. id. kongregációs döntések szerint „*cum legitima causa*” történjék.¹⁵⁷

A püspökök ennek tudatában jártak is el, amint az alábbi két eset is mutatja.

1868 júl. 3-án foglalkozott a S. C. Conc. egy *ad nutum* elmozdítható francia desservent ügyével, aki egy kegyhelynek és plebániának volt a plebánosa. Az említett pap a püspök határozott akarata ellenére több újítást és világias szórakozással összekötött ünnepségeket vezetett be, ami a jámbor zarándokoknak botrányára volt. Az érsek elmozdító rendelkezését a szenvedő fél minden érvelése ellenére is a fönnforgó jogos okokra való tekintettel Rómában is helybenhagyták.¹⁵⁸

Viszont a S. C. Conc. 1854 III. 18-án kelt döntése elveti a messinai érsek határozatát, melyben elmozdító jogára való hivatkozással minden ok nélkül elmozdított egy *ad nutum* *amovibilis* plebánost. A kongregáció visszahelyezte a plebánost.¹⁵⁹

Ugyanaz a kongregáció 1878 márc. 23-án megerősíti az egyik francia desservent elmozdítását, mert súlyos vádak emeltek ellene. A határozat indokolása hivatkozott a XVI. Gergely-

¹⁵⁴ S. Ap. Dec. Coll. 553. n. 8.

¹⁵⁵ I. m. I. s. III. c. 4. § 2.

¹⁵⁶ Bouix u. o. c. 3. § 1; Wernz II. n. 836. IV.

¹⁵⁷ 1640 ápr. 20.; 1641 jún. 21.; 1642 jún. 23. Bouix p. III. s. IV. subs. II. c. 3. § 2.

¹⁵⁸ ASS IV. p. 13. sqq.

¹⁵⁹ ASS III. p. 512.

féle engedményre, mely szerint a *desservent ad nutum episcopi* elmozdítható.¹⁶⁰ Ebből az esetből általános irányelvként vonják le az *ad nutum* elmozdítás egyedüli korlátait: ne történjék gyűlöletből (*ex odio*); ne legyen az elmozdítottnak kárára és becsstelenséggel ne illesse hírnevét; ne legyen egy harmadik személy jogos érdekeinek sérelmére.¹⁶¹

Hogy ezek a negatív jelek ki legyenek zárva, pozitív okok kellenek, amelyeket a „*Maxima cura*” sorol fel; ezek azonban csak azokra az elmozdítható plebánosokra állnak, akik „*proprio nomine*” bírák a plebánia vezetését, azaz a szerzetesek és más bekebelezett plebániák vezetőire nem, mert ott a testület az igazi plebános.¹⁶² Ilyen okok:

1. őrültség, melyből nem gyógyulhat ki, vagy kigyógyulása esetén a nép előtt elveszti tekintélyét;
2. tudatlanság és a plebánia vezetésében való járatlanság;
3. süketség, vakság vagy más testi-lelki hiba, ahol e hiány koadjutor alkalmazásával nem pótolható;
4. a nép el nem múltó gyűlölete, mely munkáját akadályozza;
5. ha derék és jónevű emberek előtt elveszti becsületét, akár bűnei, akár viselkedése miatt;
6. titkos, de esetleges felfedés esetén botrányt előidéző bűnök;
7. a javadalom káros és hanyag kezelése;
8. ha figyelmeztetések ellenére sem teljesíti kötelességeit;
9. ha az Ordinárius parancsainak ismételt figyelmeztetésre sem engedelmeskedik.¹⁶³

Miután a kódex intézkedései alapján az *ad nutum* elmozdítható világi papoktól vezetett plebániák *simpliciter* amovibilisek lettek, melyeknek üresedését a „*Maxima cura*” ezen előírásai szerint összeállított kánoni okok szabályozzák,¹⁶⁴ egyedül a szerzetes-plebánosok elmozdítására nincs hivatalos ok. Noha az előzőekben ismertetett decretalis jogi felfogás és a c. 454. § 5. feltétlenül megköveteli a jogos okot itt is, ahol azt mondja: „*nec alter alteri causam iudicii sui aperire multoque minus probare tenetur*”. Továbbá az elmozdítottnak megmarad a *recursus* joga,¹⁶⁵

¹⁶⁰ ASS XI. p. 385. sqq.

¹⁶¹ U. o. p. 396; v. ö. XIV. Benedek, de synod. XII. c. 1. 2; Bouix i. m. p. III. s. IV. subs. II. c. 3. § 3.

¹⁶² Can. 30.

¹⁶³ Can. 1.

¹⁶⁴ C. 2147. és 2157. § 1.

¹⁶⁵ C. 454. § 5.

ott igazolhatja magát és a Szentszék a püspököt is igazolásra szólíthatja fel, ami feltétlen elővigyázatosságot parancsol. Hivatkozhatunk továbbá a c. 192. § 3.-ra, amelynek szempontjait a püspöki helynöknél tárgyaltuk. Ezért mondja Coronata: „A jogos ok, mely a korlátlan szabadelhatározást kizárja, megkívántatik az önkényes (ad nutum) elmozdításnál is; nem akármilyen önkény (nutum), hanem észszerű önkény szükséges”.¹⁶⁶ Tehát még a szerzetes becsületére is vigyázni kell és nem mellőzhetők a természetjog követelményei (aequitas naturalis).¹⁶⁷

A bekebelezett plebániák lelkipásztorai.¹⁶⁸

A középkorban helyenként kialakult az a szokás, hogy egyes lelkipásztori javadalmakat a püspöki mensával, káptalannal, szerzetházzal vagy más erkölcsi személlyel egyesítettek, ill. hozzácsatoltak. Már a decretalis jog is foglalkozik ezzel. VIII. Bonifác 1298-ban elrendeli, hogy a szerzetesek templomainak lelkipásztori állását betöltő papot a szerzet nevezze ki és miután ennek életfogytiglan kell lennie, a szerzet nem mozdíthatja el, csak az őt megerősítő püspök, az is csak észszerű okból.¹⁶⁹

Az id. törvényes rendelkezéssel szemben hamarosan ellentétes jogszokás fejlődött ki. Ezt mutatja a salzburgi érseknek egyik intézkedése is: 1335-ben egy szegény szerzetház felsegítésére hozzácsatolt egy plebániát azzal a kikötéssel, hogy akár világi, akár szerzetespappal is gondoztathatják, de az illető mindig (ad nutum) amovibilis marad.¹⁷⁰

A tridenti zsinat bőven foglalkozik ezekkel kapcsolatban felmerült kérdésekkel és a Bonifác-féle rendelettel szemben bevett szokást törvényesíti.¹⁷¹ T. i. az ilyen templomokban a plebános szerepét betöltő vikáriusokat helyi szokás vagy privilegium alapján, amint a f. id. salzburgi eset mutatja, nem mindig nevezték ki életfogytiglan, hanem elég gyakori az ad nutum amovibilis vikárius is, ami különösen a szerzetes-plebániákon fordult elő. A betöltés joga a superioriort illette, a megerősítés pedig a püspö-

¹⁶⁶ I. m. I. 470.

¹⁶⁷ Vermeersch I. 496.

¹⁶⁸ Parochia incorporata vagy unita domui religiosae stb.

¹⁶⁹ C. 1. in VI. 3, 18.

¹⁷⁰ A Rota 1714-ben foglalkozott a körötte támadt vitás kérdésekkel. (Decis. coram Falconerio III. tit. 44. dec. 1.)

¹⁷¹ Pl. s. 21. c. 5. de ref.; s. 24. c. 13. de ref.

köt.¹⁷² Gyakoribb a nem életfogytiglani, amint kitűnik az alábbi szövegekből. A zsinat figyelmezteti a püspököket, hogy minden ilyen bekebelezett plebániát alkalmas egyénekre bizzanak: „providere procurent, ut per idoneos vicarios, etiam perpetuos . . . animarum cura . . . exerceatur”,¹⁷³ ahol a perpetuus ellentétje nem lehet más, mint az amovibilis, éspedig ad nutum. Ezt alátámasztja egy másik hely, ahol a püspökök jóváhagyását sürgeti az ilyen kinevezéseknél: „nec ibi aliqui etiam ad nutum amovibiles deputentur, nisi de eiusdem consensu . . .”¹⁷⁴ Ugyanitt azt is megengedi, hogy a szerzetes-plebániákra világi papok is nevezhetők ki ugyanilyen feltételekkel. Természetesen az életfogytiglan kinevezett vikáriust csak kánoni ok és eljárás alapján, a többit szabadon mozdították el.

A szerzetrendekhez csatolt plebániákkal bővebben foglalkozott V. Pius. Elrendelte u. i., hogy a szerzetházak plebániái, ill. lelkipásztori állásai a főnök betöltési joga alá tartozzanak, de biztosítja a püspök megerősítési jogát; a kinevezettek azonban mind ad nutum Superioris elmozdíthatók.¹⁷⁵

Az V. Pius által hozott határozatokkal szemben a francia királyok több rendeletet adtak ki, melyek követelik, hogy az ilyen inkorporált plebániák vikáriusait a régi fegyelem alapján ezután is életfogytiglan nevezzék ki.¹⁷⁶

Barbosa összeállítja, hogy mikor szabad vicarius ad nutum-ot kinevezni:

1. Ha emberemlékezetet meghaladó idő óta ilyen alkalmaztak azon a helyen;
2. ha a Szentszék által jóváhagyott egyezség záradéka így szól: „de serviendo beneficio per vicarium ad nutum amovibilem”;
3. ha szerzetrendekhez van kapcsolva a javadalom;

¹⁷² Kivételt képez a püspöki joghatósággal felruházott szerzetfőnök, pl. a clugny apát, stb., akik maguk erősítették meg a kinevezettet. L. sess. 24. c. 11. de ref. — Thomassinus (t. II. c. 27. n. 9.) az ad nutum elmozdítható vikáriusok alkalmazását az Egyház eredeti szándékaival ellentétes irányzatnak tartja (l. c. 1. in VI. 3, 18.) és csak később engedte meg. Innen erednek egyúttal az ad nutum elmozdítható plebániái visszaélések is. T. i. a szerzetek jogait kiterjesztették nemszerzetes plebánosokra is.

¹⁷³ S. 7. c. 7. de ref.; Pignatelli IX. cons. 143. n. 13. szerint van kongregációs döntés arról, hogy mindenegyes kinevezésnél külön kell eldönteni, hogy ideiglenes vagy életfogytiglan nevezzék-e ki a vikáriust.

¹⁷⁴ s. 25. c. 11. de ref.

¹⁷⁵ „Ad exequendum” bulla 1567. Bullarium Luxemb. t. 2. p. 259—260; v. 5. Barbosa S. Ap. Dec. coll. 720. n. 1, 2; Ferraris VII. p. 1176.

¹⁷⁶ XIII. Lajos 1629, XIV. Lajos 1657 és 1659-es rendeletei. (Thomassinus t. II. c. 26. n. 10. és c. 27. n. 12.)

4. ha a javadalmat ezzel a záradékkal alapították: „ponendi vicarium ad nutum amovibilem;

5. ha eddig is ad nutum küldték a papot és a béke fenntartása ennek a szokásnak megtartását javalja;

6. a tridenti zsinat után kapott privilegium alapján.¹⁷⁷

A szerzetházakhoz csatolt lelkipásztori állások betöltése a f. e. módon a főnök által történik, akár szerzetes, akár világi pap az illető. XIV. Benedek megváltoztatja V. Pius rendelkezését és a püspököknek is megengedi az elmozdítás gyakorlását: „egyenlő jogon, nem keresvén a másik beleegyezését . . . sem nem köteles egyik sem határozatának okait feltárni. Ezt megerősítjük és jóváhagyjuk.”¹⁷⁸ Kivételt képeznek az exempt szerzetek ad nutum kinevezett plebánosai és kurátusai. Ezek elmozdítására a püspök felszólíthatja az egyedül jogosult főnököt, amiben a püspök álláspontját a Szentszék tekintélye is támogatja.¹⁷⁹

A missziók lelkipásztorairól a Cong. de Propag. Fide több idevágó intézkedést hozott: 1698-ban kimondja, hogy a misszionárius nem plebánosa híveinek, de az új apostoli vikárius mégsem teheti el őket ad libitum, hanem csak súlyos és komoly okból.¹⁸⁰ Ha az illető szerzetes, a f. id. XIV. Benedek-féle Firmandis constitutio alapján kell eljárni.¹⁸¹ Az északamerikai egyházmegyékben, miután ott a baltimorei tartományi zsinat (tit. III. c. 4. n. 125). alapján minden pap a püspök belátása szerint elmozdítható, megfelelő ok miatt bármikor eltehető. Csak büntény esetén kell ellene kánoni pert lefolytatni.¹⁸² Ezeknek az egyházmegyéknek jogain a „Maxima cura” sem változtatott semmit, mert annak megjelenése után is külön S. C. Conc.-os engedéllyel folytathatták a régi gyakorlatot. Ez az állapot még 1925-ben is fennállott.¹⁸³

Ezekhez hasonlóan rendelkezik a prágai tartományi zsinat 1860-ban: miután a szerzetesek, akik ilyen bekebelezett plebániákat vezetnek, fellebbvalóik helyett viselik a hivatalt, azoknak helyeteseiként szerepelnek, ezért ad nutum elmozdíthatók.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Barbosa J. univ. III. c. 6. és Collect. p. 56. n. 16, 24. v. ö. XIV. Ben. de syn. XII. c. 1, 2. és Ferraris VII. vic. parochi n. 8–9.

¹⁷⁸ XIV. Ben. „Firmandis” constit. § 11. Bull. Lux. 16. p. 249; v. ö. Ferraris VI. vic. par. n. 46–49; ugyanígy rendelkezik a CJC c. 454. § 5. is.

¹⁷⁹ U. o. § 16.

¹⁸⁰ Collect. Prop. Fid. vol. 1. n. 242, 2.

¹⁸¹ U. o. n. 886 és 892, 4.

¹⁸² U. o. vol. 2. n. 1669; ex anno 1887.

¹⁸³ Decis. sub. Pio X. vol. 17. dec. 53. n. 4.

¹⁸⁴ Coll. Lac. V. p. 383. tit. VII. c. 4.

Amint feljebb láttuk, a szerzetesekről és az ilyen más intézményhez csatolt plebániák vikáriusairól nem szól a „Maxima cura”, ugyanúgy a CJC sem. A szerzeteseket a c. 454. § 5. alapján, a világi pap vikáriusokat pedig c. 471—478. szerint lehet elmozdítani, amint ezt a plebániái segédszemélyekről szóló fejezetben látni fogjuk.

Az ilyen ad nutum elmozdítható plebánosok, ill. vikáriusok elmozdítása a plebánosoknál felsorolt okok alapján történik.

A capellanus.

A „capellanus” név és az egyházjogban szereplő capellanus fogalom kialakulása között több évszázados távolság áll fenn. Maga a név a toursi Szent Márton köpenyét őrző házikóról — a capella-ról eredeztethető, mely viszont a capa (köpeny) szóra vezethető vissza. Erről a kápolnáról gondoskodó papokat hívták capellanusnak, majd az udvari papokra is rászállt az elnevezés.¹⁸⁴

A 11. századtól kezdve mindinkább elszaporodtak az ú. n. „clericus vagus”-ok, vagy „clericus acephalus”-ok, akik közt sok volt a felszentelt pap is.¹⁸⁵ Ezt bizonyítja az 1274-es salzburgi zsinat, amelynek 10. kánonja mint nagyon elharapódzott bajt emlegeti a plebánosok szokását, hogy sokszor ilyen vagus papokat alkalmaznak a hívek lelki kárára; ezt a szokást szigorúan eltiltja.¹⁸⁶

Ezeknek a titulus nélkül felszentelt papoknak a megsegítésére földesurak és jámbor hívek kápolnákat építettek, misealapítványokat tettek, aminek jövedelméből megélhettek; nevük: altaristae, magistri altarium, rectores capellarum, capellani.¹⁸⁷ A középkor végén, de különösen a tridenti zsinat után találkozunk több cappellaniával, mellyel az alapítás értelmében lelképásztori teendők is vannak egybekötve. Ezeknek a javadalma olyan dús volt, hogy nem ritkán más egyházi hivatal viselője (pl. kanonok) egyúttal capellanus is volt. Előfordult, hogy javadalomként egy-egy szerzetsházhoz csatolták, amint ez a decretalis jogból kitűnik. Így III. Orbán 1196-ban elrendeli, hogy a szerzetesek templomaiban alkal-

¹⁸⁴ Cherier I. 260; Böhm p. 3—20; Sipos § 60. n. 1; Verneersch I. 530; Pignatelli VI. cons. 98. n. 25; Van Espen III. sect. 3. tit. 1. n. 11 sqq.; Müller ad capell.; Thomassinus II. c. 109. n. 1.

¹⁸⁵ Fuchs i. m. 6—11, 183. sk. 282. o.; Szilas: Káplánnevezés p. 16—18.

¹⁸⁶ Mansi 24. pag. 139.

¹⁸⁷ Thomassinus II. c. 112, Böhm p. 3—20; Fuchs 183. o.

mazott capellanust a szerzet válassza, de úgy, hogy az illető elmozdítása egyedül a püspök szabad elhatározásától függjön (*ex solius episcopi arbitrio*).¹⁸⁸ Sőt VIII. Bonifaciusnak f. e. rendelkezése is vagy ilyen odacsatolt capellaniáról, vagy plebánia-javadalomról rendelkezik hasonlóan.¹⁸⁹ Ennek az egyesítési szokásnak ad kifejezést Reiffenstuel meghatározása: „*per capellanium potissimum intelligitur Ecclesia curata, praesertim parochialis unita et incorporata monasterio vel Ecclesiae regulari*.”¹⁹⁰ Betöltésük, amint előbb láttuk, a szerzethönököt illette meg és legtöbbször ad nutum elmozdíthatók voltak, amint az alábbi esetek mind bizonyítani fogják.¹⁹¹

Ezen az alapon hozott döntést S. C. Epp. 1692-ben a brixeni egyházmegye részére: „a női szerzetházak capellanusai legyenek elmozdíthatók, nem életfogytiglaniak (*perpetui seu intulati*).”¹⁹²

Hogy az ad nutum elmozdíthatóság gyakoriságát mérthessük, tudnunk kell azt, hogy maga a decretalis jog a capellaniáknak két nagy csoportját ismeri. Alapítás szerint van laikus és egyházi capellania (*laicalis et ecclesiastica*).

Laikus az a capellania, amelyet magánszemély, egyházi tekintély megkérdezése, ill. pártolása, jóváhagyása nélkül alapít és betöltéséről ő maga gondoskodik. Ennél gyakran előfordul az, hogy laikus ember kapja meg, élvezi a javadalmat és gondoskodik arról, hogy a vele összekötött szentmise-kötelezettséget valaki elvégezze, amiért bizonyos összeget fizet a helyi szokások szerint, míg a javadalom többi része az övé marad.¹⁹³ Ha klerikus nyerte el, nem kellett magát felszenteltetnie, ha a kötelezettség elvégzéséről gondoskodott. Miután ez nem képezett az élvező számára címet (titulust), mercennaria-nak is nevezték. Ezek a legritkébb esetben voltak életfogytiglaniak, hanem inkább ad nutum elmozdíthatók, vagyis manualisak.¹⁹⁴ Ezért ezt nem is tartották

¹⁸⁸ C. 1. X. 3. 37.

¹⁸⁹ C. 1. in VI. 3. 18.

¹⁹⁰ Jus univ. III. tit. 37. n. 1—2.

¹⁹¹ Ezt célozza a Trid. s. 25. c. 11. is.

¹⁹² Thesaurus III. p. 729.

¹⁹³ L. S. C. Conc. 1630 szept. 7. döntése. V. ö. Barbosa Jus univ. III. c. 5. n. 39. és Collectanea p. 444. n. 20; Ferraris II. p. 283. n. 12.

¹⁹⁴ A Rota 1722-ben foglalkozott egy laikus capellania ügyével. Az alapító a püspök tanácsára bevette az alapító okmányba, hogy manualis legyen, de csak cum causa lehessen elmozdítani (a két típusnak összekeverése). Később a püspök rájött az alapítás hibáira, felterjesztésére a Rota az ad nutum elmozdítási jogot érvényben levőnek nyilvánította éppen a capellania laicalis, manualis volta miatt. (Decis. coram Falcon. t. II. tit. 19. dec. 56.)

egyházi javadalomnak, mert annak fő jellemvonása az életfogytiglani birtoklás.¹⁹⁵ Ezt mutatja a S. C. Conc. 1823-ban Viterbóba küldött rescriptuma is, mely így szól: „az a capellania, amelyet az alapítók laikus capellanianak szántak és ad nutum elmozdíthatónak, nem adható címként (titulus) és ezért nem igazi egyházi javadalom.”¹⁹⁶

További következménye az is, hogy a capellania laicalis címére senkit sem volt szabad szentelni, mert ad nutum elmozdítható lévén, abba a helyzetbe hozhatta volna az elmozdítottat, hogy papi méltóságának meg nem felelő foglalkozásra adja magát. Kivétel ez alól a pápai capellania, mely szintén ad nutum elmozdítható, de ennek titulusára megengedték a szentelést; az előbbinél is volt kivétel: ha a laicalis capellania-t valakinek életfogytiglan adták.¹⁹⁷

A laikus capellania-nak ellentéte az egyházi (ecclesiastica), amelyet egyházi javadalomként alapítottak a püspök tekintélyével és megerősítésével. Annak ellenére, hogy ez már egyházi javadalom is volt, mégis előfordult, hogy az alapítás okmányai megkövetelték az ad nutum elmozdítását, de természetesen a legritkább esetben.¹⁹⁸

Az imént vázolt szabályok megvilágítására néhány példát mutatunk be.

A tridenti zsinat s. 25. c. 15. de ref. alapján egyházi javadalmas férfiúnak törvénytelen fia ugyanabban a templomban, ahol atyja a javadalmat mint címet bírta, nem birtokolhat még ad nutum elmozdítható capellania-t sem.¹⁹⁹

A Rota 1659-ben döntött a sulmonai egyházmegye területén a 14. sz.-ban alapított laikus (manualis) capellania ügyében. E szerint ez a capellania mindig is ad nutum elvehető volt, és az alapító rendelkezésének megfelelően adományozták mindig.²⁰⁰

¹⁹⁵ Barbosa Repert. ad capella; Jus univ. III. c. 5. n. 16, 19; Pignatelli III. consult. 7. n. 15; Ferraris II. p. 265. n. 1—3, 19; Thesaurus III. p. 631. capell.; Böhm p. 13; Fagnanus I. c. 31. n. 120; Laymann Theol. moral. 4. tr. 2. c. 4. n. 6; Corradus I. c. 2. n. 43. sqq. Maschat III. tit. 5. n. 4.

¹⁹⁶ Thesaurus III. p. 587.

¹⁹⁷ Barbosa Jus univ. u. o. és Collectanea p. 135. n. 17; Ferraris u. o. n. 10—12.

¹⁹⁸ Barbosa Jus univ. u. o.; Pignatelli m. f.; Ferraris II. p. 265. n. 4—6; Thesaurus III. p. 587; Decis. coram Falcon. t. II. tit. 19. dec. 22. említ egy ilyen benef. eccl.-t, melynek élvezőjét ad nutum elmozdíthatták.

¹⁹⁹ Barbosa S. Ap. Dec. coll. 357. n. 22; XIV. Benedek de synodo XIII. c. 12. Mindkettő egy 1585-ből származó kongregációs döntésre hivatkozik.

²⁰⁰ Pignatelli IX. cons. 143. n. 39. sqq.

A S. C. Conc. egy 1751-ben alapított capellania vitás ügyében az alapítás okmányait nyilvánítja érvényeseknek. E szerint a capellania-t az alapításkor élő kanonok adományozhatta, ill. halála után hivatali utódja; az adományozás szabadon, de életfogytiglan történt (*libere sed in perpetuum*), az ad nutum elmozdítás kizárásával, úgyszintén kikötötték, hogy a püspök sohasem követelheti magának a kinevezés jogát.²⁰¹

1768-ban alapítottak egy laikus capellania-t, melynek kinevezési jogát a család birtokolta; a capellanus akár okkal, akár ok nélkül ad nutum elmozdítható volt. A család egyik leszármazottja a nevezés jogán a püspök beleegyezésével egyszerű javadalommá alakította át a capellania-t és lelkipásztori teendőket csatolt hozzá. A S. C. Conc. 1866-ban mindamellett továbbra is laikus alapításnak, ill. capellania-nak nyilvánította, nem egyházinak.²⁰²

Ugyancsak ad nutum elmozdítható capellania-t alapítottak Loretóban²⁰³ és az ortei székesegyházzal kapcsolatban, mely utóbbinál kifejezésre jut az, hogy a capellanus megbízatása „mindíg és mindannyiszor az elmozdítónak teljes önkényére és tetszésére van bízva”.²⁰⁴

Ha azonban az ilyen alapításoknál nem jut kifejezésre, hogy a capellania ad nutum amovibilis, akkor általában azt kell mondani, hogy az egyházi jog felfogása kedvez az életfogytiglani birtoklás gondolatának. Ezt látjuk a S. C. Conc. 1837. évi döntéséből is.²⁰⁵

Az ad nutum elmozdításoknál, amint feljebb láttuk, többször előfordul az elmozdítást jogossá tevő ok kizárásának említése „sive cum causa, sive sine causa” és más formákban. Jogos-e ilyen kikötés, illetőleg az elmozdított indokolatlan elmozdításnál visszahelyezhető-e?

A gyakorlat több esetet mutat fel, amikor ok nélkül, hamis okkal, vagy rosszindulatúan mozdítottak el valakit és a Szent-szék visszahelyezte. Így helyezett vissza a S. C. Conc. egy ad nutum, de alaptalanul elmozdított capellanust 1868-ban.²⁰⁶ Ugyanígy a f. e. ortei székesegyház kellő ok nélkül elhelyezett capel-

²⁰¹ Thesaurus III. p. 567; v. ö. Decis. coram Rezzonico t. III. dec. 292-ben tárgyalt hasonló esetet.

²⁰² Thesaurus III. p. 628.

²⁰³ U. o. p. 570.

²⁰⁴ U. o. p. 534.

²⁰⁵ Ad dioec. Firmanam (Fermo) I. Thesaurus u. o. 671.

²⁰⁶ ASS. III. p. 449.

lanusa-t is visszatette ugyanaz a kongregáció.²⁰⁷ Másik esetben méltányosságot nem látott a kongregáció és azért helyezte vissza a szenvedő felet.²⁰⁸ Sőt van egy korábbi elvi döntésünk ettől a kongregációtól 1645-ből a sulmonai egyházmegyéhez, mely így szól: „habár elmozdítható a capellanus, általában egy se mozdíttassék el ok nélkül”.²⁰⁹

Miután a tételes jog ezt nem írja elő, csak a gyakorlat követeli a méltányosságot és jogos okot, feltétlenül érvényes az ok nélküli elmozdítás, azonban nem történhetik az elmozdított-nak bármínemű jogos kárára és ezért az eljárás itt is tilos.

Az elmozdításhoz szükséges okot itt is a rájuk bízott hivatal, ill. kötelezettségek meg nem felelő betöltése adja, ill. egy más javadalom, hivatal adamányozása, mely őket ennek elvesztéséért kárpótolja.

A CJC is ismeri a laikus és egyházi capellania f. kifejtett megkülönböztetését,²¹⁰ a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a régi capellaniáktól messze állnak. A kódex külön említi a capellanus militum-ot (c. 451. § 3.), a capellanus religiosorum-ot (c. 479. § 2. és 529.) és a capellanus piarum associationum-ot (c. 698.), de ezek voltaképpen lelkipásztorok, akiknek a régi capellania-rendszerhez nagyon kevés vonatkozásuk van.²¹¹ A tábori lelkészek kinevezése és elmozdítása függ a konkordátumok, ill. más, e hivatal felállító megállapodásoktól.²¹² A szerzetesek capellanusaira a partikuláris megállapodások az irányadók (c. 479. § 2.); a kegyes társulatokra más intézkedés híján a püspökök joghatósága áll. Általában azt kell mondani, hogy az mozdíthatja el őket, aki kinevezte, mindenesetre jogos követelmények alapján.²¹³

De mindez nem hozza magával, hogy a decretalis jogból átjött capellaniák ad nutum elmozdítása megszűnt.

²⁰⁷ Thesaurus III. p. 534.

²⁰⁸ ASS III. p. 511.

²⁰⁹ L. Ferraris II. p. 293. n. 16.

²¹⁰ C. 1412, 2; v. ö. Sipos § 168, 4; Vermeersch II. 745, 2.

²¹¹ Ahol meg is maradt a capellanus, ma már majdnem mindig együtt a plebános segítségére is van rendelve. (Ernst: Pfarrer 71. o.)

²¹² C. 451. § 3; v. ö. Sipos § 49. n. 6; Vermeersch I. 492.

²¹³ C. 698. § 1, 3; v. ö. Vermeersch I. 788.

Plebániai segédszemélyzet.²¹⁴

1. §. Eredete és kialakulása a CJC-ig.

Hivataluknál fogva a legkevésbé állandó jellegűek a plebános segítő társai, akiket a mindennapi szóhasználat káplán névvel illet.

A javadalom-rendszer meggyökeresedésével a plebánosok állandó jelleget nyertek, akik a gondjukra bízott nyáj lelki vezetésében klerikusokat vettek maguk mellé; ezek között a 12. sz. óta mindig több felszentelt pap is szerepel.²¹⁵ Ez a szokás rohamosan elterjedt, amiért több részleges zsinat is foglalkozott vele. Így a már említett salzburgi zsinat 1274-ben eltörli az egyházmegyében a plebánosoktól általában bevezetett ideiglenes helyettesítő módszert (temporalis mercennarius útján) és a püspököknek tartja fenn a plebániákról való gondoskodást megfelelő papok küldésével.²¹⁶ Az 1260-as arlesi zsinat meghagyja az illetékeseknek, hogy átmenetileg ideiglenes helyettesekkel (mercennarius, vicarius ad tempus) segítsenek magukon, de igyekezzenek életfogytiglani segítőket beállítani (vicarii perpetui).²¹⁷

Mindebből látjuk, hogy a káplán-intézmény eredettől fogva úgy a kinevezésben, mint az elmozdításban a legteljesebb szabadságot biztosítja a plebánosnak, helyenként a püspököknek, míg a 19. sz. óta minden jog a püspökre száll át.²¹⁸

Az ilyen ideiglenes vikárius (segédpap) mellett ismerős az életfogytiglani (perpetuus) is, akinek jogaival a decretalis jog sokat foglalkozik.²¹⁹

A kérdést még behatóbb vizsgálat tárgyává teszi a tridenti zsinat. Elrendeli, hogy a helybenlakásra kötelezett javadalmas távozása idejére a püspök küldjön oda vikáriust, és a javadalom

²¹⁴ Vicarii paroeciales.

²¹⁵ Szilas p. 13. és 67—70. — Thomassinus t. II. c. 27-ben említi az 1237. évi londoni zsinat c. 12-t, mely panaszkodik, hogy a plebánosok fel nem szentelt klerikusokat alkalmazzanak ideiglenes (temporarius) minőségben.

²¹⁶ Mansi t. 24. pag. 139. c. 10.

²¹⁷ L. Bouix de par. p. I. s. III. c. 4; Thomassinus t. II. c. 27. n. 5.

²¹⁸ V. ö. Szilas p. 67—70; l. alább a 19. sz. zsinati döntéseit és a S. C. Conc. 1867. és 1868. évi ezirányú döntését (Sägmüller § 102, 2.).

²¹⁹ Pl. c. 3. X. 1, 28; c. 1. in Clem. 1, 7; az 1420. évi salzburgi zsinat c. 5. 8. kimondja, hogy ezután csak vicaria perpetua-ra lehet szentelni papokat; ezzel meg akarja szüntetni a clericus vagusokat, akiket tetszés szerint lehetett felvenni és elbocsátani. A vic. perpetuus „non potest ad inordinatum placitum amoveri”. (Severini B. t. 3. p. 2. pag. 961.); v. ö. Laymann Jus can. I. 496. o. n. 6; Böckhn I. tit. 28. § 2. n. 18; Corradus III. c. IX. n. 1. sqq.; Maschat I. tit. 28. n. 1.

terhére gondoskodjék róla.²²⁰ A püspök kényszeríthet minden templomigazgatót (tekintet nélkül arra, hogy plebános-e vagy nem), hogy a szükségletnek megfelelő számú segítő papot alkalmazzon; az írástudatlan vagy botrányos életű életfogytiglani plebánosok mellé küldhet segítő, de csak ideiglenes jelleggel (coadjutorem v. vicarium at pro tempore).²²¹ Plebániaüresedés esetén azonnal küldjön oda ideiglenes vikáriust, akit azonban addig el ne mozgósítsanak, míg új plebánosról gondoskodás nem történt.²²²

Az ilyen ideiglenes felfogadás vagy küldés magában foglalja a szabad (ad nutum) elmozdítás jogát is; mégpedig a regula juris I. alapján a kinevezőt illeti meg.²²³ A tényleges helyzet azonban azt mutatja, hogy a 19. századig úgyszólván kizárólagosan a plebánosok gyakorolták.²²⁴

Míg a plebániák betöltésénél azt mondtuk, hogy külön intézkedés híján mindig életfogytiglanira kell gondolni, a káplánoknál a szabad formát lehet választani, vagyis ad nutum elmozdíthatónak lehet küldeni.²²⁵

Ha az ideiglenes vikárius szerzetes, áll reá V. Pius rendelkezése; ha pedig világi pap, ugyanannak az elmozdítási joghatósága alá tartozik, mint a plebános vagy kuratus, akinek segítségére rendelték.²²⁶ Pl. a szerzetfőnök v. a plebániának más illetékes tulajdonosa (káptalan, stb. . .). Erre nagyon szép példa a luccai székesegyházi plebánia, amelynek lelkipásztori teendőit a legrégibb idő óta egy ú. n. vicarius curatus végezte mint plebános, két segítő pappal, azaz káplánnal. Úgy a plebános, mint a káplánok a káptalan szabad elmozdítása alá estek (ad nutum capituli), mert a lelkipásztori kötelezettség a káptalant terhelte.²²⁷

A S. C. Conc. 1713-ban intézkedett egy visszaélés megszüntetéséről. A nocciai tartományban több helyen meghonosodott a szokás, hogy a plebánost a káplánjaival együtt a plebánia hívei önkényesen elmozdították (ad nutum). Ha maradni akartak,

²²⁰ S. 6. c. 2. de ref.; v. ö. s. 7. c. 7. de ref.

²²¹ S. 21. c. 4. és 6. de ref.; v. ö. s. 23. c. 1. de ref.

²²² S. 24. c. 18. de ref.; ez a küldetés „arbitrio suo ad tempus” szól.

²²³ Reiff. jus univ. I. 28. § 2. n. 25. és 52. — A S. C. Conc.-nak egyik intézkedésére hivatkozik Pignatelli (IX. cons. 143. n. 30.), mely szerint a káptalan a püspök jóváhagyásával nevezi ki a vic. temporariust, akit ad nutum el is mozgósíthat, viszont a püspök csak kánoni okok fennállása esetén.

²²⁴ L. Bouix de par. Appendix c. 1; Wernz II. 838; Szilas p. 67–70.

²²⁵ Barbosa de parochia p. I. c. 2. n. 59. sqq.; Scherer I. § 93. 2.

²²⁶ Barbosa S. Ap. Dec. coll. 720. n. 1, 2; jus un. III. c. 6. n. 63; Reiff. u. o. I. 28. § 2. n. 45. sqq.

²²⁷ Thesaurus III. p. 1415.

évente kellett kérniök megerősítésüket a hívektől. A kongregáció a püspöknek azt válaszolta, hogy ez csak akkor érvényes, ha ő az elmozdítás okát jónak és elfogadhatónak találja.²²⁸

1749-ből származik Guadagninak, Róma vikáriusának rendelete, amit XIV. Benedek parancsára tett közzé: „minden plebános, kinek hívei az ezres számot meghaladják, köteles ellenkező jogszokás ellenére is maga mellé venni segítő papot, nemcsak átmenetileg és a pillanatnyi szükségletnek megfelelően, hanem állandóan, jóllehet önkényesen elmozdíthatja (ad nutum amovibilem)”.²²⁹

A Rota előtt szerepelt egy vitás kérdés, melynek eldöntése így hangzik: ha azért küldtek egy káplánt valamely plebániára, hogy a plebánia felosztását megakadályozzák és az első alkalommal ad nutum elmozdítható embert tettek oda, ez továbbra is megörzendő, de jogos ok alapján történjék.²³⁰

Az ad nutum elmozdítható káplánságokra a múlt század zsinatai is sok példát szolgáltatnak. Így olvassuk a toursi 1849. évi zsinat határozatai között: „figyelmeztetjük a káplánokat, hogy gondoljanak a nevükre (vicarius-helyettes): habár a püspök küldte és erősítette is meg őket és egyedül az ő önkénye alapján (ad nutum) vonhatók vissza”, vessék alá magukat a plebános vezetésének.²³¹

Láttuk már az angol-holland-dán gyarmatok 1867-ben tartott zsinatát, amely mindenegyes papot a püspök önkénye alapján elmozdíthatónak nyilvánít.²³²

Hasonlóképen intézkedik egy 1850-ben és egy 1868-ban tartott zsinat, melyek szerint minden káplánt a püspök önkényesen elmozdíthat és más plebániára helyezheti.²³³

2. §. A káplán elmozdítása a CJC-ben.

A CJC. a decretalis jogban kialakult, de még általánosan el nem terjedt elnevezéseket rendszerezi és a c. 471—478-ban így osztja fel a plebános segítőit:

a) Tényleges helyettes (vicarius actualis v. perpetuus), aki a

²²⁸ U. o. p. 671.

²²⁹ L. Böhm p. 31.

²³⁰ Ferraris II. p. 293—294. n. 4. és Thesaurus III. p. 732.

²³¹ Coll. Lac. IV. p. 266. sqq. decr. 10, 6.

²³² U. o. III. p. 1113 sqq. s. II. 1; I. plebános fej. 3. §.

²³³ U. o. IV. p. 790. sqq. conc. Tharlense és u. o. VI. p. 463. sqq. conc. Neogranatense tit. 2. c. 8.

moralis személyek (bekebelezett plebániák) plebániáit vezeti. Ha az ilyen vikárius szerzetes, elmozdítása a szerzetes plebánosok módjára ad nutum történik (c. 454. § 5.); ha világi pap, akkor az egyszerűen elmozdítható (amovib. simpl.) plebánosok módjára kell vele szemben eljárni (c. 477. § 2);

b) vicarius oeconomus, akit a plebánia üresedésnél átmene-tileg alkalmaznak;

c) vicarius substitutus, aki a plebániától távollevő plebánost helyettesíti;

d) vicarius adjutor a munkára alkalmatlan plebános mellett áll;

e) vicarius cooperator, az igazi káplán, aki a plebánia sok munkáját elvégezni nem tudó javadalmasnak segítőtársa; ez fordul elő a gyakorlatban a legtöbbször.

A segítő papság utóbbi négy fajtájánál a szerzetes elmozdítása úgy történik, mint a szerzetes-plebánosoknál (c. 454. § 5.); a világi pap a püspök, ill. káptalani helynök önkényes elmozdítási joga alá esik (ad nutum . . .), kivéve, ha a vikárius állásával kapcsolatban egyúttal javadalmat is birtokolna; ilyenkor a plebánosok elmozdításához előírt eljárással történik (c. 477.).

Ezeknél az állásoknál a kódex teljesen követi a decretális jog előírásait. Az életfogytiglani vikárius kinevezése, lévén egyházi javadalom, azt illeti meg, akihez a javadalom adományozása tartozik. Már az ad nutum elmozdíthatókat a 19. sz. óta a püspök nevezi, de megmarad a szerzetfőnök v. más illetékes forum bele-szólási, hozzájárulási joga (pl. c. 472. 1.). Az ilyen ad nutum elmozdítható vikáriusi állásra senkit sem lehetett szentelni és ma is az egyházmegye szolgálatára szentelik a papokat, mert a káplánság nem javadalom, u. i. szolgálataiért fizetésben részesül (salaris, stipendiaris, mercennarius).²³⁴

A plebániái segítő papok elmozdíthatóságára felhozott példák, sőt már a kinevezésük és munkakörük is mind azt mutatja, hogy kezdettől fogva a kinevező akaratától függően elmozdíthatók voltak, amit a tridenti zsinat után az ad nutum kifejezéssel adtak vissza. Ez az a hivatal, mely a többihez viszonyítva a legkisebb állandósággal bír. Az ad nutum azonban itt sem jelenti az indokolatlan önkényt, hanem valamilyen okot megkövetel, amint a f. id. döntések mutatják. Barbosa ezt így fejezi ki: noha az

²³⁴ L. Barbosa Jus univ. III. c. 6 n. 58. sqq.; Gonzalez III. tit. 6. c. 6. n. 4—7; Reiff. Jus univ. I. 28. § 2. n. 25. és 52; Ferraris VII. vic. par. n. 41; v. ö. c. 471—478.

ideiglenes vikárius nem kapja hivatalát életfogytiglani címként (in titulum perpetuum), mégis valamikép állandóságot mutat abban, hogy nem meghatározott időre küldik; ez bizonyos állandóságot biztosít neki, amit „titulus in forma juris”-nak lehet nevezni.²³⁵

Az ad nutum elmozdítható helyettesek kinevezésére a nagy kánonisták néhány okot sorolnak fel, ami az elmozdításukhoz szükséges jogos ok elbírálásánál alapul vehető. Ezek a következők: 1. ha egy embernek két plebániája vagy javadalma van és maga a munkát elvégezni nem tudja; 2. nagyon el van foglalva; 3. jogos okból távol van, ill. munkáját valami akadályozza; 4. fogadalomból zárandokolni megy; 5. ha alkalmatlan erre a munkára: nem beszéli a helyi nyelvet, beteg, lelki beteg, öreg; 6. hiányzik a plebánia vezetéséhez előírt kora; 7. szerzetbe lépett s még novicius; 8. a plebánia tényleg megüresedett; 9. az egyházmegye érdeke kívánja; 10. ha a sok munkát maga nem bírja; 11. átmenetileg több javadalom egyesítése esetén; 12. a mensa episcopalishoz csatolt plebánián stb.²³⁶

A kódex, ha nem is ilyen részletesen, de az egyes vikáriusok hivatalához fűzött intézkedéseiben (c. 472. sqq.) mindezt megismétli és továbbra is megtartja. Az elmozdításhoz szükséges okot pedig a c. 192. § 3-ban minden elmozdítható hivatalhoz megköveteli.

A kódex előtt minden ad nutum elmozdítás érvényes volt, de tilos,²³⁷ mert semmi pozitív előírás nem érvénytelenítette, míg a kódex előmozdítja a justa causa és aequitas naturalis szükségességét, aminek híján most már érvénytelen is az elmozdítás. Ezért mondja Blat: „ad nutum i. e. ad beneplacitum uniuscuiusque prudenter directum”, vagyis az elmozdítottak nem lehet sem anyagi, sem erkölcsi kárára, mert a recursus joga védi.²³⁸ Capello észszerű okot követel, amelynek nem kell okvetlenül súlyosnak lennie.²³⁹ Ennek alapján fent jelzett okok bármelyikének meg-

²³⁵ Repertorium ad vicarius.

²³⁶ Barbosa Jus un. III. c. 6. n. 6. sqq. és c. 10. n. 1—4; Gonzalez III. tit. 6. c. 6. n. 4—7; Ferraris VII. vic. par. n. 42; Bouix de par. p. III. s. V. c. 2; Sägmüller § 102, 1.

²³⁷ Barbosa Jus un. III. c. n. 63; Ferraris VII. vic. par. n. 59; különösen, ha ex fraude, dolo vagy cum gravi damno történik. Wernz—Vidal II. 744; Pignatelli IX. cons. 143. n. 5, 6. 27; Böckhn I. tit. 28. § 2. n. 20; Maschat I. tit. 28. n. 4.

²³⁸ I. m. II. 517. sqq.; Badii I. p. 264. sq.; Baranyay ad c. 477; Szilas p. 67—70.

²³⁹ I. m. II. 559.

szűnése, ill. a körülmények és az egyházmegye érdekeinek összeegyeztetése igen gyakran hozza magával az elmozdítás szükségességét; az elmozdítási okok közül a legsúlyosabbak közé számítandó pl. a kötelesség el nem végzése, amiért a decretalis jog alapján a plebános a legrövidebb úton eltávolíthatta a káplánját.²⁴⁰

Ha a többi állásnál szükség volt az óvatosságra, úgy itt még inkább, nehogy az elmozdítás káros befolyással legyen akár a hitéletre, akár az elmozdított jogos erkölcsi és anyagi érdekeire.

A templomigazgató.²⁴¹

A CJC külön fejezetet szentel a nem plebánia, ill. más intézmény keretébe tartozó és nem direkt lelkipásztori célokát szolgáló templomok vezetőinek, akik az eddig felsorolt egyházi hivatalokban még nem fordultak elő (c. 479—486.).

A decretalis jog is ismeri a templomigazgató elnevezést, azonban nem mindig a kódex értelmezésében. Templomigazgatónak neveztek minden papot, akinek temploma volt, függetlenül attól, hogy akár plebánosi jogok alapján, akár valami más címen lelkipásztorkodással is foglalkozott-e, vagy nem.²⁴² Miután azonban a legtöbb templom vezetője egyúttal javadalmas lelkipásztor is volt, gyakran találkozunk a plebános, vikárius, kurátus elnevezés helyett a rektor kifejezéssel. Így kell érteni Barbosanak kitételét: „igazságtalan és észszerűtlen, hogy az alkalmatlan igazgatót (rector inutilis) megfosszák javadalmától, mert a lesujtottat nem kell még jobban lesujtani”.²⁴³

A tridenti zsinat is használja általában a rector fogalmat, néha vagylagosan összekapcsolva a plebánossal, ami megfelel a fentemlített elgondolásnak.²⁴⁴ A zsinatot követő időben a plebániák sűrűbb felosztása és szervezése nagyon kevés templomot hagyott kötelező lelkipásztorság nélkül, amit a II. József-féle szerzetefeloszlató rendelkezések, majd a francia forradalom pusztításai az ellenkező végtel felé hajlítottak. Ennek következménye

²⁴⁰ Pignatelli III. consult. 434. n. 7.

²⁴¹ Rector ecclesiae.

²⁴² L. Corradus III. c. 9. n. 13: rector — vicarius perpetuus — curatus synonym kifejezések.

²⁴³ Jus univ. I. c. 10. n. 3. és c. 18. n. 2; Fagnanus III. (de rect.) c. 3. Ferraris VI. parochus n. 7; Van Espen X. addit. p. 1. tit. 3. c. 1.

²⁴⁴ Pl. s. 21. c. 4. és s. 24. c. 18. de ref.

az, hogy a mult század zsinatain nagyon sűrűn előfordul a templomigazgató neve, akire rendszeren egy-egy, a lelkipásztorságból kikapcsolt templom gondjai hárultak. Ettől az időtől kezdve tehát *rector ecclesiae*-n mindinkább a nem lelkipásztor templomigazgatókat értik, noha nem kizárólagosan. Ezt abból is következtethetjük, hogy a plebánia és más ilyen hivatal után külön fejezetben foglalkoznak velük.

Igy a toursi 1849-i zsinat már elmozdításukról is rendelkezik; hivatkozik ugyanis a jelen gyakorlatra és egyházi fegyelemre, amelynek alapján a templomigazgatóknak ad *nutum* visszavonható joghatóságot adnak.²⁴⁵ Itt nem lehet szó javadalmas hivatalviselőről (pl. plebános), hanem legfeljebb *desservents*-ről, ill. nem lelkipásztorkodó papról.

A kódex hivatalos elnevezése kizárólag azokra a templomokra vonatkozik, amelyek nem plebánia, káptalan, vagy pedig valamely szerzet megfelelő céljait szolgálják.²⁴⁶

Elmozdítása *ad nutum ordinarii* történik, szerzetes esetében a már tárgyalt c. 454. § 5. alapján (c. 486); ez az elmozdítási jog még akkor is megilleti a püspököt, ha nem is ő nevezte ki, vagy más jelölését ő erősítette meg. A kódex kifejezési módja itt eltér a többi *ad nutum* elmozdításhoz használt szavaktól, t. i. azt mondja: „*rectorem ecclesiae . . . Ordinarius loci remove ad nutum potest ex qualibet justa causa . . .*” A következőkben látni fogjuk, hogy elég következetes a kódex a szóhasználatban és ahol *ad nutum amovibilis* hivatalról beszél, sehol sem teszi hozzá a *justa causa* kifejezést; hogy miért használja a kettőt együtt, nem tudni; mindenesetre a püspöki helynökről szóló fejezetben kifejtett c. 192. § 3.-hoz fűzött nézeteinket megerősíti: t. i. azt, hogy az *ad nutum* elmozdításhoz kell valamilyen ok.²⁴⁷

A *decretalis* jog ugyan kifejezetten nem foglalkozik a templomigazgatókkal, de a mult századi zsinatok *ad nutum* elmozdítással egybekötve említik, ami a *regula juris* I.-nek egészen megfelel. Ezt emeli törvényerőre a CJC.

²⁴⁵ Coll. Lac. IV. p. 266. sqq. 10, 2.

²⁴⁶ C. 479; pl. az egyetemi templomok, stb. . . .

²⁴⁷ V. ö. Bevilacqua i. m. de rect. eccl.; Badii I. p. 266; Blat. II. 522; Capello II. § 565; Coronata I. ad r. e.; Sipos § 60. n. 5; Vermeersch I. 529; Wernz—Vidal II. 746. és 750.

Az „ad nutum” megjelenése a kánoni jogban.

Az előző fejezetekben lépésről-lépésre kísértük az ad nutum feltűnését, használatának elterjedését. Ebből láthatjuk, hogy már a római jog és szépirodalom is ismerte és használta. Ezután kb. ezerötyszáz esztendő múlik el és csak a tridenti zsinat veti újra napvilágra, de csak az elnevezést és nem a fogalom tartalmát, mert majdnem minden hivatalnál sikerült kimutatni, hogy már korábban is ilyen szabad elmozdítás alá estek. Sőt a püspöki helynök hivatalát éppen azért állították fel, hogy az elmozdíthatatlan archidiaconustól megszabaduljanak.

Nehéz lenne megfelelni arra a kérdésre, hogy miért újítták fel ezt a klasszikus kifejezést. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy az ad nutum kifejezést a humanizmusnak az a törekvése honosítja meg a kánoni jogban, mely a művészettel párhuzamosan nyelvében is a klasszikus kor külső formáit, kifejezés módjait újíttja fel az ezer éve letűnt római birodalom területén egy jellemében, erkölcsében, fegyelmében megtört kornak megújhodást kereső kereszténysége előtt.

Ez a kor bizonyos fokig a gyakorlati életbe is új, eddig ismeretlen vonásokat vésett. A klasszikus római jog kitaposott útjain felnövekedett egyházi jog mindent lehetőleg pontos előírások, kánonok keretébe sűrített és a középkor lassúbb ütemű fejlődésével mindig lépést tartott. Nagy változásokat hozott a humanizmus felvilágosodásának a reformációba átcsapó világnézete. Ez az áramlat igyekezett minden szabályon lazítani, minden törvényes korlátot szétfeszíteni. A fellépett bajokkal foglalkozó tridenti zsinat nem tudott már minden részleges kérdésre kielégítő intézkedéssel felelni, hanem sokat kellett a törvények általános keretein belül a püspökök józan belátására, helyi mérlegelésére és megítélésére bízni. Így képzelhető el a hivatalok szabadabb elmozdításának gyorsabb fejlődése a gyakorlatban, amit a nyelv az ad nutum kifejezéssel ad vissza.

A zsinat, az ad nutum kifejezést a szerzetesekre alkalmazza legelőször.²⁴⁸ Ennek magyarázata egész nyilvánvalóan abban keresendő, hogy a szerzetes engedelmisségi fogadalma alapján lemond akarátának bizonyos fokú szabad gyakorlatáról és azt a szerzetfőnök kezébe teszi le. De ez nemcsak a szerzetesekre

²⁴⁸ S. 25. c. 2. és 11. de regularibus . . .

vonatkozik, hanem a szerzetesek szolgálatában álló világi papokra is, amivel a zsinat a szűk keretet kissé meglazította és kitágította. Erre támaszkodik V. Piusnak 1567-ben kiadott „Ad exequendum” bullája, mely a szerzetesek kezén levő lelképásztori állások ad nutum üresedéséről intézkedik.²⁴⁹

Ettől kezdve mind gyakrabban találkozunk ezzel a kifejezéssel a kongregációk és Rota döntéseiben, jogi írók és törvénymagyarázók fejtegetéseiben és a részleges zsinatok határozataiban, amit a kódex is átvett és szentesített. Az ad nutum használatát az egyes hivataloknál idősorrendben így állíthatjuk össze:

a) A püspöki helynöknél: kánonistáknál 17. sz. első felében,²⁵⁰ hivatalosan a vatikáni zsinaton;²⁵¹ a CJC átveszi (366. § 2.);

b) a szentszéki elnöknél: kánonistáknál, mint a püspöki helynöknél, hivatalosan a CJC-ban (c. 1573. § 1.);

c) az esperesnél: partikulárisan a múlt század több tartományi zsinatán; hivatalosan a CJC-ban (446. § 2);

d) a plebánosnál: kánonistáknál a 17. sz.-ban;²⁵² félhivatalos tudomásul vétel formájában XVI. Gergely alatt 1845-ben; hivatalosan a CJC-ban (454. § 5.);

e) a szerzetesek minden hivatalára: hivatalosan a tridenti zsinat és V. Pius f. e. helyeken; irodalomban Barbosánál;²⁵³ CJC átveszi (454. § 5.);

f) a cappellanusnál: egy 1585-ből származó kongregációs döntés alapján XIV. Benedek foglalkozik vele;²⁵⁴ Barbosa a 17. sz.-ban;²⁵⁵ a CJC nem veszi át az ad nutum elmozdításukat;

g) a plebániái vikáriusoknál: szerzetesekre l. e) pont; irodalomban Barbosánál;²⁵⁶ CJC szabályozva átveszi (c. 477.);

h) templomigazgatónál: tágabb értelemben a plebános és capellanusról mondottak állnak; CJC átveszi (c. 486.).

Ebből láthatjuk azt is, hogy — a szerzeteseket és a püspöki helynököt leszámítva — az ad nutum-ot az összes említett hivataloknál törvényerőre emelve a CJC alkalmazza először, míg a gyakorlatban általában a tridenti zsinatig mehetünk vissza. Ha a

²⁴⁹ Bull. Lux. II. p. 259. sq.

²⁵⁰ Barbosa Jus univ. I. c. 15. n. 11. sqq.

²⁵¹ Coll. Lac. VII. p. 799. sq. Acta et decreta S. S. Conc. Vatic. pars. 2. c. 3. § 4. de vic. gen.

²⁵² Barbosa S. Ap. Dec. coll. 552. n. 33. és 553. n. 8.

²⁵³ Collect. p. 56. n. 16. és 24.

²⁵⁴ De syn. XIII. c. 14.

²⁵⁵ Repert. ad capell. és Jus univ. III. c. 5. n. 16. és 19.

²⁵⁶ Pl. De parochia I. c. 2. n. 59. sqq.

kortörténeti háttérrel is figyelembe vesszük, kétségtelenül észre kell vennünk a világi uralmak és hatalmak átcsoportosulását, ami az egyházi életre is kihatással volt. Az Egyház azonban monarchikus felépítésű alkotmány-rendszeréből kifolyólag úgy a püspökök hatalmának túltengését, mint a szélesebb rétegek decentralizáló elvét mindig a legszigorúbban igyekezett távontartani. Ezért látjuk tárgyunknál, hogy csak annyit enged éppen a hivatalok elmozdíthatóságánál a püspököknek, hogy kormányzásuk illuzóriussá ne váljék; viszont az érdekelt hivatalnokok elbizakodottságára sem ad tápot azzal, hogy megkönnyíti hivataluk elvételét.

Az *ad nutum* elmozdítási jogot a kódex csak a püspököknél említi, a pápai kinevezésű hivatalokra ezt nem alkalmazza. Ennek az a magyarázata, hogy a pápai jogokat elvileg csak a *jus divinum* korlátozza; minden emberi törvény felett áll és minden emberi törvényt megváltoztathat, mert „*princeps a legibus solutus*”. A püspök helyzete ezzel szemben más: ordóját ugyan közvetlenül Istentől kapja, de joghatósági vonalon függ a pápától,²⁵⁷ egyházi törvényektől és ezen felül is a lelkipásztori okosság is megköveteli, hogy sok szempontot figyelembe vegyen. Innen magyarázható, hogy azoknál az intézkedéseknél, ahol az egyház szabad kezét enged a püspököknek, valamilyen formában ki is fejezi azt, pl. „*ad nutum amovibilis*”.

Az *ad nutum* elmozdítás körül kialakult sok harc és nézeteltérés mély pszichológiai alapra vezethető vissza: t. i. a hatóság és alárendeltek viszonya titkos feszültséget hordoz magában. Ez következik az emberi természetből, mely inkább uralkodásra termett és nem korlátlan szolgálatra. A hatóság a felsőbb érdekeket védi, az alattvalók az egyéni előnyöket keresik. Ezért volt szükség a századok folyamán annyi kongregációs és bírósági döntésre. Ezen a téren azonban feltétlenül az Egyház érdekeit védő központi hatalom lehető legteljesebb érvényesülését kell előnyben részesítenünk, aminek egyik megnyilvánulása képezi dolgozatunk tárgyát.

²⁵⁷ A XIV—XV. században merült fel először és a trid. zsinaton éleződött ki az ú. n. papalis és episcopalis párt harca, amely a püspöki joghatóság közvetlen eredetéről vitatkozott. A kérdést a papalis párt javára dönti el XIV. Benedek nyilatkozata. — Tanqueray Synops. Theol. I. p. 587. sqq.; v. ö. Cavagnis Inst. J. Publ. Eccl. III. § 489; Capello I. p. 452; Trid. s. 21. c. 6. de ref., ahol a püspököt bizonyos joghatósági kérdésben Róma megbízottjának nevezi.

A CJC az ad nutum kifejezést csak a felsorolt hivatalokra alkalmazza, és pedig céltudatosan csak az elmozdításnál.

A decretalis joggyakorlat a kódexben talált hat hivatalon kívül is használja az ad nutum kifejezést. Így a francia forradalomtól a kódex megjelenéséig fennálló succursales papjainak, a desservents elmozdításánál; ezeket a kódex megszüntette, miután már a „Maxima cura” ilyen esetekben közigazgatási eljárást írt elő. A kódex nem beszél továbbá a capellanus elmozdításáról, mert a még meglevőket részleges rendelkezések alapján kell kezelni. A Trid. s. 25. c. 2. alapján ad nutum lehetett elmozdítani a szerzetesek anyagi javainak összes kormányzati közegeit. Ugyancsak találunk egy-két ilyen intézkedést a múlt század zsinatain.

1725-ben tartott avignoni tartományi zsinat megszünteti a „bűnbánók egyesületeit”, (confraternitates poenitentium); megbízza a püspököket, hogy minden, az ő tudtukkal megalakuló új egyesület választó gyűléseire biztost küldjenek, mégpedig a plebános személyében, akit „ad nutum” jelölhetnek ki; ez viszont megbízását akadályozottsága esetén másra is átruházhatja.²⁵⁸

1867-es angol-holland-dán gyarmati zsinat ajánlja a templompénztárak megszervezését, amelyeknek felügyeletével megbízott személyek a püspök által meghatározott tiszteletdíjat kapnak, azonban ad nutum elmozdíthatók.²⁵⁹

Az 1866. évi baltimorei zsinat megengedi a püspököknek, hogy anyagi ügyeik intézésére tarthatnak egy papot vagy laikust is, aki egyúttal az egyházmegyei intézmények anyagi javait is intézi, de ad nutum episcopi kell hivatalát gyakorolnia.²⁶⁰

Az anyagi ügyek intézéséről a kódex nem intézkedik ilyen formában. Nincs is rá szükség, mert ha az illető szerzetes, akkor a szerzet szabályai állnak reá; ha pedig világi ember, akkor a szolgálatát szabályozó megegyezés úgyis az állami törvények és előírások alapján történik. Ezek tehát a kódexbe nem kerültek be.

Nem újítás a kódex részéről az, hogy az ad nutum kifejezést csak elmozdításokkal kapcsolatban alkalmazza, mert a kifejezés története mutatja, hogy mindig ilyen összetételben fordult

²⁵⁸ Coll. Lac. I. p. 471. tit. 40. c. 3.

²⁵⁹ Coll. Lac. III. p. 1113. sqq. s. II. 15.

²⁶⁰ Coll. Lac. III. p. 335. tit. 2. c. 5. n. 75.

elő: ad nutum Episcopi v. Superioris revocabilis, amovibilis. Többször előfordult az is, hogy egy hivatalt egyszerűen officium ad nutum-nak neveztek, de az összefüggésből kitűnik, hogy nem a kinevezésre vonatkozott, hanem az elmozdításra. Az imént említett avignoni zsinat szövege „ad nutum delegatus”-t említ, a baltimorei szerint pedig „ad nutum episcopi” gyakorolják hivatalukat. Erre azt kell mondani, hogy az első esetben a zsinat az általános szóhasználattól eltér és a kinevezésnél alkalmazza, a második esetben pedig nem önkényt, hanem egyszerű irányítást, útmutatást jelent és így nem bántja az ad nutum alább meghatározandó értelmét.

Tehát az ad nutum a szabad elmozdítás műkifejezése lett. Ezért, amikor a kódex csak itt használja, a történelmi kialakuláshoz hűségesen ragaszkodik, míg a püspök által elmozdítható többi hivatalnál más kifejezést találunk. Pl.:

a) cancellarius-notarius: „az mozdíthatja el, aki kinevezte . . .” (c. 373. § 5.);

b) examinador sydonalis-parochus consultor: „nem mozdíthatók el, csak súlyos okból és a káptalan tanácsának meghallgatása után” (c. 388.);

c) consultor dioecesanus: „csak jogos okból és a többi consultor megkérdezésével mozdíthatók el” (c. 428.);

d) auditor: „csak jogos ok alapján mozdítható el” (c. 1583.);

e) promotor iustitiae-vinculi defensor: „csak jogos ok alapján” (c. 1590. s. 2.);

f) cursor-apparitores: mint a notarius (c. 1592.).

Hogy miért nem használja a kódex általánosan mindegyiknél az ad nutum-ot, arra a következő fejezetben válaszolunk. Azt viszont, hogy miért csak az elmozdításnál van ad nutum és a kinevezéseknél nincs, így lehet megmagyarázni: minden kinevezésnél vannak törvényes előírások, vagy ahol ezek hiányoznának, ott az Egyház érdeke kívánja, hogy méltó, képzett és más szempontok szerint alkalmas egyének nyerjék el a hivatalokat. Az elmozdításoknál pedig sokszor nagyon fontos a gyors cselekvés, amit az esetleges kánoni eljárást követelő előírások nagyon meglassítanak és nagyobb károkat vonnának maguk után. Különösen áll ez azokra a hivatalokra, melyek a püspöki joghatóság gyakorlásában részesítik az érdekelt hivatalnokokat. A többi, vagyis a nem ad nutum elmozdítható személyek, voltaképpen csak az előbbi hatnak segítségére rendelt hivatalnokok, ezek vezetése alatt

végzik munkájukat és az egyházmegyei életre csak távolabbi befolyást gyakorolnak.

Ha eltekintünk a joghatóság gyakorlása szerinti megoszlástól, még egy szempontot találhatunk, amely a szabadabb elmozdítás mellett szól. A kinevezésnél pontos előírások védik a hivatal érdekeit, nehogy a kinevező rokonszenv vagy más befolyásoló körülmény alapján arra méltatlan személyt nevezzen ki, míg ezen elmozdításoknál érvényesül a püspök egyházkormányzói tekintélye; ő hivatott megítélni az alkalmatlanságot és annak alapján más befolyástól mentesen intézkedhetik.

A kódex nyelvhasználata tehát az *ad nutum* kifejezésnél céltudatosnak látszik.

Ad nutum és ad arbitrium viszonya.

Szótári jelentésénél fogva közel áll egymáshoz az átvitt értelemben használt *nutus* (jóváhagyás, rendelkezés, parancs) és az *arbitrium* (egyéni belátás, szabad elhatározás, önkény, hatalom). Ennélfogva gyakran találkozunk az egyházi jogi kifejezések között az *ad arbitrium*mal, úgy a *decretalis* jogban, mint az új CJC-ben. Míg azonban az *ad nutum* kifejezés állandóan ebben a formában ismerős, az *ad arbitrium* más-más összetételekben jelentkezik. Leggyakrabban az *ex* és *pro* névelőkkel, vagy a nélkül *ablativusban* áll, amint ez alább a CJC adataiból különösen ki fog tűnni.

Az a kérdés, hogy a két kifejezés tartalmilag azonos-e, vagy ha nem, akkor ez az eltérés tárgyi ellentétből, vagy pusztán csak a nyelvhasználatból származik-e? A tétel megvilágítására néhány példát hozunk fel a *Corpus Juris Canonici*-ből, ill. a különböző zsinati döntésekből.

A c. 1. X. 3, 37. alapján a szerzetesek kötelesek templomaik számára egy papot (*capellanus*) felfogadni, aki a templomukba járó világi közönség lelki gondozását elvállalja. Ez a pap a püspök szabad elhatározásától (*ex solius episcopi arbitrio*) függjön úgy felszentelés, mint elmozdítás tekintetében.

A tridenti zsinat több ízben foglalkozik a plebániái segédpapság anyagi kérdéseivel. Az elintézését minden esetben a püspök belátására bízta (*arbitrio episcopi*).²⁶¹ Ugyancsak megengedi

²⁶¹ Sess. 21. c. 4. de ref.; v. ö. sess. 7. c. 7. de ref.

neki, hogy a megüresedett plebániáknak ideiglenes vicarius útján történő ellátásánál önkényesen (*arbitrio suo*) járjon el.²⁶²

A f. e. 1699. évi nápolyi tartományi zsinat kiemeli a püspököknek azt a jogát, mely szerint a köteleességét nem teljesítő espereseket nemcsak megfoszthatják hivataluktól, hanem más, önkényesen kiszabott büntetéssel is sújthatják (*ad arbitrium Ordinarium*).²⁶³

Az 1850. évi f. i. bourgesi tartományi zsinat a plebánosokat nem *ad nutum episcopi*, hanem *ad arbitrium episcopi* elmozdíthatóknak nyilvánítja.²⁶⁴ A capellaniák elmozdításánál ugyancsak az *ad nutum* helyett a *pro arbitrio* kifejezést használja a *Thesaurus Resolutionum S. C. Conc.* megfelelő fejezete.²⁶⁵

Az egyházi jogi nyelv az *ad nutum*, *ad arbitrium* (*ex*, *pro arbitrio*) mellett hasonló értelmű kifejezéseket is használt, de csak szórványosan. Így az 1725. évi római zsinat szerint a püspök tetszésére van bízva (*ad sui beneplacitum*), hogy hol és kit állítson esperesi kerület élére.²⁶⁶ Ehhez hasonlóan egy 1808-ban alapított capellania betöltéséről úgy rendelkeztek, hogy az a mindenkori káptalant illesse meg, de kötelesek a püspök tetszésének megfelelően választani (*cum beneplacito episcopi*).²⁶⁷ A „*Maxima cura*” *constitutio* az amovibilis plebánosokat meg akarja menteni attól az állandó félelemtől, hogy a püspök önkényesen elmozdíthatja őket (*pro lubitu*).²⁶⁸

A régi jogi nyelvhasználatból felsorakoztatott helyekből megállapíthatjuk a következőket:

a) az *ad arbitrium* (*pro*, *ex*, *arbitrio*), *ad beneplacitum* (*cum beneplacito*), *pro lubitu* (*ad libitum*) kifejezések vegyesen használtak kinevezéseknél, elmozdításoknál, anyagi ügyek rendezésénél; ezzel szemben az *ad nutum* mindig csak hivatalból való elmozdítás jelzésére szolgál;

b) az említett három kifejezést használták ugyan elmozdítás jelzésére is, de még abban a korban, amikor a terminológia nem volt egészen elhatárolva; a CJC az ilyen hivatali elmozdítást az *ad nutum*mal fejezi ki;

²⁶² Sess. 24. c. 18. de ref.

²⁶³ Coll. Lac. I. 149. sqq. tit. 9. c. 3. n. 2.

²⁶⁴ Coll. Lac. IV. 1083. sqq. tit. 1. decr. de parochis.

²⁶⁵ T. III. 669. o.

²⁶⁶ Coll. Lac. I. 341. sqq. tit. 7. c. 2.

²⁶⁷ ASS III. 449. o.

²⁶⁸ ASS III. 636. o.

c) az itt felsorakoztatott kifejezések egymástól árnyalati jelentéskülönbséget mutatnak csupán, amint azt Pignatelli az *ad nutum* — *ad beneplacitum* — *ad libitum* között kimutatja. Szerinte *ad beneplacitum* nem korlátlan akaratot, hanem helyes akaratot jelent, melyet egy jóindulatú férfi elhatározása irányít (*arbitrium boni viri*).²⁶⁹ *Ad libitum* jelzi az ész gátlásaitól mentes akaratot (*nullo rationis fraeno subiectam*).²⁷⁰ Corradus szerint pedig az *ad nutum* jelenti a jogi alakításokhoz nem kötött akaratot, vagyis amikor az eljárást jogszabályok nem határozzák meg. Ezért, akinek joga az elmozdítás, nem köteles jogi alakításokhoz alkalmazkodni.²⁷¹ Pignatelli szerint mikor a hatóság *sine causa* járhat el, akkor az eljárási mód is történhetik *ad nutum*, *ad beneplacitum*, *ad libitum*; megjegyzendő azonban, hogy az egyházi jogi életben a *sine causa* mindig csak *sine causa canonica*-t jelent és sohasem *sine justa causa*-t.²⁷²

A f. e. kifejezéssor a CJC-ben rendezettebb elhelyezkedést, illetőleg használatot mutat. Ez — amint már többször hangoztatuk — onnan ered, hogy a CJC a hosszú fejlődési sor végén állván, a következtelenségeket igyekezett kiküszöbölni. Ennélfogva a *pro lubitu* (*ad libitum*), *ad beneplacitum* ritkán fordul elő, annál gyakrabban találkozunk a *libere* szóval; az *arbitrium* pedig csak *pro* és *de* névelőkkel vagy e nélkül *ablativusban*. Az itt felsorolt kifejezések ilyen jelentésben szerepelnek:

a) *libere* kifejezés kinevezésnél, vagyoni ügyekben való intézkedésnél és az egyén szabadságjogi kötetlenségének jelzésére szolgál; elmozdításnál nem fordul elő;²⁷³

b) a *pro lubitu* kifejezéssel a peres eljárásoknál szereplő prokurátorok jogilag kötetlen kinevezését és elmozdítását jelzi a CJC;²⁷⁴ *ad beneplacitummal* *interdictum* megszüntetését, némely *privilegium* elvesztését fejezi ki;²⁷⁵ továbbá a Szentszék tetszését kell

²⁶⁹ T. 9. cons. 143. n. 5. és 32.

²⁷⁰ U. o. n. 28. Van azonban eset, amikor az egyházi nyelvben más jelent. Pl. a liturgiában az *ad libitum* oratók csak a meghatározott körből vehetők.

²⁷¹ *Praxis benefic.* I. I. c. 6. n. 271. sqq.

²⁷² Pignatelli i. m. t. 9. cons. 143. n. 32. A *justa* és *sine causa*-ról l. a köv. fejezetet.

²⁷³ Pl. cc. 178. hivatal adományozása; 232. § 1. kardinális, 329. § 2. püspökök kinevezése; 569. § 1. és 3, 571. § 1, 595. § 2, 611, 637. szerzetesek saját ügyeik intézésében; 1427. § 5. *parochiae liberae coll.*

²⁷⁴ C. 1658. § 1.

²⁷⁵ C. 73. és 2291, 10.

kikérni minden szerzetház alapításánál és megszüntetésénél (*beneplacitum SS — sine beneplacito . . .*);²⁷⁶

c) a *pro (de) arbitrio* az alábbi szerepekben található:

1. kegy gyakorlásánál, ill. ügyletek kötetlenebb elintézésének megengedésénél;²⁷⁷

2. anyagi javak és személyek feletti szabadabb intézkedésnél;²⁷⁸

3. fennálló törvények, jogszabályok és szokások nagyobb ügy érdekében történő megváltoztatásánál, ill. ennek megtiltásánál;²⁷⁹

4. két esetben elmozdításnál: a c. 192. § 3. általános intézkedésében, ahol az *ad nutum*ot pótolja;²⁸⁰ és c. 650. § 2, 1-ben, mely a püspök józan elhatározására bízta a fennhatósága alatt álló szerzetesalakulatok tagjainak elbocsátását;

5. leggyakrabban ebben az összetételben található: (*pro prudenti (suo) arbitrio*, ami értelmileg határozza meg az *arbitrium*ot. Úgy mint az *ad nutum*, ez sem jelent egyszerűen önkényt, teljesen korlátlan szabad elhatározást, hanem a józan körültekintés, mérlegelés szabálya szerint történő szabad elhatározási módot. Ezt a megállapításunkat alátámasztja a c. 776. § 1, 2, amely az újszülött gyermeknek lakáson történő megkeresztelését csak úgy engedi meg, ha a helyi *Ordinarius* lelkiismereti alapon jogos és észszerű okból, rendkívüli esetben, saját józan elhatározásából ezt megengedhetőnek tartja. Ennek az egyetlen mondatba sűrített jelzősornak összezsengése mutatja, hogy ugyanúgy, mint az *ad nutum*-nál, sok körülmény gyengíti az *arbitrium*mal jelzett szabadságot, ha nem is szükséges hozzá kánoni ok fennforgása;

6. az *ad nutum* és *pro arbitrio*-val jelzett eljárások meg-egyeznek abban, hogy nem kell hozzájuk kánoni ok, de jogos, észszerű ok és az igaz lelkiismeret igazságos bírálata elengedhetetlen. Különböznek abban, hogy *ad nutum* az *amovibilis* hivata-

²⁷⁶ C. 497. § 1. és 498.

²⁷⁷ C. 54. § 2. kegy közvetítése; 395. § 3. a kórusra nem járók *distributio*jának hovafordítása; 671. n. 7. elbocsátott szerzetes egyházmegyébe való felvétele; 776. § 1, 2. otthoni keresztelés; 1001. § 3. szerzetesek *lelki*gyakorlatának kérdésében; 1065. § 2, 1109. § 3. házassági kérdésekben; 1393. § 4. *cenzúra*knál; 1707. § 2, 2151, 2233. § 2. *peres* eljárásoknál.

²⁷⁸ C. 580. § 3, 630. § 4, 1528. szerzetes és egyh. javak feletti *dispositio*; 1768, 1772. § 2, 1793. § 3, 1911, 2231, 2323, 2343. § 4, 2346, 2364, 2404. *perjogi* intézkedésekben.

²⁷⁹ C. 818. *miseritus* megváltoztatása; 1720. § 2, 1731. n. 2. 2224. § 2. *per* és büntetőjogban.

²⁸⁰ Ez onnan látszik, hogy amikor az *amovibilis* hivatalokról egyenként beszél, *ad nutum*ot és nem *ad arbitrium*ot használ.

loknál szerepel, a másik csak a c. 192. § 3. és 650. § 2, 1-ben, akkor is az *ad nutum* helyett;

7. jelentésük — amint Pignatelli fenti érveléséből láttuk — alig különbözik árnyalati eltéréssel.²⁸¹ Minden arra mutat, hogy az *ad nutum* kifejezés a hivatali elmozdításoknál lényegileg nem egyéb, mint az erre az esetre történelmileg kialakult nyelvhasználat, tartalmi szempontból azonban az *ad arbitrium* megjelölés éppúgy használható volna. A kódex, miként erre sokszorosan hivatkozás történt, a hivatali elmozdítás egyes eseteiben hatszor az *ad nutum* kifejezést használja, azonban sajnálatos szépséghibának kell mondanunk, hogy azon az egy helyen (c. 192. § 3.), ahol ezt a kérdést általánosságban és elvileg rendezi az „*ex qualibet iusta causa, prudenti eius arbitrio*” kitétellel él. Ez a nyelvi egyenetlenség azonban a legjobb bizonyíték a mellett, hogy a két kifejezés között tartalmi különbség igazában véve nincs.

A fejezetet bevezető kérdésre tehát az a válasz, hogy a két kifejezés tartalmilag azonos, a használatban mégis különbözik egymástól. Ebből a használatból származhatnak azután árnyalat-differenciák, amelyeket azonban az egyes helyeken az összefüggésből lehet esetleg közelebbről megállapítani.

Az „*ad nutum*” elmozdítás korlátai és jelentése.

1. §. A jogos ok követelménye.

Tárgyalásunk folyamán kitűnt, hogy sok kongregációs döntés, zsinati határozat és kánonista törvénytárgyarázat úgy elvi, mint gyakorlati téren megegyeznek: t. i. abban, hogy az *ad nutum* elmozdítási jog nem jelenti a legteljesebb szabadságot és önkényt, hanem jogos okon alapuló szabadabb elmozdítást, vagy ha tetszik, korlátozott önkényt. Ebben nincs eltérés a CJC előtti, mégkevésbé az utána szereplő nagy kánonisták között. Az utóbbiaknál annál inkább nem fordulhat elő, mert a c. 192. § 3. minden kétséget kizáróan mindenegyes ú. n. elmozdítható hivattal szemben alkalmazott eljáráshoz jogos alapot követel meg, amint a püspöki helyettesről szóló fejezetben erre rámutattunk.²⁸²

Ennek alapján kell elbírálnunk a c. 486. rendelkezését,

²⁸¹ Igy Blat is i. m. II. 517. sqq.: „*ad nutum i. e. ad beneplacitum*” . . .

²⁸² 3. §; v. ö. Toso Com. min. ad c. 192.

mely az ad nutum elmozdításához hozzáfűzi a „ex qualibet justa causa” kifejezést. Ez nem ellentmondás, hanem így értelmezhető: ha nem szándékosan került be a kánonba, akkor következtetlenségnek kell minősíteni; t. i. csak ebben az egy esetben fordul így elő; továbbá felesleges, mert a c. 192. § 3. alapján úgyszintén minden elmozdítható hivatal üresedéséhez jogos ok kell. Ha szándékos a kifejezés ilyen használata, akkor pedig nem más, mint a c. 192. § 3.-nak hivatalos magyarázata. Mindenképpen megerősíti a c. 192. § 3. alapján felállított elvünket: nincs hivatalvesztés jogos ok nélkül.

Mit jelent a kánoni jogban a jogos ok?

Az egyes hivatalok tárgyalásánál részletesen kimutattuk az elmozdításhoz szükséges okokat, ennek ellenére Michiels-szel azt kell mondanunk, hogy a jogos okot egészen pontosan meghatározni nem lehet, hanem minden egyes esetben a körülmények figyelembe vételével kell azt megállapítani. Rá van bízva a jogügylet létesítőjének lelkiismeretére és okosságára.²⁸³ Ebből látszik, hogy a justa causa milyen széles területet ölel fel. Jogos ok minden, ami a jogügylet létesítésére az erkölcs és a különböző jogos érdekek védelme mellett befolyással bír. Jogos érdeke van nemcsak az egyénnek, hanem a köznek is, és a kettőt össze kell egyeztetni a jog előírásaival.²⁸⁴

A justa causa-nak közeli és mély kapcsolata van a causa canonica-val. Causa canonica-nak nevezzük azt az okot, amely kifejezetten benne van a kánonokban.²⁸⁵ Ez nem azt jelenti, hogy részletezve legyen előírva, elég ha általánosságban van jelezve. Ezt bizonyítják a cc. 1426. § és 1428. 2., melyek alapján a plebániák felosztása, székhelyük áthelyezése vagy azoknak egyesítése kánoni ok híján érvénytelen. Viszont a c. 1426. hivatkozik a c. 1423. § 1-re, amely az okokat ebben foglalja össze: „ob Ecclesiae

²⁸³ Normae Generales 503—504. o. — Az elmozdításhoz szükséges jogos okot általában abban kell keresnünk, hogy a hivatal viselője nem tud vagy nem akar előírt kötelességeinek eleget tenni, vagy az egyházmegye érdeke kívánja ezt az elmozdítást.

²⁸⁴ A justa causa-t megtaláljuk a köv. kánonokban: 116, 465. § 1, 486, 520. § 1, 524. § 1, 537, 559. § 2, 571. § 1, 577. § 2, 696. § 1, 741, 794, 813. § 2, 869, 885, 955. § 2, 997. § 1, 998. § 1, 1009. § 2, 1017. § 3, 1039. § 1, 1097. § 2, 1108. § 3, 1119, 1124, 1128, 1171, 1245. § 1, 1263. § 3, 1265. § 2, 1274. § 1, 1312. § 1, 1313, 1344. § 2. és 3, 1384. § 1, 1395. § 1. és 3, 1429. § 1, 1444. stb.

²⁸⁵ A causa canonica kifejezés előfordul a köv. kánonokban: 970, 1426, 1427. § 1. és 2, 1428. § 2. stb. . . . A kánonokról I. Hergenröther—Hollweck: Lehrbuch d. k. Kirchenr. 787. o.; Michiels: i. m. 224. o.; Vermeersch—Creusen II. 318; Sípós § 170. n. 3. b.

necessitatem vel magnam et evidentem utilitatem". Ezekbe a fogalmakba minden beletartozik, ami hasznos és szükséges egy plebánia életében: pl. az egyesítés folytán az elnéptelenedett plebánia felfrissül, könnyebben fenn tudja tartani az egyházközséget stb.²⁸⁶ Minden *causa canonica* a dolog természete szerint *causa justa* is egyúttal.²⁸⁷

A CJC nyelvhasználatában előfordul ez a kapcsolat is: „*iusta et canonica causa*”.²⁸⁸ Az értelmezés szigorú szabályai szerint ez annyit jelentene, hogy a vonatkozó esetben nem elégséges az általános etikai elvek szerint igazságosnak minősülő ok, hanem szükséges, hogy az még törvényes is legyen, vagyis olyan, amely a tételes törvényben, a kánonban kifejezetten is megemlíttetik. Figyelemre-méltó ugyanis, hogy a CJC-ban fordított sorrendben (*canonica et iusta*) a két jelző nem fordul elő. Ebben az esetben ugyanis az értelmezés szabályai szerint kénytelenek volnánk vagy tautológiát megállapítani, vagy pedig azt feltételezni, hogy a vonatkozó esetben a törvényes ok még külön megvizsgálendő az igazságosság szempontjából. Ez a körülmény azt mutatja, hogy a törvény stilizálása tudatosan történt, azaz szándékos a jelzőnek alkalmazott sorrendje és így megerősíti a fenti megállapítást, vagyis azt, hogy vannak esetek, amikor a törvénykönyv különösen súlyt akar helyezni arra, hogy a jogügylet csakis legális, vagy a tételes törvényben kifejezetten lefektetett ok alapján létesüljön s ezért mintegy kiemeli, hogy nem elégséges a „*iusta*”, hanem szükséges a „*canonica causa*”.²⁸⁹

Az *ad nutum* elmozdítás alá eső hivatalok üresedéséhez tehát nem kell kánoni ok, vagyis a tételes jogban megállapított ok, hanem elégséges az általános etikai elvek alapján igazságosnak és méltányosnak minősülő ok.

²⁸⁶ Cocchi: *Comment. in CJC* vol 6. ad c. 1428; Sipos i. m. § 170, 3. b.

²⁸⁷ De fordítva már nem lehet ugyanezt állítani. T. i. nem minden *causa justa* van felsorolva a kánonokban. Sipos i. m. § 8. n. 5. és § 108. b. -ben a dispensatióknál megkövetelt *justa et rationabilis causa*-ról (c. 84) azt mondja, hogy ez mind kánoni okot képez. Hivatkozik itt arra, hogy a CJC Index Analytico—Alphabeticus a c. 84-et a *causae canonicae* címszóhoz vette. Nem találjuk elég indoknak, annál is inkább, mert a fentadott meghatározás mutatja, hogy ha részben össze is esik a *causa canonica* a *causa justa*-val, még nagy és meghatározatlan az a *terrenum*, amelyet a *causa justa* az előbbivel szemben átfel.

²⁸⁸ Pl. c. 1427. § 1.

²⁸⁹ A *causa canonica* és *iusta*-hoz közel álló fogalom a *causa legitima*. *Causa canonica* jelenti a *ius commune*-ban, a CJC-ban, vagyis a kánonban és csakis a kánonban megállapított okot. *Causa legitima* evvel szemben jelenti azt az okot, amely bármilyen jogszabályban van lefektetve. Tehát minden kánoni ok egyben *causa legitima*, de nem minden *causa legitima* egyben *canonica*. A *causa legitima* ugyanis a *ius particulare* és *singulare* minden szabályát is magában foglalja. L.: cc. 418. § 1. és 2, 465. § 4, 785. § 3, 1028. § 1, 1131. § 1.

Felmerül a kérdés, ha minden elmozdítható hivatal elvesztéséhez jogos ok kell, miért fejezik ki az egyiket ad nutummal, a másíknál a *justa* vagy *gravis causa* kifejezéssel? Tény az, hogy eredményében egyforma, csak kifejezésben különbözik. Talán nem alaptalan az a gondolat, hogy a történelmi fejlődés így alakította ki és a kódex erre támaszkodik.

A jogos ok követelménye olyan régi már, amilyen régi az egyházi hivatal. Ezzel összefügg a jogos önvédelem is, amire példa a sardesi zsinat 27. kánonja, mely szerint a püspök elmozdítható vagy kiközösítő intézkedésével szemben minden papnak megvan a joga az önvédelemre és tanúvallomásra hívhatja a szomszédos papokat, nehogy ártatlanul elítéltessek.²⁹⁰ A jogos önvédelemnek később kialakult formája a *resursus ad S. Sedem*. Ezt a kódex is átveszi és biztosít mindenkit a jogtalan támadások ellen. A jól megalapozott és helyesen megindokolt *recursusok* rendszerint eredményre is vezetnek, mert a jogos ok nélküli elmozdítások általában rosszakaratból, gyűlöletből, ármánykodás hatására fakadnak. Ilyenkor u. i. az elmozdítót úgy tekintik, mint aki visszaélt hatalmával és ebben az esetben elvesztette intézkedési jogát.

A jogos ok híján történő előmozdításnak *recursus* útján történő jogi orvoslása mellett van egy lelki kapocs, amely ilyen elmozdításoknak eleve útját állja: ez a püspök és papjainak a viszonya. A múlt század zsinatai állandóan hangoztatják a desservents előmozdításánál, hogy atyailag fogják kezelni az ügyet és nem egyéni elgondolások vagy szeszély alapján. Ezért nyugodtan engedelmeskedhetnek fellebbvalóíknak, mert Isten előtti felelősségük teljes tudatában intézkednek mindig munkatársaikkal, papjaikkal.²⁹¹ Ezt a gondolatot pendíti meg a tridenti zsinat is. Meghagyja u. i. a püspököknek, hogy úgy vezessék, kormányozzák a papságot, hogy az ne lássék uralkodásnak, hanem fiaikként vagy testvéreikként szeressék őket. Ha szükség van rá, figyelmeztessék őket, nehogy nagyobb hibákba essenek és így büntetést kelljen rájuk szabni.²⁹²

A kódex előtti időben, miután a jog nem írta elő a jogos ok szükségességét, az ok nélküli elmozdítás érvényes volt, de a

²⁹⁰ *Deusdedit* gyűjt. lib. II. c. VIII. Martinucci pag. 178.

²⁹¹ Rheimsi zsin. tit. 15. c. 1. (*Coll. Lac.* IV. p. 91. sqq.) és a *bourgesi* zsin. tit. I. decr. de *parcho* (u. o. p. 1083. sqq.).

²⁹² S. 13. s. 1. de ref. Ennek a mély lelki kapcsolatnak igen szép kifejezője a magyar „főpásztor” megszólítás.

recursusok nyomán eszközölt visszahelyezések, továbbá a kongregációk és XIV. Benedek pápa f. e. döntései és elvi nyilatkozatai, a kánonisták értelmezései mind a mellett bizonyítanak, hogy az ilyen elmozdítás tilos volt.

Más a helyzet a CJC megjelenése után. A sokat emlegetett c. 192. § 3. nem hagy kétséget a felől, hogy a jogos ok nélküli elmozdítás érvénytelen, mert kifejezetten megköveteli. Ezért tévesnek kell minősíteni Tosónak azt a nézetét, hogy a püspöki helynök ad nutum elmozdítása jogos ok nélkül érvényes, de tilos.²⁹³ És ennek bizonyítására felhoz néhány 17. sz.-i kongregációs döntést, amelyek a maguk idején tényleg tartalmazták az ő álláspontját, de a kódex után már nem bírnak bizonyító erővel, mert a f. id. c. 192. § 3. minden kétséget kizár: alaptétel u. i. az, hogy a kánonokat szószerint kell venni, amíg az ellenkezője vagy más magyarázata az első véleményt meg nem dönti. Ezen az alapon az említett kánon a mi álláspontunkat igazolja.

2. §. A természetes méltányosság követelménye.

Az említett hivataloknál alkalmazott ad nutum eljárásmodnak van egy másik korlátozó rendelkezése is. A c. 192. § 3. u. i. a jogos ok mellett megköveteli a természetes méltányosság (aequitas naturalis) betartását.

A méltányosság fogalma a joggal és jogszabályokkal egy idősek mondató. Nagy szerepet visz a görög törvénykezésben,²⁹⁴ de még inkább a római bíraskodásban. Itt mint jus aequum ellentétben állott a jus strictummal. Az utóbbi a törvények alkalmazásánál a jog kíméletlen érvényesülését követelte, míg az előbbi a jogtételek rendelkezéseit szelidíteni törekedett. A méltányosság római jogi szerepét Voigt így foglalja össze: a méltányosságra támaszkodtak 1. juris civilis supplendi causa; 2. juris civilis adjuvandi causa; 3. juris civilis corrigendi causa. Így kell értelmezni a jus strictum mellett felállított jus aequumot.²⁹⁵ Hasonlóan fejezi ki ezt Vécsey is: „A méltányosság a jogtételek szelidítésénél az indítók, a jogtételek megítélésénél a mérték, a jogesetek bírói

²⁹³ De off. vic. gen. n. 17.

²⁹⁴ D'Angelo (De aequitate in CIC 212. o.) és Wohlhaupter (Aequitas canonica 22—24. o.) kimutatják, hogy a görög aequitas fogalom egybeesik az epikiával. Ennek nyomán halad a skolasztika is, amikor az aequitast az epikiával azonosítja.

²⁹⁵ Wohlhaupter: i. m. 25. o.

eldöntésénél az ítéletnek a jog mellett segédforrása.²⁹⁶ Úgyhogy, ha a *jus civile*ben a fennforgó peres ügyre egészen pontosan ráillő szabály nem volt, akkor a praetor az edictumokban felállított formulát méltányosság alapján megadta a szóbanforgó viszony védelmére is; t. i. a hiányzó körülményeket nem kereste, hanem ottlétőnek minősítette.²⁹⁷ A bíró tehát kettős jogforrásra volt utalva bírói eljárásaiban.²⁹⁸ A *jus strictum* és a *jus aequum* pontos együttműködésére nagyon vigyáztak, nehogy valóra váljék, hogy a „*summum jus summa saepe injuria est*”. Ezért mondja Paulus is, hogy mindenütt, de különösen a jogban kell érvényesülnie a méltányosságnak.²⁹⁹

Amint a római jogban az *aequitas* az írott joggal párhuzamosan szerepel a törvényben le nem szegezett eljárás mód pótlására, úgy az egyházjog sem idegenkedett attól, hogy a kánonokban lefektetett *jus strictum* mellett elismerjen egy másik segédforrást, a *jus aequum*ot. Sőt éppen az egyházjogban nyer nagy és fontos szerepet.³⁰⁰

Az egész középkoron végigvonul két fogalom: az igazság és a méltányosság. Ez jellemzi az egyházi és ennek befolyása alatt álló világi ítélkezést egyaránt. A középkornak a méltányosságról vallott felfogását legszebben a c. 11. X. 1, 36. fejezi ki: a bíró azokban az esetekben, amelyekre kifejezett törvényes rendelkezés nincs, a méltányosság alapján hajoljon mindig az emberiesebb felfogás felé, amint azt az idő, hely, személyi és tárgyi okok javallják.³⁰¹ Ebből látszik, hogy az egyházjog szelleme mindig elő-

²⁹⁶ Római j. inst. 172. o. — v. ö. Sohm: Institutionen (*jus aequum-biliges Recht*); Pecz V. Ókori lex.: *aequitas* (Heil F. id. cikke).

²⁹⁷ Bozóky: Róm. perjog. 86. o.

²⁹⁸ In *summa aequitatem quoque ante oculos habere debet iudex*. — L. 4. D 13, 4. (Wohlhaupter 26. o.)

²⁹⁹ Cicero: De off. 1. 10. — L. 1. D 50, 17, 90. (Bozóky 86. o.).

³⁰⁰ Wohlhaupter: i. m. végigviszi az *aequitas* történelmi szereplését: a párizsi zsinat (829) római jogi alapokon állva hangoztatja a *justitia* és az *aequitas* szükséges együttműködését (33. o.). Hinkmar az uralkodók számára a *justum* és *aequum* mércéjét állítja fel zsinórmértékül (35. o.). A középkor felfogásában az uralkodónak igaznak, jámbornak, méltányosnak és szentnek kell lennie: tulajdonságai közt első helyen kell állnia a pietasnak, *justitiam*nak és *aequitas*nak (42. o.). A német királykoronázás szövege a királyt az igazság és méltányosság szolgálatára hivatottnak jelenti ki (43. o.). A korai középkorból származó prágai fragmentum szerint a méltányosság megköveteli, hogy hasonló esetekben hasonló jogi elbírálás nyerjen alkalmazást (51. o.).

³⁰¹ Ezt a helyet sok más rendelkezés is alátámasztja: pl. c. 13. X. 1, 29. felhatalmazza a bírót, hogy adott esetben éljen az *aequitas juris*-ből folyó *rationabilis exceptio*val. — C. 24. X. 1, 29. szerint a bíró *ex aequitate* elnapolhatja a kitűzött tárgyalást. — V. ö. c. 51. X. 5, 39; c. 11. X. 2, 19; c. 5. X. 2, 12; c. 28. X. 5, 33; c. 32. X. 5, 39; c. 1. in VI 2, 9; c. 3. in VI 2, 14; c. 2. in Clem. 5, 11.

térbe engedi a törvény ridegségével szemben a körülmények javallta irgalmat, méltányos bánásmódot és jóindulatot.³⁰²

A közép- és újkor egyházjogi művei a törvénykönyv és joggyakorlat alapján meghatározzák az *aequitas* kánonjogi értékét. Pl. Cinus Pistoriensis († 1335) kódexkommentárja szerint a méltányosság olyan, mint az ezüstpohár, mely ezüstmasszából fáradságos munka után lesz csak pohárrá; ugyanígy a méltányosság is a jogászok munkája árán lesz joggá (*jus*, *species juris*). A jog a lélek, a méltányosság a test. A méltányosság és a jog így viszonylanak egymáshoz: 1. ha sem a jog, sem a méltányosság nincs írásba foglalva, a méltányosság előnyben van; 2. bármelyiknek írásba foglalása esetén a leírt van előnyben; 3. ha mindkettő le van írva, akkor a részlegesen rendelkező részesül előnyben az általánossal szemben; 4. ha mind a kettő részleges, vagy általános, mindig a méltányosságé az elsőség.³⁰³

Reiffenstuel így határozza meg a méltányosságot: „*aequitas est justitia dulcore misericordiae temperata . . . sive factorum quaedam convenientia et rectitudo judicii naturalem sequens rationem*”.³⁰⁴ A tételes jog nem terjeszkedhetik ki mindenegyes esetre, de a természetjog sem szenvedhet sérelmet. A kettő közti szakadékot a méltányosság hidalja át.³⁰⁵ Ezt a gondolatot pendíti meg és hirdeti a Rotanak egyik döntése, amikor kimondja, hogy a Rota mindig inkább az *aequitas*, mint a *strictum jus* alapján hozta meg

³⁰² Wohlhaupter: i. m. 61. o.

³⁰³ Suarez szerint a méltányosság alkalmazható: *propter cavendum aliquid iniquum, propter vitandum et acerbam et injustam obligationem, propter conjectatam legislatoris voluntatem*. — Barbosa szerint a leírt méltányosság megelőzi a törvény szigorát; ugyanígy akkor is, ha mind a kettő írásba van foglalva. A méltányosság az igazságnak természetjog szerinti alkalmazása. — Bonacossa megállapítása szerint a méltányosság a jogi szabályok keretein túlmenő ügyletek törvényesítésére, ill. visszaélések és hibák megszüntetésére való (Wohlhaupter: i. m. 96—101. o.). A Rota döntéseiben számtalanszor szerepel a méltányossági alapon történő ítélkezés (Wohl.: 130. o. skk.). — Calvinus a gyakorlati esetekből 16-ot emel ki, amelyekben a méltányosság feltétlenül érvényesül a törvény szigorával szemben (u. o. 140. o.).

³⁰⁴ *Jus univ.* I. tit. 2. n. 413. sqq. — V. ö. Blat II. 160. o. ad c. 192. § 3. és Baranyay ad c. cit.; — Didacus Covarr.: *Op. omnia*. I. 572. n. 3.

³⁰⁵ Wohlhaupter szerint a kánoni jog nemcsak *jus aequum*nak, hanem *jus aequius*nak tartja magát; t. i. ugyanabban az esetben mindig irgalmasabbnak mutatkozik, mint a világi bíróság. Ennek a középkorban és az újkor elején volt nagyobb jelentősége, amikor Rittersbusius szerint a két bíróság (világi és egyházi) közül azt illette meg a *forum competentiae*, amelynek jogtétellei méltányosabban bírálták el az esetet. (Si in altero foro *jus illud sit aequius, tunc etiam ad aliud forum deducendum est*.) Ennek alapján *causae mere spirituales*, vel *spiritualibus annexae*-n kívül mások is megillették az egyházi bíróságot. (I. m. 139—146. o.)

döntéseit: úgy, ahogy azt egy jóindulatú férfi elhatározásától mindenki elvárná.³⁰⁶

A CJC nyelvhasználatában a méltányosság három formában fordul elő: *aequitas*,³⁰⁷ *aequitas canonica*³⁰⁸ és *aequitas naturalis*.³⁰⁹ Ezzel szemben a *decretalis* jog az utóbbi kettőt nem különbözteti meg, legtöbbször egyszerűen *aequitast* mond.

A c. 192. § 3., mely az elmozdítható hivatalokról intézkedik, *aequitas naturalist* alkalmazza. Az a kérdés, hogy az *aequitas naturalis* és *aequitas canonica* azonosak-e, vagy ha nem, miben különböznek?

D'Angelo éles megkülönböztetést akar vonni a kettő közé és így határozza meg: „*aequitas naturalis est elementum subjectivum et correctivum juris, — non cerebrinum, — quo iudex ecclesiasticus, intuitu boni spiritualis, communis vel privati, justitiam, mitigando vel aggravando existentes normas, in casibus concretis applicat*”.³¹⁰ „*Aequitas canonica est elementum objectivum et suppletivum; attingit normam ipsam temperandam, non, ut aequitas naturalis, personas, in quas, leniendo jus existens, mitigatio in concreto dirigitur*.”³¹¹

A kettő közti különbség tehát abban van, hogy az *aequitas canonica* személyre és körülményre való tekintet nélkül mindenki számára objectív norma, míg a másik a körülményeket figyelembe véve konkrét esetben az objectív norma alapján igyekszik méltányos és igazságos eljárást alkalmazni.³¹²

Ezt a megkülönböztetést nem fogadja el, ill. nem vallja minden kánonista. Ezek közé tartozik Singer, Eichmann és Wohlhaupter.³¹³ Utóbbi így érvel: minden objectív norma követeli, hogy

³⁰⁶ 1909. III. 15. Decis. sub Pio X. vol. 1. Decis. 7. n. 5. és vol. 2. Decis. 5. n. 19.

³⁰⁷ C. 1455, 2; 1833, 2.

³⁰⁸ C. 20.

³⁰⁹ C. 144; 192. § 3; 643. § 2.

³¹⁰ Id. cikke 217. o.

³¹¹ U. o. 224. o.

³¹² D'Angelo *aequitas naturalis*-ről szóló meghatározásában a köv. elemek vannak: a fennálló norma alkalmazása méltánytalan, sőt igazságtalan lenne, tehát javítani kell, akár könnyítő, akár súlyosbító irányban. Az *aequitas canonica* olyan objectív norma, mely mindenkinek egyforma, „*quae ab alto procedens faciem terrae mutat*”, mely az általános jogtételekből lekövetkeztetett normáknak specialis létet és értelmet biztosít (Wohlhaupter 165. o.).

³¹³ Singer szerint az *aequitas canonica* azért nem különböztethető meg olyan élesen a másiktól, mert ha történelmi kialakulását nézzük, nem jogforrás, hanem csak a jog megismerésének forrása; jogforrás akkor lesz, ha a természet-joggal hozom kapcsolatba. — Eichmann szerint az *aequitas canonica* éppen abból kifolyólag, hogy csak a c. 20-ban, vagyis az általános bevezető részben

alkalmazzák is; éppen ezért az az *aequitas canonica*, mely nem jut szerephez, ugyanúgy élettelen valami, mint az az *aequitas naturalis*, mely nem tudná, hogy milyen alapon gyakorolhatja a méltányosságot. Az *aequitas canonica*nál voltaképpen normakollízióról van szó; ahol u. i. a természetjog és a pozitív jog ellentmondásba jutnak, vagy a pozitív jog nincs kellően kiépítve, a természetjog az *aequitast* hívja segítségül jogügyleteinek eldöntésében.³¹⁴ Mindenesetre azonban annyit el kell ismerni, hogy nem azonos jelentésűek. Az *aequitas canonica* a törvények hagyta örök kitöltését szolgálja, míg a másik a törvények alkalmazásában az enyhébb, emberibb és a természetjognak jobban megfelelő elintézési módot sürgeti.³¹⁵ Lényegüknél fogva és tekintve a végeredményt egyre mennek: a törvény szellemét és a természetjog követelményeit egyeztetik össze.³¹⁶

A kánoni jogban a jogos ok és a méltányosság együtt jár. U. i. a törvény rideg szigoránál enyhébb elbírálásnak ott van helye, ahol a természetjog alapján a pozitív törvénnyel szemben olyan enyhítő körülményeket találunk, hogy azoknak figyelembe nem vételével hozott döntés esetleg a legnagyobb igazságtalanságra ad alapot. A természetjog és pozitív törvény összeegyeztetésében az *aequitas canonica* az elindulási alap, az irányító szellem, míg az *aequitas naturalis* ennek végrehajtása és alkalmazása.

Mindezeket egybevetve felelünk a feltett kérdésre: mit jelent az *ad nutum* kifejezés a kánoni jogban?

Az ad nutum kifejezés egyházi hivatalnokok elmozdíthatóságánál jelenti a püspöknek, ill. egyes esetekben külön jelzett helyettesének ama jogát, melynek alapján előírt eljárás betartása nélkül, jogos okból, de a (természetes) méltányosság megőrzésével elmozdíthatja alárendelt hivatalnokát. Röviden: az érdekelt fél jogos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmét biztosító törvényesen korlátozott önkény.

fordul elő, nem mond többet, mint hogy az egyházi jog szelleme azt követeli, hogy hasonló esetekben hasonló módon kell eljárni (Wohlhaupter: i. m. 164—165. o.).

³¹⁴ I. m. 161. o.

³¹⁵ I. m. 183. o.

³¹⁶ Hogy mennyire nem világos a két méltányossági formula közti különbség, mutatja az is, hogy a CJC sem következetes a használatában; u. i. a c. 1455-ben és 1833-ban egyszerűen *aequitast* említ, pedig az említett 144, 192, 643. cc-ban feltüntetett *aequitas naturalissal* egy értelemben használja. D'Angelo is így magyarázza e helyeket (Wohlhaupter: i. m. 166. o.).

**Monographies du Séminaire du Droit Canonique de l'Université
Royale Hongroise Pázmány Péter de Budapest.**

Directeur: **Mr. Justin Baranyay**, prof. d'Université.

8.

Le sens juridique et l'histoire de l'expression „ad nutum”.

Par Nicolas Kopcsányi.

Résumé.

Le CJC, prenant pour base les idées cristallisées durant les siècles, permet à l'évêque l'emploi de l'ad nutum, dans la révocation de cinq fonctionnaires sous sa juridiction.

Ces fonctionnaires sont: le vicarius generalis, officialis, parochus religiosus, vicarii parochiales, et le rector ecclesiae. Répondant au but qu'il s'est proposé, l'auteur attache beaucoup d'importance à l'exposition de l'évolution historique de l'ad nutum. Cette expression était déjà connue dans la littérature classique romaine, mais dans le droit ecclésiastique nous ne la voyons paraître qu'au 16e siècle. La pratique de la révocation plus libre, dans le sens de l'ad nutum, commence pour chaque charge à des époques différentes, correspondant en général aux circonstances ou aux buts de leur fondation.

La définition cherchée pourrait être formulée par cette phrase: l'expression ad nutum, dans la possibilité de révocation des offices ecclésiastiques, veut dire le droit qu'a l'évêque, ou dans certains cas, son représentant désigné à cet effet, de révoquer un fonctionnaire subalterne, dans des cas justes, sans tenir compte du procédé (processus) prescrit, mais gardant toutefois l'équité exigée.

Cette révocation ne peut en aucune façon causer dommage, ni moral, ni matériel à la personne révoquée. Ce lui est assuré par la juste cause, ainsi que par l'équité naturelle exigée.

Puisqu'à la révocation ad nutum la cause canonique n'est pas nécessaire, il faut, dans chaque cas séparé, peser la suffisance de la cause juste exigée. En cas de révocation inique on peut avoir recours à la protection du St. Siège.

Irodalom és forrásmunkák.

- Acta Apostolicae Sedis. Romae ab a. 1909. (AAS)
 Acta Sanctae Sedis. Romae ab a. 1865. (ASS)
Badii Caesar: Institutiones Juris Canonici; Florentiae I. 1921.³
Baranyai Jusztin dr.: Előadások a kánoni jogból az 1936/37. és 1937/38. tanévben. Budapest.
Barbosa Augustinus: Juris Ecclesiastici Universi libri 3. Lugduni, 1645.
 — Summa Apostolicarum Decisionum. Lugduni, 1648.
 — De officio et potestate parochi. Lugduni, 1665.
 — Repertorium Juris Civilis et Canonici. Lugduni, 1668.
 — Collectanea Doctorum. Lugduni, 1672.
Benedictus XIV.: De Synodo Dioecessana. (Op. omnia tom. XI.) Veneti, 1767.
Bevilacqua Americo: De Episcopi seu Ordinarii ex novo Cordice Canonico juribus ac obligationibus. Romae, 1921.
Blat Albertus O. P.: Commentarium Textus Codicis Juris Canonici. L. II. de Pers. Romae. 1921.²
Bozóky Alajos: Római per jog. Nagyvárad, 1885.²
Böckhn Placidus: Jus Canonicum Universum I—III. Salisburgi, 1735—39.
Böhm János dr.: A segédlelkészekről, Eger, 1897.
Bouix D.: Tractatus de parochia. Parisiis, 1880.³
 — Tractatus de judiciis Ecclesiasticis. Parisiis, 1883.³
 Canones et Decreta Concilii Tridentini. ed. Romae, 1934. Lipsiae, 1846.
Capello M. F.: Summa Juris Canonici I. 1932.² II. 1934.² Romae.
Cavagnis Felix: Institutiones Juris Publici Ecclesiastici I—III. 1898.² Romae.
Cherier N. J.: Enchiridion Juris Ecclesiastici I. Pestini, 1837.
Collectio Lacensis: (Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum) I—VII. Friburgii Br., 1870—92.
Cicero M. T.: Epistolarum Familiarum libri XVI. Tyrnaviae, 1734.
Cocchi Guidus: Commentarium in Codicem Juris Canonici II—VIII. Taurini ab 1930.
 Codex Juris Canonici. Romae, 1933.
 Collectanea S. Congr. de prop. fide. v. I. (1622—1866. v. II. 1867—1906.) Romae, 1907.
Conte a Coronata Matthaeus O. M. C.: Institutiones Juris Canonici. vol. I—V. Turini, 1928—1936.
 Corpus Juris Canonici I—II, (ed. Friedberg) 1879—81.
Corradus Pyrrhus: Praxis beneficiariae recentioris l. 5. Coloniae Agrippinae, 1697.²
Cserép József dr.: Római régiségek. Budapest, 1898.
D'Angelo Sossius: De aequitate in CJC. (Periodica de re morali... t. 16. pag. 210—24.) Romae, 1927.
 Decisiones s. Rotae Romanae coram Carolo Rezzonico I—III. Romae, 1759—62.
 Decisiones s. Rotae Romanae coram Alexandro Falconerio I—IV. Romae, 1726—1728.
 Decisiones s. Romanae Rotae juxta legem propriam et const. „Sapientis consilio” Pii PP X. Romae vol. I. 1912, vol. II. 1913, vol. XVII. 1935.
Demko G.: Jus Ecclesiasticum I. Agriae, 1888.
Didacus Covaruvias a Leyva Toletanus: Opera omnia. Coloniae Allogobrum, 1679.
Ernst Hans Dr.: Pfarrer u. Pfarramt nach dem CJC. Regensburg, 1932.
Fagnani Prosper: Commentaria in 5 libros Decretalium. Venetiis. I—III. 1764.

- Fejér Adorján*: Római régiségek. Budapest, 1926.
Ferraris Lucius: Prompta Bibliotheca I—III. Párizs, 1858.
Ferreres Joannes: Institutiones canonicae juxta novissimum codicem Pii X. I—II. Barcinonae, 1920.
Finály József dr.: A latin nyelv szótára. Budapest, 1888.
Forcellini Aegidius: Totius Latinitatis Lexicon I—IV. Prati, 1868.⁴
Fuchs Vincenz dr.: Der Ordinationstitel. Bonn, 1930.
Georges Karl Ernst: Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch. Hannover—Leipzig, 1918.⁴
Gesenius W.: Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch. Leipzig, 1910.¹⁵
Gonzales Tellez: Commentaria Perpetua Decretalium Gregorii IX. I—V. Venetiis, 1737.
Heil Fausztin dr.: Méltányosság. (Pallas Nagy Lexikon XII.) Budapest, 1896.
Hergenröther Philipp dr.: Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts. Freiburg in Br., 1888.
Kahl Johannes: Lexikon magnum juris caesarei simul et canonici. Genevae, 1683.
Koch G. A. Dr.: Wörterbuch des P. Vergilius Maro. Hannover, 1863.
Köstler Rudolf dr.: Wörterbuch zum Codex Juris Canonici. München, 1927.
Laymann Paulus: Theologiae Moralis lib. 5. Venetiis, 1729.
 — Jus canonicum. Dilingae I. 1666. II. 1673.
Magnum Bullarium Romanum. Luxemburgi ab a. 1542
Mansi D. J.: Sacrorum Conciliorum collectio I—LIII. ab a. 1759. (Üj le-nyomata, 1901—1927.)
Martinucci Pius: Deusedit Presb. Card. Collectio Canonum. Venetiis, 1869.
Maschat Remigius: Institutiones Juris civilis et canonici. Augustae Vindelicorum, 1761.⁴
Merguet H.: Lexikon zu den Reden des Cicero I—IV. Jena ab a. 1877.
 — Lexikon zu Vergilius. Leipzig, 1912.
Michiels Gommarus: Normae Generales Juris Canonici II. Lublin, 1929.
Mommsem Theodor: Römisches Staatsrecht. (Handb. d. röm. Alterth.) III. Bd. II. Abteil. Leipzig, 1888.
Mühlbauer Wolfgang: Thesaurus Resolutionum. S. C. Concilii. t. III. Monachii, 1879.
Müller Andreas dr.: Lexikon d. Kirchenrechts. Würzburg, 1839.²
Noll József: Das katolische Pfarramt. Wiesbaden, 1927.²
Pape W. dr.: Griechisch-Deutsches Handwörterbuch II. Braunschweig, 1908.⁵
Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Budapest, 1902.
Pignatelli Jacobus: Consultationes Canonicae. Coloniae. All. 1717.
Raccolta di Concordati su Materie Ecclesiastiche tra la Sancta Sede e le autorità civili. Roma, 1919.
Regulae Juris Canonici. Tyrnaviae, 1776.
Reiffenstuel Anacleus: Tractatus de regulis juris. Ingolstadii, 1733.
 — Jus Canonicum Universum I—III. Venetiis, 1735.
Sägmüller J. B. dr.: Lehrbuch d. kath. Kirchenrechts. Freiburg in Br., 1900.
Scherer Rudolf: Handbuch d. Kirchenrechts I—II. Graz, 1866—1898.
Schmalz Carolus: De instituto officialis sive vicarii generalis episcopi. Vratislaviae, 1899.
Schneider J. G.: Griechisch-Deutsches Wörterbuch II. 1819.³
Severini Bini: Concilia Generalia et provincialia I—IV. Coloniae, 1618.
Sipos Stephanus dr.: Enchiridion Juris Canonici. Pécs, 1936.³
Sohm Rudolf: Institutionen. Leipzig, 1911.¹⁹
Staatslexikon IV. (ed. Bruder A. dr.) Freiburg in Br., 1895.
Szilas József: A káplánnevezés. Budapest, 1939.
Tanqueray Ad.: Synopsis Theologiae Dogmaticae Fundamentalis I. Parisiis—Tornaci—Romae, 1927.²²
Thomassinus Ludovicus: Vetus et nova Ecclesiae disciplina circa beneficia et beneficiarios I—X. Magontiaci, 1787.

- Toso Albertus dr.*: Ad Codicem Juris Canonici Commentaria Minora. Romae, 1921.
- *Summa de officio et potestate vicarii generalis*. Romae, 1927.
- Van Espen Z. B.*: Jus Ecclesiasticum Universum I—X. Venetiis, 1788.
- Vécsey Tamás dr.*: A római jog institúciói. Budapest, 1897.³
- Vermeersch-Creusen*: Epitome Juris Canonici, Mechliniae I. 1924.² II—III. 1925.³
- Wernz Xav. Fr.*: Jus Decr. ad usum Praelectionum in scholis textus canonice sive j. Decr. II. Pratii, 1915.³
- Wernz-Vidal S. J.*: Jus Canonicum t. II. De Personis. Romae, 1928.²
- Wohlhaupter Eugen dr.*: Aequitas canonica. Paderborn, 1931. (Görres-Gesellschaft Sektion f. Rechts- u. Staatswissenschaft 56. H.)

Név- és tárgymutató.

Ad arbitrium 19, 46, 57 skk.
 Ad beneplacitum 19, 49, 58 skk.
 Ad exequendum 38
 Ad libitum 39, 58 sk.
 Ad nutum az egész műben;
 meghatározása 69
 Aequitas 68
 — canonica 68 skk.
 — naturalis 20, 37, 49, 65 sk.
 Albii zsinat 15
 Altaristae 40
 Amovibilis 12, 22, 25, 32, 34
 Angol-holland-dán zs. 47, 55
 Apparitores 56
 Archidiaconus 8 skk., 52
 Archipresbyter 18, 19
 Arlesi zs. 24, 45
 Auditor 56
 Auscitanum conc. 31
 Avignoni zs. 10, 24, 29, 55

 Badii 9—11, 14, 17, 21, 23, 51
 Baltimorei zs. 39, 55
 Baranyay 9, 10, 16, 21, 23, 49, 67
 Barbosa 11, 12, 14, 18, 22, 24, 25,
 34, 38, 39, 41, 42, 46, 48—50,
 53, 66
 Bekebelezett plebániák 37 skk., 48
 Beleszólási jog 16
 XIV. Benedek 5, 11, 13, 17—19, 36,
 39, 42, 53, 54, 65
 Beneficium perpetuum 12, 22, 25
 Bevilaqua 16, 20, 51
 Blat 51
 VIII. Bonifác 10, 37
 Bordeauxi zs. 19.
 Borromei Szent Károly 18
 Bouix 9, 13, 14, 17, 21, 24, 25, 28,
 29, 34—36, 45, 46, 49
 Bourgesi zs. 31, 58, 64
 Bozókya 66
 Böckn 12, 14, 22, 23, 45, 49
 Böhm 40, 42, 47

 Calvinus 67
 Canterbury-i zs. 10

Cancellarius 56
 Caraffa 26
 Capa 40
 Capella 40 sk.
 Capellania 40 skk.
 — ecclesiastica 41 sk.
 — laicalis 41 sk.
 Capellanus 40 skk., 53, 57
 — militum 44
 — piarum associationum 44
 Capello 17, 18, 21, 23, 33, 49, 51,
 53, 54
 Causa canonica 59, 63
 — legitima 63
 — gravis 64
 Cavagnis 54
 Cherier 18, 21, 40
 Chorepiscopus 17, 18
 Cicero 5—7
 Cim l. titulus
 Cinus Pistoriensis 67
 Clericus acephalus 40
 — vagus 40, 45
 Cocchi 63
 Comensis episcopus 26
 Confraternitates paenit. 55
 Consultor dioec. 56
 Coronata 16, 18, 33, 51
 Corpus J. Can. 57
 Corpus J. Civ. 6
 Corradus 25, 27, 42, 45, 50, 59
 Cursor 56
 Cyprianus 22

 D'Angelo 65, 68
 Decanus 19
 Demko 21, 23
 Deservitores 28 sk.
 Desservents 28 sk., 36, 64
 Deusdedit 64
 Didacus 5, 67
 Dionysios 21, 22

 Eboracensis eppus 23, 29
 Ecclesia ruralis 21

Eichmann 68
 Eliberitanai zs. 22
 Elmozdítási okok 36
 Epikia 65
 Ernst 32, 33, 44
 Esperes I. vicarius foran.
 Esztergomi zs. 19
 Evora 26
 Examinator synod. 56

 Fagnani 5, 9, 14, 25, 42, 50
 Fermo 43
 Ferraris 12, 13, 18, 19, 21, 22, 25,
 38, 39, 41, 42, 44, 47—50
 Ferreres 9, 20, 22
 Finály 5
 Firmandis 39
 Forcellini 5
 Fournier 10
 Francia forrad. 28 skk., 50
 Fuchs 18, 22, 40

 Gelazius 22
 Georges 5
 XVI. Gergely 29, 30, 31, 35, 53
 Gesenius 5
 Gonzalez Tellez 18, 22, 25, 34, 48
 Guadagni 46

 Hergenröther 9
 Hinkmar 66
 Humanizmus 52

 Inamovibilitas 30, 32
 III. Ince 9, 10, 18
 Inkorporált plebániák 37 skk.
 Jurisdictio ordinaria 12
 Jus aequum 65 skk.
 — strictum 65 skk.
 — civile 66
 — divinum 54
 Justa causa 49, 51, 59, 61 skk.
 — gravisque causa 13
 Justitia pacis 28
 Jogos ok 61 sk.
 II. József 50

 Káplán 45 skk.
 Konkordátum (francia) 28
 Kölni zs. 10

 Lateráni IV. zs. 9.
 Laymann 9, 11, 12, 14, 18, 19, 42, 45
 Legitima causa 35
 Leodicea 29
 Liber Pontificalis 21
 Libere 59
 Londoni zs. 45
 Loreto 43
 Lucanus 5

Lucca 46

 Magistri altarium 40
 Mansi 40, 45
 Manualis 41
 Maschat 14, 22, 42, 45, 49
 Matrimonium carnale 25
 — spirituale 25
 Matrix ecclesia 21
 Maxima cura 27, 31 sk., 39, 40,
 55, 58
 Mercennaria 41, 45
 Merguet 5
 Méltányos ok 19, 20
 Méltányosság 20, 44, 65 skk.
 Milánói zs. 10, 19
 Mommsen 7

 Nagy Szent Leó 22
 Nápolyi zs. 19, 20, 58
 Neogranatense conc. 47
 Noccia 46
 Noll 32
 Notarius 56

 Officialis 8 skk., 53
 III. Orbán 40
 Organikus cikkelyek 28
 Orte 43

 Paroecia 21
 Parochia incorporata 37 skk.
 Parochus consultor 56
 Paulus 66
 Perpetuitas 15, 22, 34
 Pignatelli 11, 14, 25, 27, 38, 40, 42,
 46, 49, 50, 59, 61
 V. Pius 38, 46, 53
 X. Pius 5, 20, 27, 68
 Plebános 21 skk., 53
 Plebániái segédszemélyzet 45 skk.
 Port of Spain 30
 Prágai zs. 39
 Frc lubitu 58 sk.
 Promotor justitiae 56
 Püspöki helynök I. vic. gen.
 — szentszék elnöke I. officialis

 Rationabilis causa 35
 Rector ecclesiae 50
 Recursus 49, 64
 Regula j. can. 11, 12, 20, 45, 51
 — civilis 11
 Reiffenstuel 9, 11, 12, 14, 18, 40,
 46, 48
 Revocabilis 12, 15, 28
 Rheimsi zs. 30, 64
 Riculfus 18
 Római zs. 58
 Rota 19, 27, 35, 37, 41, 53, 66

Sacramentum paenitentiae 5
Salarius 48
Salzburgi zs. 40, 45
Sardesi zs. 21, 64
Sägmüller 9, 11, 18, 22, 24, 45, 49
III. Sándor 9, 18, 22, 23
S. C. Conc. 26, 35, 39, 41—43, 46
S. C. Consist. 31
S. C. de Prop. fide 39
S. C. Epp. 13, 41
Scherer 9, 11, 13, 18, 22, 29, 30, 46
Schmalz 9, 11, 13, 21
Sever. Bin. 19, 45
Sine justa causa 16
Singer 68
Silvester János 26
Sipos 9, 16, 18, 20—23, 33, 40, 44, 51, 63
Sohm 7, 66
Szilas 40, 45, 46
Stylus curiae 11
Stipendiarius 48

Succursalis 28
Sulmona 26, 42, 44, 49

Tanquerey 54
Templomigazgató 50
Titulus 22, 26, 31, 40, 42, 49
Tharlense conc. 47
Thomassinus 10, 12, 15, 22, 38, 40, 45
Toso 9, 17, 65
Toulousi zs. 10, 34, 47, 51
Tridenti zs. 11, 14, 18, 25, 27, 37, 40, 42, 45, 48, 50, 52—55

Vatikáni zs. 31
Vinculi defensor 56
Voigt 65

Wernz 9—13, 18, 20—22, 25, 33, 46, 49, 51
Wohlhaupter 65, 66, 68, 69

Zakariás 18

Tárgyalt canonok jegyzéke.

54. canon 60
 73. „ 59
 84. „ 63
 115. „ 62
 144. „ 69
 178. „ 59
 192. „ 16, 29, 37, 49, 51, 60,
 61, 62, 65, 68, 69
 216. „ 32
 232. „ 59
 329. „ 59
 366. „ 16, 17, 53
 371. „ 16
 373. „ 56
 388. „ 56
 395. „ 60
 418. „ 63
 428. „ 56
 446. „ 20, 21, 53
 451. „ 34, 44
 454. „ 32—34, 36, 40, 48, 50,
 53
 465. „ 62, 63
 472. „ 48, 49
 471—478. canon 40, 47
 479. canon 44, 51
 479—486. canon 50
 486. canon 51, 53, 61, 62
 497—498 canon 60
 520. canon 62
 524. „ 62
 529. „ 44
 537. „ 62
 559. „ 62
 569. „ 59
 571. „ 59, 62
 577. „ 62
 580. „ 60
 595. „ 59
 611. „ 59
 630. „ 60
 637. „ 59
 643. „ 69
 650. „ 60, 61

671. canon 60
 696. „ 62
 698. „ 59
 741. „ 62
 776. „ 60
 785. „ 63
 794. „ 62
 813. „ 62
 858. „ 60
 869. „ 62
 885. „ 62
 955, 997—998. canon 62
 1001., 1065. canon 60
 1009., 1017. „ 62
 1028. canon 63
 1039., 1097. canon 62
 1108. canon 62
 1109. „ 60
 1119., 1124., 1128. canon 62
 1131. canon 63
 1171., 1245., 1263., 1265., 1274.,
 1312., 1313., 1344., 1384. canon 62
 1393. canon 60
 1395. „ 62
 1423., 1426—1428. canon 62
 1427. canon 59, 62, 63
 1429., 1444. canon 62
 1455. canon 69
 1573. „ 16, 17, 43
 1583., 1590., 1592. canon 56
 1658. canon 59
 1707., 1720., 1731., 1768., 1772.,
 1793. canon 60
 1833. „ 69
 1911. „ 60
 2147. „ 36
 2151. „ 60
 2157—2161. canon 33, 36
 2224. canon 60
 2231., 2233. canon 60
 2291. canon 59
 2323., 2343., 2346., 2364., 2404. ca-
 non 60

Rövidítések.

AAS	= Acta Apostolicae Sedis.
Art.	= Articulus.
ASS	= Acta Sanctae Sedis.
C. vagy can.	= Canon.
CC	= Canones.
Cit.	= Citatus (a-um).
CJC	= Codex Juris Canonici.
Coll.	= Collectio vagy Collectanea.
Concil.	= Concilium vagy Concilia.
Const.	= Constitutio.
Decr.	= Decretum.
De ref.	= De reformatione.
Dioec.	= Dioecesanus vagy Dioecesis.
Docum.	= Documentum.
I. m.	= Idézett mű.
L.	= Lásd.
Lib.	= Liber (libri).
N.	= Numerus.
O. vagy old.	= Oldal.
P. vagy pag.	= Pagina.
P. után római szám (pl. II.)	= Pars.
Prov.	= Provinciale.
Q.	= Questio.
S. után római szám	= Sectio.
S. vagy sess. után arab szám	= Sessio.
SCC	= Sacra Congregatio Concilii.
SC. Epp.	= Sacra Congregatio Episcoporum.
Sk. vagy skk.	= És következő (-ők).
Sq. vagy sqq.	= Sequens (sequentes).
Subs.	= Subsectio.
Sz.	= Század.
T.	= Tomus.
Tit.	= Titulus.
Trid.	= Tridentinum.
V. vagy Vol.	= Volumen.
V. ö. (cf.)	= Vesd össze.
Zs.	= Zsinat.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	4
Bevezetés	5
„Ad nutum” <i>nyelvi szempontból</i>	5
„Ad nutum” a kánoni jogban	8
A <i>püspöki általános helynök és a szentszéki elnök</i>	8
1. §. A két hivatal kialakulása	8
2. §. A két hivatal lényege és szétválása	10
3. §. A két hivatal a CJC-ben	15
Az <i>esperes</i>	17
1. §. A hivatal kialakulása és sajátosságai	17
2. §. A CJC rendelkezése	20
A <i>plebános</i>	21
1. §. A plebániák eredetétől a tridenti zsinatig	21
2. §. A tridenti zsinattól a francia forradalomig	23
3. §. A francia forradalom hatása a plebániákra	28
4. §. A „Maxima cura” és a CJC intézkedései	31
A <i>bekebelezett plebániák lelkipásztorai</i>	37
A <i>capellanus</i>	40
Plebániai <i>segédszemélyzet</i>	45
1. §. Eredete és kialakulása a CJC-ig	45
2. §. A káplán elmozdítása a CJC-ben	47
A <i>templomigazgató</i>	50
Az „ad nutum” <i>megjelenése a kánoni jogban</i>	52
A CJC az ad nutum kifejezést csak a felsorolt hiva- talokra alkalmazza, és pedig céltudatosan csak az elmozdításnál	55
Ad nutum és ad arbitrium viszonya	57
Az „ad nutum” <i>elmozdítás korlátai és jelentése</i>	61
1. §. A jogos ok követelménye	61
2. §. A természetes méltányosság követelménye	65
Résumé	70
Irodalom és forrásmunkák	71
Név- és tárgymutató	74
Tárgyalt canonok jegyzéke	77
Rövidítések	78

Nihil obstat. Dr. Michael Marzell censor dioecesanus. Nr. 3655/1940. Imprimatur.
Strigoniï, die 24. Maii 1940. Dr. Joannes Drahos vicarius generalis.

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER
TUDOMÁNYEGYETEM
KÁNONJOGI SZEMINÁRIUMÁNAK

kiadványai:

1. sz. Dr. Móra Mihály: **Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések.** Budapest, 1934.
2. sz. Dr. Rába Rudolf: **A temetkezési jog.** (Előkészületben.)
3. sz. Bittenbinder Miklós: **Az Egyház és állam viszonya a XIII. és XIV. század fordulóján az állambölcseleknél és kánonistáknál.** Budapest, 1938.
4. sz. Gyetvai Péter: **A valláskörüli felségjogok (jura circa sacra) a magyar közjogászoknál és kánonistáknál.** Budapest, 1938.
5. sz. Dr. Orosz Gábor: **Idő és időszámítás az új kánoni jogban.** (Előkészületben.)
6. sz. Szilas József: **A káplánnevezés.** Budapest, 1939.
7. sz. Lipics József: **Világiak szerepe az egyházi vagyonkezelésben.** (A volt Erdélyi Római Katolikus Státus és a francia Associations Cultuelles kánonjogi rendezése.) Budapest, 1939.
8. sz. Kopcsányi Miklós: **„Ad nutum” kifejezés története és jogi értelme.** Budapest, 1940.